

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXX

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ — 1979 — JULY-AUGUST

Ч. 7-8 (353-354)

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волинняк

Видає

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний — головний редактор

Члени Редколегії: Тоня Гороховець, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Омелян Тарнавський, Ярослав Харчун,
Марко Царинник.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

Австралія — 7.50 австралійських доларів

Великобританія — 4.50 англ. фунти

Канада і США — 10.00 доларів

Франція — 30 франків

Всі інші країни Європи і Півд. Америка \$6.00

Чекі і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

В Австралії:

Mr. S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide
S. 5001, Australia

На Чикаго і околиці:

Mr. D. Sawertailo,
1745 Junied Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevsyuj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko
133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont.
P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"
TORONTO, ONT., CANADA
M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Олександра Черненко — "АРС ПОЕТИКА"	1
П'єр Лебрен — "СТЕЛЛА МАРИС" (переклад Я. Харчуна)	2
Євген Гаран — КРИПТОМНЕЗІЯ СВІТУ	3
Леся Богуславець — ДЕМОКРАТІЯ	4
Інна Шероцька-Кравчук — МИКОЛА ЛЕОН- ТОВИЧ І ТУЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІЦЕЙ	5
Гелій Снегірьов — НАБОЇ ДО РОЗСТРІЛУ (продовження)	8
І. В. Манастирський — ПРАВОПИСНА ДИСКУСІЯ ЧИ ПРАВОПИСНА ГРИЗНЯ (II)	12
Петро Росенко — "ТРАТОВАНІ СОНЕТИ" I. СВІТЛИЧНОГО	17
Д. Кислиця — ВАСИЛЕВІ МИНКОВІ СПОГАДИ І ТРОХИ ЗІСТАВЛЕНЬ З ІНШИМИ АВТОРАМИ	21
Дмитро Чуб — ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ	24
В. Чапленко — ЩЕ ПРО "АДИГЕЙСЬКІ ПОТОКИ"	26
Карпо Роговський — КОНЦЕРТ КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА В ТОРОНТО	29
В. Ю. Повстак — УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ХРОНІКА	30
Т. Хохітва — НАРОДИВСЯ ВДРУГЕ	34
Ол. Шпилюк — "ЗБАВЛЕНИЙ ВНУЧОК" (фейлетон)	35
М. Дальний — СЕРЕД СНІГІВ НАШОГО ПОЛЮСА	36
К. Туркало, С. Підкова, Б. Любомирський, С. Євсєвський, Т. Шембель, Я. Возняк — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	37

На першій сторінці обкладинки: Іван Світличний

- Усі права застережені. Передруки і переклади дозволені тільки за згодою Видавництва.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.

Література, публіцистика, наука, мистецтво

Олександра ЧЕРНЕНКО

ARS POETICA**I**

Шкода, що надії всі попали
В сизорукі павутин оселі,
І дитячі побажань навали
Мов пісок змиває хвиля з скелі.

Бо тоді її ще дужче крила
Світла зір шукають для рятунку.
Щоб не вкрила тінями могила
Рідного від сонця подарунку.

І не журавлів далекі лети,
А заковані морозом трави
Прийняли землі чужі клярнети
Для своєї власної октави.

Хоч дорога вся була відкрита,
Щоб ловити легко грізні стріли,
Хоч зерном налився колос жита,
Бо плоди їх дому вже дозріли.

II

Він же дім цей забажав розбити.
Наче іграшку в своїх руках,
З мрії власний образ утворити, —
Недосяжний на землі полях.

Бо згасає здобичі принада.
Як її щасливець осягнув,
І в чуття таке тривожне зрада
Шле зів'ялу холодом весну.

Взяти б краще образ свій до гробу,
Винести понад земний поріг,
Як своєї власности оздобу,
Щоб зректися вже його не міг.

Тільки помилка його у тому,
Що забув про вчинку вічний слід.
З образом незмінним разом дому
Понесе розбитий завжди вид.

III

А він не той, що в ньому на дозвіллі
Ви радо гостям подаєте чай,

Ані не той, якого стіни білі
Ховають будня свари та відчай.

Чи стріч прилюдних ігри та забави,
І теж неділь задуманість святу,
Чи башту мрій, де привидів появи,
Де час ув'язнює в ній самоту.

А той незримий, як симфоній звуки,
Вагітний щастям, як сонцями вись,
Його мов саяво не уловлять руки,
Назавжди там огні життя зійшлись.

І цей кришталь трояндної святині
Лиш знають два поєднані серця,
Яким любов свідомо на вершині
Пізнання об'являє стяг Творця.

Тоді, коли приймуть жертовні плити
Їх зречення від власних жнив, як це
Він сам зробив. — Щоб світ цей створити
Від себе відвернув своє Лице.

Теж той, хто так з лицем своїм учинить,
Поверне в дім утрачений давно,
Де всі прощаються йому провини,
І де він вип'є всіх щедрот вино.

IV

Від слів його розтала крига трав,
І цвіту полохати знов не треба.
В саду їм наново зоріє став, —
Лиш можуть разом досягнути неба.

Свої галузки скинула лоза,
Щоб стежки білий лет знайти. Нехай
Веселкою впаде дощу сльоза,
І вже не хмарить туга днів украй.

Й не губить він у тінях злудних втіх
Їх зрілий плід осінньої обнови,
Бо часу обмаль. Зірве щастя сміх
Його, коли він вірний від основи.

Ніколи грота не була глуха,
Хоч терням весь заріс до неї вхід,

І звуку щонайменшого цїха
Відлунням свій лишала вічний слід.

Як віч розлучених благальний зов
З'єднає віддалі вінком багаті,
Розірве теж і грані тих умов,
Що склав тягар приземної печаті.

І не pomoже втеча в край чужий,
Ні за ворожий охоронний мур,
Бо день, що виростив полин гіркий,
І запах медоцвіту ллє в лазур.

Ім гір верхи схиляються до стіп,
Співає ліс мовчазний стоголоса.
Від правди сонця зір їх не осліп,
І два в один він з'яже погляд косо —

Трикутником, бо ритм коліс в бігу,
Щоб пити відблиск рідний в далечі,
Де мчать по схилах, втоплені в жагу
Озер і рік засріблені кличі.

В криницю глянувши відкритих брам,
Зустріти ніжність і краси вітання,
Де глушить біль земний, немов бальзам,
Акордами екстаз їх душ єднання.

І вже тюльпанів сині пелюстки
Всю зоряну згортають височінь.
Вливають далеч простору квітки
Жасмину в білоти свою глибіню.

І вилітає з кокона мотиль,
На сонце кидає потужні крила
Звитязними розливами зусиль.
І радість вікна сяйвом відслонила!

1978

П'єр ЛЕБРЕН

STELLA MARIS

О зірко моряків, ти в темряві нічній
Так ніжно дивишся, немов любимі очі;
Ти бачиш берег той, куди щодня й щоночі
Душею лину я, хоч зір безсилий мій?

Там серед шуму хвиль завжди в вечірню пору
Виводить Анжелюс свій срібний тихий спів,
Так, це Сен-Жак де Люс, містечко моряків;
Ти серед тих хатин не бачиш мого двору?

О зоре, ти згори все бачиш на землі;
Моя хатина, глянь, там тулиться до скелі...

ЗІРКА

Так, бачу я її, і у твоїй оселі
Ще лампа блимає на чистому столі.

А жінка, мріючи, за прядивом сидить,
І поруч син дримає сном пташиним,
Вона ж кужелицю лишає щохвилини,
Милуючись, над ним схиляється в цю мить.

Під пісню він заснув, хороший хлопчик твій,
Мов свіжі пелюстки, його рожеві губи,
Розтулені вуста, дрібненькі перли-зуби,
А очі сховані під шовком чорних вій.

Шукає образ твій у синові дружина,
Півсерця тут її, в колисці, де маля...

МОРЯК

А решта?

ЗІРКА

Пташкою та друга половина
За кораблем твоїм летить через моря.

МОРЯК

Коли ж то дасть нам Бог зустрітись в хаті рідній,
Скажи, коли прийде той день, що злучить нас?
Скажи, ти ж знаєш все, що нам готує час...
Та ти чомусь мовчиш, твоя проміння блідне

І, в глибині небес ховаючись, тремтить...

ЗІРКА

Прийдешнє... Саван той мені підняти страшно.

МОРЯК

О зоре, говори, хай доля і нещасна;
Я мужній...

Помолись... Твій корабель згорить
В наступному бою, і ти помреш на ньому:
У серце попаде розпечений свинець,
І, стяг цілуючи, зустрінеш ти кінець.
З тобою й капітан засне на дні морському.

МОРЯК

Амїнь... Це славна смерть.

ЗІРКА

А потім прийде час,
Коли твоя вдова послання буде мати, —
Твій син вже виросте...

МОРЯК

Хто зможе їй сказати?

ЗІРКА

Це буде ввечері, у п'ятницю якраз.

Як хвилі вляжуться на морі після бурі,
Передчуття чудне збентежить душу їй,
Вона піде туди, де гомонить прибіїв,
Скорботно дивлячись у небеса похмурі.

І перехреститься, знайшовши серед скель
Уламки корабля, що проковтнуло море;
Вони розкажуть їй про вдів невітшне горе,
Про тих, що не прийдуть ніколи до осель.

КРИПТОМНЕЗІЯ СВІТУ

(євгеніка)

У Сідней прилетів фахівець перевтілення душ. І вже нашу Цвітку розбирає гостра цікавість:

— А що я робила в попередньому житті? Чим була? Кіно-зіркою? Пташкою? Літала з гілочки на гілочку? Цвірінь-цвірінь!

Санько, її товстий незграбний чоловік, каже:

— Пташкою, май фут! Давай хоч сьогодні зостанемося дома та посидимо перед телевізором!

Цвітка кидає на нього погляд знецінення:

— Ти все сидиш, як гриб. Скоро й коріння пустиш у крісло. Ану, вдягайся, та по'їдемо на гіпнозу. Цей лікар насилає на людей гіпнотичний сон і потім розпитує їх про попереднє життя.

Поїхали.

— Ви зануряєтеся в минуле, — каже лікар до Цвітослави, — в далеке минуле. В попереднє життя. Розкажіть, що ви бачите.

— Я бачу інтер'єр сільської хати. Українські рушники. В печі весело потріскує вогонь. А в мене гарне, чорне волосся. Лискуче, довге і хвилясте.

На її вустах грає усмішка спокійного щастя. Санько знає цю усмішку і думає про себе:

— Добра в мене жінка, хоч і психує часом...

Раптом Цвітка міняється з виду.

— Ой, лишенько, — шепоче тривожно, — це Зануда. Чого ти прийшов? Ми тобі нічого злого не зробили. Пустити! Не тягни мене за волосся!

Біль і туга тремтять на її вустах.

— Не здирай мені волосся заживо! — кричить, — Ой, Боженьки!

— Під гіпнозою, — з'ясовує лікар, — часто приходять драматичні обставини останніх хвилин попереднього життя...

— А тепер, Саньку, твоя черга, — каже Цвітка, очунявшись, — на жаль, я майже нічого не дізналася про своє попереднє життя. Тільки й знаю, що якийсь Зануда зідрав мені волосся з голови. Хотіла б перевірити в давніх документах, так де ж...

— Якщо це сталося в Україні, то й перевірити не можна, — відраджує лікар, — це вам не Лондон і не Париж. Я лже пробував. Але, прошу! Пане, сідайте! Ваша черга.

— Та я не вірю в перевтілення душ, — відмахується Санько.

Лікар обурюється:

— Колись люди не вірили, що Земля кругла.

Ось і Санько впадає в гіпнотичний сон.

— Ви відлітаєте в минуле. В далеке минуле. В попереднє життя. Розкажіть, що ви бачите.

— Я бачу себе. Я представник нової влади. Я колективізую. Розкуркулюю. Наказую. А хто багатий, того викидаю на сніг, за село. Хайдохне! Недаром мене не люблять і по-вуличному звуть Зануда.

— Той самий Зануда? — питає Цвітка в лікаря.

— Мабуть, той самий. Другого такого фольклорного імени не знайдете на цілому світі.

По дорозі додому жінка неспокійна і подразлива.

— Це мені доведеться спати в одному ліжку із своїм власним вбивцею, — каже вона.

Санько сопе. Ворушить густими бровами.

— А з ким же ти спала вчора? І не боялася?

— Теж із тобою спала, Саньку. Але я не знала, що ти вбивця. А тепер знаю і боюся.

Санько дивиться в темряву і думає про те, як змінюються життєві обставини...

— Я боюся, Саньку. Серйозно.

Санько бере Цвітчину руку і говорить тихо, щоб заспокоїти дружину:

— Не бійся, серце. Це не перевтілення душі, а криптомнезія. Спогади збереглися десь глибоко в підсвідомості. Давно ти підхопила якусь інформацію, а тепер під силою гіпнози вона вплинула на поверхню.

Цвітка каже замислено:

— Так. Можливо. Моя покійна бабуся часто розповідала про брутальність колективізації, про утиски й нестатки в Україні. Це, видно, й навіяло тему розкуркулення.

— Це криптомнезія, — каже Санько і додає самовпевнено: — А головне, серце, що я тебе люблю. Любов — це найбільша запорука. Чоловікові, що тебе любить, можна довіряти повністю.

Від згадки про любов жінка втихомирюється. Горнеться до чоловіка. Азто шелестить гумою по новому шляху. Тоді вона питає:

— А звідки ти, Саньку, взяв свою криптомнезію про представника нової влади? Де ти дізнався про Зануду?

Там медальйон старий знайде вона й впізнає, — Той, що в розлуки час ти взяв із рук її. Злетить її душа в надзоряні краї, Туди, де вас Господь навіки повинчає.

Переклав з французької

Я. Харчун

Нехай це буде Вашою амбіцією, Дорогий Передплатнику, — приєднати бодай одного передплатника "Нових днів"!

ДЕМОКРАТІЯ

(З приводу приїзду члена уряду до Австралії)

Є в мене кум в Америці. Гарний, розумний і на всі руки майстер. Чи в літературі, чи в політиці все в нього мастко виходить. Коли приходять від нього листи, він завжди на кічні додає: "як там поживають ваші кенгуру, передай їм від мене привіт". Видно зразу, що людина хоч і в Америці опинилася, а гумору все ж не позбулася. А я звичайно відповідаю йому в тон, мовляв, кенгуру наші всі живі і здорові і коли вигляну з вікна, то бачу: стоїть Мельбурн, сонце світить і кенгуру стрибають.

І ось раптом приходить від нього вістка: "Мене охопило бажання відкрити нові континенти. За короткий час приїду до вас в Австралію!".

Не встигла я листа прочитати, як дзвонить він з аеродрому: "Приїхав, побачив, переміг!". Отакий у мене швидкий кум! Коли я везла його додому, він не витримав і запитав:

А де ж ваші кенгуру, щось ніде не стрибають.

— У нас, — кажу, — тут лише політики пострибують, а кенгуру, надіюся, десь за містом собі раду дають, якщо всіх не винищили.

Увечері, випивши чарку, він розказував про свою широку діяльність. А потім, глянувши на мене, зауважив:

— Ну, а чого ж ти задніх пасеш? Так не можна. Треба бути в авангарді життя. Мусиш стати передовою кумою!

— Оце ж, — кажу, — власне мені й треба твоєї допомоги. Тепер стати передовою можна лише на літературному або на політичному полі.

— Куди тобі до політики, засміявся кум, ще й махнув рукою.

— Не святі горшки ліплять, — ображено зауважила я. — Це правда, що політика раніше була в неповазі, але якраз цього року, стала мода на партії. Всі зрозуміли, що чи круть, чи верть, а держави і ладу в ній без партій не створиш. Тепер навіть галас і сварки партійні рахують за явище позитивне: І дарма, що більшість з них товчється на місці або зійшла на манівці; прості смертні дивляться і кажуть: "це вони різними дорогами ідуть до спільної мети". Головне, щоб вибрати підходящу політичну платформу. І хто ж допоможе мені, як не ти?

— Ну, хай буде по твоєму. На безриб'ї і рак риба. Можливо в політиці все збреше. Але запам'ятай: незалежно від того, до якої партії ти належиш, завжди говори про нашу відповідальність перед народом, про завдання на еміграції, про єдність. І час від часу обов'язково вживай слово ДЕМОКРАТІЯ.

— А що ж це таке демократія, — питаю наївно.

— Ох, — каже він, — це таке важливе слівце, що всіх перемагає. Справді це універсальне слово і може означати, що хто хоче. Треба лиш бути спритним і казати всім, що їм подобається, а робити, що тобі подобається і буде все в порядку. Наприклад, можна змінити назву організації не

питаючи членів. Скажеш лиш їм: "Ви, що — проти демократії!?" І зараз усі мов води в рот наберуть.

А також не забудь, — далі повчає кум, — ганити всі фіктивні партії. Казати, що вони лишній баласт у політичній житті.

— А що ж таке фіктивні партії, — питаю здивовано.

До фіктивних належать усі ті, хто до твоєї вороже ставиться. Правда, дехто уважає, що дійсні партії мусять мати пресу й зацікавлену нею молодь.

Раптом мене осінила надзвичайна думка.

— Маю оригінальну ідею, кричу захоплено. Я теж створю молодечу організацію. Це буде не звичайна, а ЕЛІТАРНА молодеча організація. І туди будуть належати всі ті, чиї батьки отримали медалі, або чимсь відзначились.

Кум швидко оглянувся на всі боки, і попросив, щоб я голосно про це не кричала.

Дехто гадає, що отримавши кумові напрямні, мені було легко активізуватися. Тяжко, ой як тяжко щось робити серед нашої сірої маси. Скільки мені прийшлося вислухати реплік на свою адресу. Мовляв, вона думає, що вже схопила Бога за бороду. А особливо мене образила одна жіночка. Дивлячись мені у вічі вона прорекла: "Є люди, що нагадують начинену кишку. Чим їх напхали, те й лишається на все життя. Своєї голови немає".

Я не розгубилася, а зразу ж звернулася до кума, щоб дав директиви як їй відповісти.

Коли кум прожив у нас з місяць, я відважилася і попросила:

— Ти там усіх в Америці знаєш, чи не міг би мені допомогти відомою статтю.

На щастя він цю пропозицію взяв серйозно.

— Що ж, — каже, — усе можна. Для цього лише треба провести належну кампанію. Спершу я розхвалю тебе, потім ти похвалиш мене, а хтось збоку послухає, повірить і вихвалитиме нас обох.

Кум раптом закрив очі, блаженна усмішка засяяла на його обличчі і він тихо додав:

Ех, яке ото приємне почуття, коли тебе хвалять. Ні, не можна його порівняти ні з яким іншим. А особливо, коли це чорним по білому надруковано на папері!

Коли кум од'їжджав, я ненароком спитала його:

— Ти, кажу, скрізь буваєш і все видаєш. Просвіти й мене. Що там робиться з нашим урядом. Наче мали всі партії консолідуватися, а тепер виходить, що з тих намагань зостався пшик із бульбочкою.

— Дорогесенька, — заспівав кум, — не тривож свого серденька. Все тепер буде в порядку.

І тут він дав мені пояснення, яке я вирішила зразу ж записати, щоб не сказав хтось потім, що я щось наплутала.

— Бачиш, — говорив кум, — раніше усі партії вічно сварилися. Роками одні входили в уряд, а другі виходили. І тому не було ладу. А тепер нарешті буде спокій. Один розумний чоловік у нас в 1938 році сказав, що в майбутньому горстка вибраних людей буде правити народом. Розумно сказав! Нам треба тяглости. Ну, наприклад, як у вас в Австралії є англійська королева.

А демократія як, — здивувалася я.

Кум глянув на мене, наче я впала з неба. Зневажливо скривився: мовляв, вчив я тебе вчив і нічого не навчив.

— Ну, щоб тобі було зрозуміліше, розкажу тобі такий жарт, — продовжував він. Я все уважно слухала і далі записувала.

Один генерал так описав у своїм щоденнику перехід війни. 5 травня ми зайняли ліс, і вигнали партизанів. 10 травня партизани зайняли ліс і вигнали нас. 15 травня ми зайняли ліс і вигнали партизанів. Вкінці прийшов лісничий і прогнав нас і партизанів. Бачиш, як справді все просто

і ясно! І він голосно розреготався. Зі мною були інші знайомі.

— Що за ліс, що за лісничий, нічого не розберемо. Хіба такі дають пояснення на серйозні питання, — обурилися.

Але я штовхнула їх під столом ногою (ми якраз пили на аеродромі каву), щоб мовчали і не робили сорому. А то подумують, що ми такі в Австралії відсталі, що й анекдотів не розуміємо. А до кума усміхнулася і кажу:

— Чи не міг би ти нам ще одну казочку розказати. Наприклад, про наступну сесію?

— Хорошого потрошку, — промовив кум. — Другу казочку я розкажу, коли знову до вас приїду.

І так кум поїхав і я знову залилася сама. Тепер єдина моя приємність — отримувати від нього директиви та читати газети, в яких він описує наші досягнення й те, які ми розумні і активні. Сказано, експерт! А я от уже тридцять років тут живу, і не знала цих усіх наших досягнень. Недарма кажуть: Здалека видніше!

† Інна Шероцька-Кравчук

МИКОЛА ЛЕОНТОВИЧ І ТУЛЬЧИНСЬКИЙ ЛІЦЕЙ

(Спогад)

Спогади з дитинства зберігаються найвиразніше. Батьківський дім завжди виринає з віддалі років радісно-болючим спогадом. Безповоротне минуле оживає незабутніми картинами родинного щастя, дитячих радощів і смутків. Тепло родинної атмосфери залишає в душі глибокий слід, якого не затруть ніколи пізніші переживання.

А з рідного дому думка мандрує до шкільної лавки. Цю лавку я пізнала аж пізніше. Початкову науку проводила зі мною моя мати дома з уваги на моє слабе здоров'я і постійні хворіння різними недугами. Так проходили дома мої перші роки навчання без товаришок: я вчилася сама і бавилася сама, і тільки вряди-годи прибігала до мене гратися ляльками моя ровесниця, сусідська дівчинка Мелася.

Зараз оподалік нашої хати була церковця, куди я щодня вранці провожала мого тата як він ішов служити Службу Божу. Там, у церкві, я простоювала всеньке богослуження, спознена побожного молитовного настрою, що його навівала відправляв... Так пройшло моє раннє дитинство в чарівному подільському селі Сокольці над Бугом.

За звичаєм усіх священничих родин мене повезли на даліше навчання до містечка Тульчина, де містився єпархіяльний ліцей для дівчат. Тут колись училася моя мама і моя тітка; взагалі це був обов'язковий інститут, де можна було закінчити середню освіту.

Був вересень 1911 року. Склавши вступний іспит, я попрощалася з мамою і залишилася серед

таких самих як я дівчаток, що їх прийнято на перший курс. Усі почувалися неспішно й непевно в новій незвичній обстанові. Була якраз павза, і великий коридор ліцею заповнював шум і гамір кількох соток дітей, що з'їхалися сюди після літніх вакацій. Радість зустрічі, запити й оживлені розмови зливалися в суцільний гул. Раптом все це перервав різкий звук дзвінка, після чого всі кинулися прожогом до своїх клас. А ми, малата, що в деякого цей дзвінок викликав холод у грудях, великою групою сорока душ неспішно попрямували до призначеної нам класи. Уперше в житті розлучившись із рідним домом, ми непевним кроком підходили й займали призначені нам місця. Я ростом невисока, сиділа в першій лавці, ждучи з деяким страхом приходу вчителя.

Незабаром почувалися на коридорі швидкі кроки, і в класу увійшов цілком не страшний учитель з ласкавою і спокійною усмішкою на обличчі. Це був Микола Дмитрович Леонтович, який учив у ліцеї співу. Ми всі були нові учениці і Микола Дмитрович почав знайомитися із нами. Звертався по черзі до кожної, тобто викликав за абеткою, але робив це якимось так ніби батько звертався до своїх власних дітей. Бачучи в багатьох сумні і стурбовані обличчя, зразу знаходив якийсь невинний жарт, щоб нас розвеселити. Інстинктивно ми відчували прихильне наставлення до нас, і в серцях у нас народжувалося довір'я і пошана до нового вчителя.

Ходячи поміж лавками, Микола Дмитрович по-

чав свою лекцію про пісню та її значення в житті кожної людини. Пісня супроводить людину від колиски до гробової дошки. Свою радість і своє горе людина виливає у пісні. Пригадайте собі, як мама співала вам різні співаночки, а ви самі пам'ятаєте, як діти на Великдень коло церкви беруться за руки, роблять коло і кружляючи співають свої пісні...

Ми сиділи в лавках і слухали цікавої лекції. Лагідний тон мови, щира усмішка викликали в душах дівчаток почуття близькості до вчителя, наче б знали його роками. А коли проходячи по класі Микола Дмитрович підійшов до мене і погладив мене своєю рукою по голові, я відчула, що вся попередня стривоженість та почуття самотності кудись ізникли і мені здалося, ніби хтось рідний з'явився біля мене... І ми не помилялись: таким близьким і рідним він був для нас усіх через цілих вісім років нашого побуту в ліцеї.

Крім науки співу учениці всіх клас сходилися щотижня в великій залі на проби хору. Тут ми розучували церковні пісні до богослуження, а теж підготовляли пісні, що їх ми співали на шкільному концерті. Звичайно, це були російські пісні, бо й школа була російська. Поїхавши додому на вакації, я, подібно як і другі учениці українки, довідалась від батька, що Микола Дмитрович син священика, кінчив духовну семінарію в Кам'янці Подільському, але не висвятився, а став учителем співу і музики. Ще в семінарії він цікавився українськими народними піснями, їздив по селах і записував мелодії і слова таких пісень, що їх раніш не чув. Навчаючи співу в Тульчинському інституті, мусів достосовуватись до тамошніх вимог і вчити російських пісень.

Ми, малі діти, а опісля молоді підрустки, що відчували наївну дитячу любов до Миколи Дмитровича, з бігом років зуміли оцінити його вагство і зберегли щиро прив'язаність і глибоку пошану до цієї єдиної в цій школі національно близької нам людини. Церковні співи Бортнянського, що в них відбилися елементи українського музичного стилю, були для Миколи Дмитровича улюбленими творами, що в них він вкладав усю свою душу. В часі проб говорив голосом рівним і спокійним, а коли диригував, його обличчя одуховлювалось, великі сині очі дивилися вгору, ніби це помагало йому краще чути гармонію звуків...

Як же почував себе Микола Дмитрович у нашому ліцеї? Не думаю, що добре, але завжди спокійний і витриманий, він розумів своє положення і мусів миритися зі своєю долею.

Що ж являло собою взагалі містечко Тульчин? Це була надзвичайна місцевість. Можна сказати, це було царство військовиків і їх родин та поруч і жидівських крамарів. Колосальні його простори займали військові казарми, що тягнулися через половину міста. Властиво, це не були казарми в точному розумінні, а колишні палати і другі будинки давньої великої посілости графа Потоцького, що її він відпродав російській державі. Будинки були серед розкішного парку, що в ньому були декораційні дерева і великі ставки з мармуровими днами, де годували спеціальні роди риб. У головному будинку, після переробки поміщено військову школу для старшин, а решту віддано на

мешкання для їхніх родин. Колишня краса палат і парку була занедбана і занепала дорешти без догляду й опіки, кинута напризволяще військовиків і їх родин.

Чи було в Тульчині якесь громадське життя, годі сказати щось певне, бо цивільної інтелігенції було там обмаль. Жили там деякі учителі, фельчер, якийсь суддя у відставці, якийсь урядовець земства; може між ними були й українські родини, але це могли бути хіба якісь люди покрою тожесмалоросів, що губилися серед напливкової навали російських військовиків. Тут у Тульчині жив десь і Микола Леонтович зі своєю дружиною. Про його прибуте життя ніхто не знав нічого. Його батько був далеко на парафії в с. Марківцях і син відвідував батька не дуже часто. Можливо, в Тульчині Микола Дмитрович мав якийсь круг рівних собі і близьких приятелів, що про них ми не знали, бо в нашій школі і в нашому пансіоні панувала атмосфера, в якій дійсно можна було задихнутись.

Як одна суцільна машина, крутилося все довкола головного мотору — нашої начальниці: наші виховниці і "класні дами" муштрували нас на "істинно руських дівці", а в цьому допомагали їм професори й учителі, самі корінні москалі, як Кодабедов, Афонський, Цибульський і інші. Школа називалася "закрите женское училище" і воно дійсно було замкнене, бо ніякий живий відгомін не доходив за його високі мурі, якими була загорожена вся шкільна посілость. Величезний будинок і великий парк із городом, — це був свій окремий світ, що в ньому життя плило у виробленій десятками літ атмосфері. Це був дослівно розсадник "обрусенія".

Священики по подільських селах, що їх доньки виховувались у Тульчинському ліцеї, були здебільша абсолюенти Кам'янець-Подільської духовної семінарії і, живучи серед українських селян, зберігали теж у своїй хаті українську атмосферу. У мого батька в хаті був у бібліотеці Шевченків "Кобзар" і дещо українських книжок. Але щораз більше напихались на сусідні парохії батюшки москалі, протеговані московськими єпископами, і їхні доньки становили "тверде ядро" між ученицями Тульчинського ліцею, до яких мусіли достосовуватись усі учениці. Хай би спробувала котра з наших дівчат заговорити, назіть шепотом, одна до одної по-українському, зараз донесли б "класній дамі" і "красола" готова. Одна з наших дівчат, Уліта Шаркевич, ледве спекалась біди, коли донесли "класній дамі", що вона мугикала пісню з "музицькими" словами. А це ж пансіон мало що не "благородних дівці"...

Роки в Тульчинському інституті були достоту роками муштри і дисципліни майже так само як у військовій школі. Діти, що їх привозили з поблизу і дальших сіл, помалу звикали до цієї атмосфери, ждучи терпеливо літніх вакацій. Проходили роки, дівчата підросли і кінчали школу, не знаючи, яка доля випаде кожній у майбутньому...

А тим часом у світі сталися події, що рішили долю цілих імперій і народів. Перша світова війна сколихнула всім світом, розкинувши воєнні фронти по різних країнах. Відгрімилі роки пер-

ших перемог і перших поразок російської армії, настав 1917-й рік. Наука в ліцеї йшла своїм трибом, у Тульчині не відчувалося майже ніяких змін. Може було менше військовиків у місті та й військова школа опустіла, виславши своїх кадетів на фронт. У ліцеї про війну майже не говорили, з ученицями таких розмов не вели.

Але вже події з березня 1917 р. в Петербурзі, що почалися падінням царату й утворенням т. зв. Тимчасового уряду Керенського, докотились скоро і до тульчинської провінції. Про це не згадував ніхто ані словом, хоч ми чули, що наш катехит перестав поминати на богослуженні в церкві "святийше правітельство", але чому це так, ніхто не пояснив нічого. Тільки одного дня під час якоїсь лекції увійшли до нашої класи (це була сьома класа) два військовики в шинелях. Це було таке надзвичайне і несподіване, що ми всі зацікавилися і як одна встали з місць. Один із солдатів звернувся до класи з запитом: — Чи це правда, що ваш батюшка згадує в молитві в церкві царя? Класова дама заперечила і солдати мовчки вийшли з класи...

Куди більше враження викликала вістка про вибух "жовтневої" революції в Петербурзі і захоплення влади більшовиками. Це була для всіх прикра несподіванка, що наче обухом усіх прибила. Комуністичні гасла Леніна і Троцького не відчували нічого доброго, про кривавий терор більшовиків ширилася вже погана слава.

А водночас доходили до Тульчини вістки про зміни в Києві. Українська Центральна Рада, що постала в Києві в березні як автономний уряд України, проголосила в січні 1918 р. самостійну Українську Народню Республіку. Тоді і в Тульчинському ліцеї повіяло іншими вітрами. Тульчин із Подільською губернією належав до України і з цим мусіли рахуватись колишні обрусителі цього містечка. Для начальниці ліцею і для класних дам треба було змінити орієнтацію бодай назовні. Колишня дисципліна в ліцеї була розхитана, але російський дух панував далі. Навчання велося далі по-російському, але для доброї слави ввели бодай науку української мови. Нам не казали, хто буде вчити української мови, але ми, українки, вже здогадувалися.

Незабутнє враження справило на нас, восьми-класниць, коли в нашу класу увійшов Микола Леонтович і, усміхаючись приязно до нас, призивав нас по-українському: "Добрий день! Сьогодні почнемо вчитись української мови. Хто вміє говорити по-українському?"

Нас встало який десяток.

"А хто читав які українські книжки?"

Таких було менше. Пригадую, як радісно усміхнувся Микола Дмитрович, коли я сказала, що читала Шевченкового "Кобзаря" і Грінченкові повісті "Соняшний промінь" і "Під тихими вербами", що їх найшла у батьковій бібліотеці...

Микола Дмитрович звернувся до всіх у класі, що тепер треба всім знати українську мову, бо ми тепер громадяни Української Народньої Республіки, яка має свій уряд у Києві. Учениці українки ще про щось розпитували Миколу Дмитровича і він по-дружньому, без тієї штовпності, що виявлялась у інших учителів, відповідав на їхні

питання. "Крамола" мужицької мови вже не загрожувала нікому...

Учениці росіянки сиділи тихо, наче пригноблені. Їхнє колишнє верховодство обірвалося. Тепер треба було їм учитися новій державній мові...

На годині співу Микола Дмитрович розучував з нами українську пісню. Це була пісня "Ой, горе тій чайці". Що значить рідна пісня! Як мило і як легко було її вивчати! Як серце сприймало її чар! Навіть росіянки не нарікали: їм пісня сподобалась. Зокрема вражала всіх оригінальна гармонізація. Не всі знали, що це гармонізація самого Леонтовича. А він іще пояснив, що цю пісню склав гетьман Мазепа і що це пісня про Україну та її долю...

Ми підготовляли ще інші пісні Миколи Леонтовича до концерту на закінчення шкільного року. Ми співали "Щедрика", "Дударика", "Ой, пряду, пряду", "Кант про Почаївську Божу Матір", а наш диригент, Микола Дмитрович, був глибоко зворушений. Його благородне, одуховлене обличчя сяяло радістю від незвичайного успіху... Пригадую, це вже було по випускних іспитах, але ми, абсолювентки інституту, ще брали участь у кінцевому концерті.

Школа далі була російська, назовні львівська до української державності. Деякі вагання викликав гетьманський переворот у Києві. "Щось там псується" — чулися сумніви в розмовах. Микола Леонтович стверджував спокійно:

— Що ж, в Україні тепер гетьманська влада, але українська держава залишилася. А нам немає чого турбуватися. Будемо вчити далі, як учили досі...

Це був травень 1918 р. і це була вже моя остання зустріч із Миколою Дмитровичем. Покинувши інститут, я залишилася в Сокольці і зв'язків із Тульчином не зберігала. Доходили до нас вісті, що Микола Дмитрович цього ж 18-го року вже викладав у Музично-Драматичному Інституті ім. Лисенка в Києві і брав живу участь у музичному житті столиці...

Моя доля вихопила мене з рідного села і з рідного краю взагалі, бо і наші соколицькі юнаки ставили опір більшовицькій навалі. Разом із моїм братом я мусіла втікати світ-за-очі. Але часто потім і після втечі з рідного краю образ Миколи Дмитровича не раз виринав у моїй пам'яті, пригадуючи мені цю шляхетну людину, великого українського патріота і музичного генія, що вивчив нас любити рідну пісню та її розуміти. Спонуляризований по всій Америці "Щедрик", награваний щороку на Різдво в радіо і телевізії, завжди нагадує мені мої шкільні роки в Тульчині і мого незабутнього вчителя Миколу Леонтовича*).

* Авторка цього спогаду належала до т. зв. першої "петлюрівської" еміграції, перейшовши разом із братом і останками армії УНР різні перипетії відступу до Чехословаччини. Там закінчила Високу Технологічну Школу в Брно. Звідтіля дісталась до Польщі, де доля задержала її якийсь час у Західній Україні у Львові. Одружившись у цьому місті з Павлом Кравчуком, членом редакції газети "Новий

НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРІЛУ

(Ненько моя, Ненько...)

(Продовження з попередніх чисел)

Тихим своїм, крізь смішинки, голоском він відказав:

— Мене спантеличили Страшкевич і Голоскевич, все переконували, що треба з усім погоджуватись, чого вимагають слідчі й прокурори.

Пояснення не те, що могло мене влаштувати, — мене цікавлять психологічні глибини, — але натискати, випитувати, в'їдатися в душу — я не наважився, і без мене не бракувало в житті допитів старому.

А Ганцов, до речі, порівняно з іншими оббрав себе зовсім мало і майже не каюся. Він твердо заявив — і збити його з цієї позиції не вдалося: формально членом СБУ не був і саму назву СБУ почув тільки під час слідства. Інших його покань в газетах не знайшов, хоча зі слів захисника він "щиро визнав свою контрреволюційну роботу в СБУ". Піді тепер розберись.

Любченко назвав Ганцова в своїй звинувальній промові — "Козелецький Кавеньяк"; Козелець — містечко на Чернігівщині.

Захисника свого Юровицького Всеволод Михайлович не пам'ятає — чи то бесідували один який-небудь раз, чи зовсім не бачилися. Але що формулювання, яке дало йому 8 років суворой і 3 поразки прав, звучало так:

"доведені виявлені ним фашистські переконання й антисемізм —" це він запам'ятав, як "Отче наш".

Я спитав, навіщо знадобилося С. О. Єфремову ствердно відповідати на перепитування прокурора й захисника — чи знав Ганцов про СБУ, чи був членом СБУ. Він посміхнувся, збентежено потиснув плечима, відвів світлі свої очі.

— Не знаю, не можу сказати... У нас з Сер-

Час", прожила тут до розвалу Польщі 1939 р., а коли Західню Україну окупувала Червона армія, перейшла з чоловіком ксвий кордон на Сян до т. зв. Генерал-Губернаторства під німецькою окупацією. Тут включилась у культурну працю на Лемківщині, вчителюючи спершу в сільсько-господарській школі, а опісля в українській учительській семінарії у Криниці, спеціально як учителька предметів для виховниць дошкілля. Коли воєнний фронт наблизився до Лемківщини, почалася нова еміграція до Словаччини, а опісля до Німеччини. Звідтіля у 1950 р. прибула з іншими "скитальцями" до США. Останній етап її життєвої мандрівки був Піттсбург, і тут 11 січня ц.р. обірвалася нитка її життя. Всюди брала участь в українському громадському житті, здобуваючи собі заслужене призначення і пошану всієї громади.

Хай пам'ять про Іну Шерську-Кравчук живе серед нас завжди. — Редакція "Нових днів".

гієм Олександровичем завжди були чудові взаємини. Він мене любив...

Одержав він у справі СБУ 8 років, а просидів загалом — 21 рік. Спершу йому продовжили строк — подвоїли. Випустили в 1947 році. Він подався до Москви, прийшов до Інституту мовознавства Академії наук. Його обіймами зустріли світочі радянської лінгвістики Виноградов і Аванесов:

— Ми вчимося на ваших працях! Кожна ваша найменшенька стаття — це докторська дисертація! Ми негайно беремо вас до себе в інститут!

Та... на другий день вони ховали очі, матюгалися лінгвістично в безсилій люті...

— Пробачте, Всеволоде Михайловичу, — нічого не можемо... Стіна! На вашому імені — табу.

Він оселився десь під Москвою, намагався шукати правду. Його вислали. Потім знову судили — завіщо? Не шукайте відповіді — і відправили досиджувати до двадцять одного року...

Всеволод Михайлович Ганцов пройшов за його власним підрахунком 40 (сорок!) тюрем і таборів. Жорстокого поводження не пам'ятає. Замовчав у розмовах зі мною, вирішив назавжди забути? Не думаю. Як співставляти його дані з матеріалами "Архіпелагу ГУЛаг"? Не знаю. Щастило, пезне, Всеволодові Михайловичу. Він пригадує навіть таке. Починаючи з Соловків, їм, політичним, видавався "політпайок": 600 грамів хліба в день, 35 — цукру, приварок. І політпайок той ішов за арештантом: переводили в іншу тюрму — пересилали "атестат"; в Кемі, наприклад, політичних разом з Ганцовим було всього кілька чоловік, і окремої кухні для них не тримали, так вони домовили жінку, яка їм варила й приносила в окремій каструлі. І йшов той пайок десь аж до 1935 року. Про подібне, про політпайки в радянській системі тюрем 30-х років — я ніколи ні від кого не чув. О. Солженіцин згадує в "Архіпелазі" політпайок — але тож одразу після революції, на початку 20-х років. Але Всеволод Михайлович розповідає впевнено.

Щастило? І слава Господу.

Ім же, політичним, на політпайку видавалися цигарки. І належало здати стільки викурених мундштуків, скільки одержав цигарок, — аби не використав "зек" той квадратик паперовий для змовницького листування. Траплялося, поринувши в мрійне камерне забуття, курець жбурляв недокурки в парашу, а потім змушений був під дружні насмішки співкамерників вилувлювати підзвітний документ з нечистот, обтирати його й висувувати...

Багатющу бібліотеку В. М. Ганцова батьки його перевезли з Києва після його арешту до себе в Чернігів. У війну будинок згорів. Бібліотека й архіви загинули.

Остаточного звільнений у 1956 році, Всеволод Михайлович брав участь у Всесоюзному з'їзді мовознавців в Ужгороді як почесний гість; не було на з'їзді учасника, який не підійшов би потиснути йому руку, промовити теплі слова:

— Ви — наш воскреслий із мертвих навчитель!

— Ми виховуємо себе на ваших працях!

У президії з'їзду він сказав головному Микиті Іллічу Толстому — главі радянської лінгвістики, онукові Льва Толстого:

— От — уперше сиджу в президії...

— Зате дивиться, — відказав той, — як вас усі люблять! Чомусь один Білодід вас не любить.

Про Білодіда — розповім зараз. А діалог цей у президії виник після того, як Ганцов блискуче виступив із зауваженнями з приводу якогось важливого дослідження і йому влаштували п'ятихвилинну овацію; М. І. Толстой тут-таки підбіг до трибуни, обійняв розчуленого, в сльозах промовця, повів до президії і всадовив поруч себе:

— Радий, невимовно радий, Всеволоде Михайловичу, вашому тріумфові!

Та скільки після того тріумфу не намагалися колеги, учні й шанувальники Ганцова витягти його з Чернігова в Київ, взяти до інституту мовознавства української Академії наук — нічого не вийшло. Повстав проти того академік Білодід Іван Костьович, глава української лінгвістики, нинішній віцепрезидент АН УРСР, типовий кадебіст від науки і науковець від КДБ. Відомий Іван у вченому світі тим, що має особливий нюх, собаке верхне чуття на варті уваги праці опальних вчених, на титульній сторінці яких (праць) можна без усякого ризику й труду вкласти своє власне співавторське ім'я: "Академік І. К. Білодід". Не хоче зізнаватися Всеволод Михайлович, посміхається й уникає відповіді, — але було, налякав Іван, що непогано б удвох видрукувати децидую з колишніх відкриттів "українського Шахматова"...

Лишився Всеволод Михайлович у Чернігові. Мешкає в однокімнатній квартирі з племінницею покійної дружини. Дружина Ганцова — теж співробітниця ВУАН на кінець 30-х років, теж філолог (слухала у Львові лекції Грушевського й Франка), теж заарештована у справі СВУ і не відібрана на процес, засуджена й загинула в таборі... Одержує 52 карбованці пенсії — з розрахунку зарплатні бухгалтера ліспромхоза, місця, що його посідав професор на засланні; з племінницею покійної дружини довелося зареєструвати шлюб, інакше після його смерті її викинуть з квартири... Ось адреса В. М. Ганцова: Чернігів—центр, вул. Леніна, 35, кв. 154.

Ще розповів Всеволод Михайлович, що тоді, в 1930-му, оборонець відібрав з його архівів дев'ять його праць — частина опублікованих, як "Класифікація українських говорів" і "Характеристика поліських дифтонгів", а шість — рукописи, єдині примірники, частково незакінчені. Праці ті були прилучені до справи для доказу наукової корисності підсудного. В 1960 році він звернувся до прокуратури з проханням повернути йому рукописи. Прокуратура відправила його до архіву КДБ. Там підняли справу, винесли йому перев'я-

зані записані теки — рукописи виявилися на місці, всі дев'ять цілі. І — відмовили.

— Я ж їх ось тримаю в руках, ці свої рукописи — єдині, яких тепер мені вже не поновити...

Відмовили.

— Адже в мене їх брав оборонець — щоб з їхньою допомогою довести, що я не шкідник ніякий, а людина науки!

Відмовили.

Знову звернувся до прокуратури, ще кудись писав — відмовили...

"Кожна з ваших найменших статей — це докторська дисертація"...

Почувши про це, я вирішив підключити для допомоги старому добрим моїм знайомим — по двох каналах: перший — через впливових співробітників інституту мовознавства; другий — хай потурбується про повернення рукописів, цінних для розвитку радянської української літератури, керівництву Спілки Письменників України. Адже так просто: пишеться офіційне звернення на бланку, безтрепетно крокує письменник, а чи науковець, до архіву КДБ, відбирає — під наглядом недремного ока — те, що потрібне, погоджує з начальством, передруковує — а оригінал хай навіть залишається там, в КДБ, на спомин. І це ж справді для розвитку вітчизняної науки й літератури!

І ні в АН УРСР, ні впливові брати-письменники, члени Правління Спілки Письменників України, не наважилися що-небудь вжити. Не наважилися лінгвісти й письменники хоча б звернутися до свого начальства по ту офіційну бумаженцію на бланку: "Просимо дозволити ознайомитися з цінними науковими працями, що знаходяться в ваших архівах і т. п.". Страшно. Так, страшно. Безтрепетно туди не ходять.

Всеволод Михайлович Ганцов не реабілітований. Пенсію — 52 карб. — одержує. Повітрям — дихає. Але звинувачення в контрреволюційній, антирадянській, фашистській діяльності з нього не зняте, звинувачення те він із собою на той світ забере. Як же так, чому? А так. Адже в УРЕ (Українська Радянська Енциклопедія) чорним по білому записано, що СВУ — "підпільна контрреволюційна організація... ставила за мету відірвати Україну від Радянського Союзу з допомогою збройного повстання". І звинувачення в справі СВУ лишаються досі фашистськими й військовими контриками. Адже процес був відкритий. І ніхто з обвинувачених, засуджених на відкритих судових процесах, не реабілітований. Розумієте? В цьому існує своя логіка і досить-таки залізна:

— Процес був відкритий?

— Відкритий.

— Законності дотримувалися, оскільки — на очах у народу?

— Виходить — так.

— Винним себе визнавали?

— Визнавати визнавав, але ж...

— Ніяких але; визнав себе винним, привселюдно визнав — ніяких реабілітацій!

Логічно? Отак!

Всеволод Михайлович Ганцов тільки ледь-ледь визнав себе винним. І бути йому за те вже до кінця днів "фашистом і кривавим злочинцем"...

Мабуть, можна розділ, присвячений в основному академікові С. О. Єфремогу, кінчати: матеріалів у мене зібрано на нього чимало, та побоююсь, як би не спала детективна напруга: все про академіків та про науку — пострілів не чуть, вибухів, пожеж, пущених під укіс поїздів! Будуть, будуть, зачекай, читачу, ось дай підібратися до терористичної діяльності наших українських добродіїв-інтелігентів! Та й час уже, а то якби Ти, читачу, не повівся так, як ті іноземні кореспонденти, котрим уже на п'ятки день суду в оперному Харківському Театрі набридло слухати цю оперу... тьху, процес, нибачайте на слові. Я нещодавно просив Тебе, читачу, запам'ятати фразу: "Опера СБУ — музика ДПУ", — і обіцяв її розтлумачити. От розтлумачую. Так жартували в той час горді собою представники Органів: "Опера СБУ — музика ДПУ!" Процес відбувався в оперовому театрі, а вигадали все це, "сочинили" лібретто й розписали партитури — славні чекісти. Приємний жарт, га?

Авторство його належить такому Горожанінчу, відомому депеушнику з Москви, він набув уже великого досвіду в створенні й провадженні годинних справ. Його спеціально прислали, він був головним диригентом процесу СБУ. Він розробив фабулу справи, координував дії окремих Бруків-Правдіних. Він провадив і відбір підсудних для процесу, про який — відбір — ми вже згадували: одних залишав у безвісті — судили й закатували закрито, інших — виводили в зал опери на сольні партії. Відбирати було з кого: заарештували тоді в 1929 році за дуже приблизними даними чоловіка з 250 (це інтелігентів, крім дядьків з "Кобзарями" в торбах), вивели на сцену лише п'яту частину. За яким принципом Горожанін відбирав? Ну, це ясно. Відбирав він досвідченим своїм оком тільки надійних...

— На суді зізнаватиметесь, як і зараз на слідстві зізнаєтесь? — запитував він і, якщо вловлював вагання, лишався певним у можливій поведінці злочинця — вилучував.

Цей відбір на відкритий суд теж був своєрідним засобом примусити "піддослідних" зізнаватися і не борюватися. Козирним тузом прибирав Горожанін:

— Будете відпиратися — засудимо без галасу, спіймаєте кюлю в повній безвісті, ніхто й не знає тиме, в яку яму ваш труп кинуть!

І рвався піддослідний — до світу, до людей на очі... Рвався ще й через те, що плекав у собі відчайдушну надію: там, в залі, на очах людей, гукну з трибуни:

— Все брехня! Нема ніякого СБУ! Все наклеп!

Та на цей випадок — передбачив Горожанін! — чекісти-слідчі Бруки-Бронєві безцеремонно сиділи на сцені позад суду впопереч усяким правилам суддівства. Сиділи в упор в спину винуваченим і судові, мовчки сиділи. Пронизували очима. Слухали, чи так густо поливають себе гі... підсудні, як прорепетирувано:

Та не дійшло до того випадку, не дав промашки Горожанін, хіба трішки не догледів Гр. Холодного, котрий на мить збився з ноги й гукнув — "Обвинувачення не визнаю!" І в антрактах виходив Горожанін на авансцену й орлиний

погляд свій втуплював у зал. Нишпорив очі по рядах між глядачами. Уяви собі, мій читачу! Ти сидиш там у залі, смакуєш морозитескімо на паличці і зненацька... потрапив ти фокус того погляду... Лягнуло на підлогу ескі з палички, га?

Так от про іноземних кореспондентів Д. З. славський у "Правді" 15 березня (процес почався, нагадую, 9 березня) пише:

"Видовище небезпечне. І я розумію іноземних кореспондентів, котрі ніби змовившись, відсутні в цьому процесі... Іноземні імперіалістичні кола перебільшили розмір і сили єфремівської "Спілки за зволення України"... іноземні кореспонденти вчинили не так вже й нерозумно, ухилившись від присутності на суді й зрадивши свою професійну кавість."

Так, повтікали іноземні кореспонденти, нецікаво їм стало. Їм і їхнім зарубіжним органам. Чому? Та тому, що з першої ж години судових засідань заходилися підсудні "колотися" й каятися. Адже вони, іноземні кореспонденти й їхні органи найближчі до якої з сторін процесу? До захисту чи на так? Вже вони ото, зарубіжні органи, мусять до останнього захищати контрреволюціонерів, вірно? Але от як красиво й точно характеризує становище захисту на даному процесі адвокат Віленський:

"Оборона в цій справі опинилася в становищі оборонців фортеці, що здалася до першого штурму, виставивши білий прапор ще до першого грізного випадку з прокурорських батарей. Фортеця здалася давно". І далі:

"Підсудні засуджені власним признанням, власним каяттям"...

Дуже точно. Чого ж сидіти іноземним газетарам? Давно надрукували їхні газети й прочитали читачі, що в залі Харківської опери розігрується добре відрепетируваний спектакль, немає ніякого бою-бійки, обвинувачі задалегідь співають фанфарну перемогу. І нічого сидіти в залі, хіба лишити одного на всю компанію чергувати — а раптом все — такі вряди-годи зірветься якась драчка-кошачка!) — а іншим попивати тим часом у підвальчику на Римарській пивце та чекати тепер уже оголошення вироку.

Отож я й побоююсь, читачу, — а як і Тобі вже нецікаво? Фортеця викинула білий прапор до першого грізного випадку...

Дайош, дайош випали! Вперед!

Але перше ще трохи про академіка С. О. Єфремова. Кілька слів на захист його.

Хотілося б не звинувачувати його суворо за збріхування себе й друзів, за ослабілу пам'ять і втому. Він — непоганий чоловік. Чесний чоловік. І розумний. І дуже-дуже ненавидів він усе те, що творила на Україні радянська влада — бачив, розумів, ненавидів. От послушайте, які уривки з

1) "Кошачкою" називають у цирку конфлікт, коли збунтуються проти дресировальника "кішечки" — пантери, тигри, леви.

щоденника Єфремова цитувалися на процесі. До речі, щоденник Єфремова, старанно захований ним від стороннього ока, але виказаний слідчим Колею Павлушковим, виявився єдиним документом, що фігурував на процесі СВУ. Я не перебільшую: щоденник Єфремова — єдиний документ, представлений слідством у розпорядження суду. Все інше — власні зізнання обвинувачених.

І от — з щоденника:

"Устрій, що встановився від Миколи відрізняється в кращому випадку тим, що немає царя Миколи II, а на це місце став Микола III — Ленін з червоною Аракчеївщиною..."

Одразу, з перших слів видно — ворог! Ворог радянської влади, диктатури пролетаріату! Ворог Леніна!

"Робиться наша академія, а може вже й зробилася, стервом, на яке збігаються з усіх боків шакали й гієни..."

Досить точна характеристика академічних справ того часу, якщо врахувати, що справжні науковці сидять або розігнані, а на їхні місця по головах одне одного лізуть бездарні наклепники і "червона професура".

"Вчора було єднання Академії з приїжджими робітниками Донбасу. Я, звісно, не пішов на це форсове єднання. Ті, хто там був, оповідають, що враження від цього єднання просто огидне. З одного боку хамський тон зарозумілого невігласа — даєш науку зараз моментально, а з другого боку — хамське таке виправдовування переляканих вчених".

Тож точна картина, вірно підмічені взаємини гегемона з недобитою інтелігенцією. Головний державний обвинувач, цитуючи це місце з "Щоденника" для більшої ваги "Щоденник" — скрізь з великої літери і в лапках: документ із справжньою назвою, — вигукую:

"Єфремов по-звірячому ненавидить сьогодні гегемона життя — пролетаря і будівника всієї будучини людської, у травні місяці 29 року в своєму "Щоденнику" пише, хай це почують трудящі — кожен робітник і кожен селянин!"

Справді, на робітника й селянина тих літ це мусило вплинути — проходило, я певен, під оплески й вигуки "розстріляти!" І я згоден з обвинувачем: ненавидить Єфремов пролетаря, факт, точніше, — ненавидить пролетаря в фальшивій безглуздій і жорстокій ролі гегемона, ролі, цілковито йому протипоказаній²⁾ Знову ж — ненавидить Єфремов і радянську владу.

Чую, читачу, Твоє обурення:

— То він же справді — ворог! Контрреволюціонер! А про Леніна як він? Хіба можна? Ленін, наш рідний Батько, наш Ілліч — і раптом Микола III з аракчеївщиною! Ні, за таке треба... не можна прощати такого!

А як Тобі, друже мій, сподобається ось така характеристика, видана рідному Іллічу?

"Поголовне винищення єсупереч мислячих — старий, перевірений засіб внутрішньої політики російських урядів. Від Івана Грозного до Миколи II-го цим простим і зручним засобом боротьби з крामолою вільно й широко користувалися всі наші політичні вожді — чому ж Володимиру Леніну відмовлятися від такого спрощеного засобу?"

Він і не відмовляється, одверто заявляючи, що не погребує нічим для викорінення ворогів".

Обурюєшся, заперечуєш? А як Тобі ось це?

"Примусивши пролетаря погодитися на знищення свободи друку, Ленін і прибічники його узаконили цим для ворогів демократії право заткати їй рота, погрожуючи голодом і погромами всім, хто не згоден з деспотизмом Леніна-Троцького, ці "вожді" виправдовують деспотизм влади, проти якого так жажливо довго боролися кращі сили країни".

— Та хто посмів? — проривається в Тобі благородний гнів. Відповідаю. Тримайся за стінку, не впади.

Це сказав Максим Горький. Не три очей, зір не зрадив Тебе. Олексій Максимович Пешков це сказав, великий пролетарський письменник-революціонер Максим Горький, автор роману "Мати", революційних пісень-закликів про Сокола й Буревісника.

Сказав він це в 1917 й 1918 роках, одразу після того, як перемогла Велика Жовтнева революція і жахнувся письменник з того, скільки брудоти й крові принесла з собою ленінська диктатура. Сказав у цілком зрілому віці: на 1917 рік написано Горьким майже все, лишилося написати "Артамонових" і "Самгіна". Сказав він це — написав — у газеті "Новая жизнь", де з номера в номер протестував проти кризових кошмарів переможного більшовизму в статтях під назвою "Несвоевременные мысли" (не шукай їх, певна річ, у багатотомних радянських виданнях, не шукай і в перекладах на українську мову — мені доводиться перекладати самому).

(Далі буде)

²⁾ Не згоден, читачу? Стосовно того, що пролетаріатові невластива роль гегемона? А я наполягаю: диктатура пролетаріату — це марення! Подумай на цю тему хоча б з от якого кінця. Аристократ, захопивши владу, залишається аристократом: стає політиком, вождем, але від класу свого, інтереси якого захищає, не відривається. Те саме і з капіталістом. І з поміщиком. І представник інтелігенції — юрист, письменник, вчений, — ним і залишається плюс набирає ваги політичного діяча. А пролетар? Він висунутий в керівники — і перестає бути пролетарем, робітником. Прощавай, верстат, і заводська прохідна. Те ж і селянин. Не бажаю фантазувати, що, які зміни відбуваються у зв'язку з цим в психічно-психологічному стані цього робітника-селянина, фантазуй, будь ласка, сам. Тямиш? І виходить: диктатура пролетаріату — це диктатура властолюбних вискоцк, гегемонія новоутвореної бюрократії, яка дорвалася до влади і, не маючи ні культури, ані традицій, ламає і нищить усе навколо, що заважає їй владувати й солодко жити. Отакі обставини з диктатурою. Не згоден? Твоя справа.

ПРАВОПИСНА ДИСКУСІЯ ЧИ ПРАВОПИСНА ГРИЗНЯ?

(Закінчення з попереднього числа)

5. Як ми пишемо

Ми мали приклади, як поводяться з харківським правописом, обов'язковим для діаспори, деякі його ж власні оборонці: ламають за нього списи, зокрема за букву Г, і одночасно самі нехтують ним, а зокрема власне тією улюбленою буквою Г. Виходить, що вони самі не обов'язані його вживати; вони обороняють його для інших, не для себе. Родиться підозріння, чи вони прямо не кплять собі з нас та й годі; або треба думати, що вони взагалі не знають, про що пишуть. Боронити правопису і не вміти згідно з ним писати? Цей ребус розгадати нам не під силу.

Трагедія харківського правопису в тому, що він має доволі оборонців, але не має практиків, охочих вивчити його і вживати. Бо хто ж насправді дотримується його? Адже назагал не знають його ні вчителі (деякі за пів століття ще не усвідомили, що ми маємо якийсь апостроф), ні священники (вистачає приглянутись деяким церковним "вісникам"), ні журналісти (деяким треба постійно справляти до друку "це, що", "телефон", "багато", "важніше" тощо і ставити коми між головними і побічними реченнями, бо вони й того не можуть навчитися), ні редактори часописів (деякі від десятиліть явно і славно вживають власного, приватного правопису!), ні громадські установи (один з численних прикладів: на зборах КУК у Торонто "делегати" радили про "іміграцію"). Часом візьмеш до рук якийсь часопис чи журнал і дивом дивиєшся: Звідки такі люди взяли? Де вони виростили, виховувалися? Як вони законсервувалися з минулого століття? Адже світ тріщав, атомові бомби вибухали, імперії валилися, Україну вздовж і впоперек зруйновано, а вони цілі й ненарушені! Яким способом вони так обереглися від впливу живої української мови? Як вони спромоглися не прочитати нічого, написаного літературною мовою? Чи справді вони ніколи не мали в руках граматики і на очі не бачили правописного словника? Бо що безліч нашої т. зв. інтелігенції (навіть високоосвіченої!) не має в хаті правописного словника (розуміється — українського), як і Енциклопедії Українознавства, літературних журналів тощо, це вже "нормальне" явище, цьому вже ніхто й не дивується. Але коли чуєш: "на весіллях не поїхала", "я сі здивував" чи "для збереження" або читаєш "Україна у міняючомуся світі", то таки годі не дивуватися.

Однак причинами до нашого здивування на тому ще ніяк не кінець. Трапляються навіть професори університету-україністи, що мужньо обороняють харківський правопис, але не дотримуються його! Бувають і такі, що на власну руку заводять київський правопис, напр., д-р Волтер Смирнів в англomовному підручнику для навчання української мови. Були критичні відгуки в

пресі, але нічого подібного до хрестового походу проти проф. Прицака, який (поскільки нам відомо) нічого київським правописом не друкував і не поширював, нікому його не накидав, а тільки, бажаючи знайти вихід з нестерпної правописної саламахи, якої не спричинив, пропонував принаймні прийняти зміни, що не були наслідком русифікації чи не були суттєві. Бо що й такі зміни були, доводить ясно вже згадана стаття проф. Струмінського "Уваги до харківського правопису". Виходить таке: вводити "большевицький" правопис вільно, але говорити про те — не вільно!

Діаспора увесь час усіяло ігнорувала, бойкотувала, а то й поборювала харківський правопис — маємо на увазі не загал суспільства, який ніколи ніякого правопису не знав і не почував себе зобов'язаним його вивчити, а тих, що орудують пером і мають якесь відношення до писаного слова. Наступ на правопис відбувався не тільки індивідуально. Уже давно Асоціація української католицької преси явно і славно схвалила, що харківський правопис не зобов'язує, бо він змосковщений, а треба зберігати льокальні галицькі традиції: без апострофа, назви народів великою буквою, частіше вживання Г тощо. Знову ж у пражо-славних колах не раз відзивалися голоси проти "галицького" правопису, букви Г, м'якого Л тощо. За добрим прикладом радо пішли різні редактори і видавці (треба признати, що переважно галицькі, не наддніпрянські!), рідна отаманія затріюмфувала, і правописний хаос залив наше друковане слово — на цілі десятиліття! Що часопис, то правопис (або брак усякого правопису), що журнал, то власні правописні особливості (наприклад, передрук живцем радянських текстів), що книжка, то якісь недоречності й непослідовності, а принаймні безліч друкарських помилок.

І от цікаво, що тоді якось не було ні видно, ні чути отих завзятих оборонців нашого "найбільшого удосконаленого" і дорогого всім патріотам національного правопису, що його так зухвало топтали свої ж негідники і національні шкідники! Де ж вони так заховалися, що то ні слуху, ні диху? Невже аж тепер їм прояснилося, який скарб ми оберігаємо у вигляді "найбільшого досягнення в справі нормалізації українського правопису"?

6. Два реформатори

В останніх двох роках появилися два вершинні подвиги в нехтуванні й руйнуванні того правописного "найбільшого досягнення": "Словник чужослів" Павла Штепи (1977) і "Український стилістичний словник" проф. І. Огієнка (1978).

П. Штепа вирішив самотужки зреформувати нашу літературну мову, очистивши її від москалізмів, і за одним замахом і весь правопис. Щоб очистити мову від поганих чужослів, він натво-

рив безліч неологізмів. як авдієнція — побачка, балерина — танцюрка, балькон — вислоганок, дизурія — сечовиливорозлад, декольте — гологруди, дивіденд — річнозиск, детонатор — запальничка, метеоризм — кішкогази, пахідермія — шкіродубність, маршрут — напутька і б. ін. Він пояснив, що Скити — праукраїнці Сколоты, пеляти — праукраїнці (у Греції), Гіперборея — Праукраїна, а Будда — (с. т. будитель) — праукраїнець Сіддгарта Гавтоми, засновник буддизму. Зразки його правопису такі: *гладіатор, фрау, гробсвер, гумігут, гальгенгумор, гуляш, гангстер, дисгрегація, мінзингер* і т. ін. Буква Г тут і там залишилася, тільки не там, де вона конче потрібна. Автор упевнений, що він робить велику прислугу рідній мові. НТШ у книжці стверджує, що словник рекомендує до друку проф. д-р Яро-рослав Рудницький.

Словник Огієнка видав Інститут дослідів Волині (Вінніпег, 1978). Він укладений ще 1923 року, перед появою харківського правопису — якого, до речі, проф. Огієнка, мабуть, ніколи й не до-тримувався, бо визнавав тільки свій власний авторитет — отже власним його правописом: *агитація, арифметика, аукціон, Вінніпег, гладіатор і гладіатор, Гарибальді, Геттінген* (це Геттінген), *Гете, Гейдельберг, Галичане, запорозці, зв'язка, міліон, кино, комісія, лекція, Європа, Карфаген, Копенгаген, миф, приблизно, пол* (у значенні "стать"), *тривога, трох, французський, розпочинати* і б. ін. Условнику не тільки позно друкарських помилок, але й речевих, а чужомовні приклади — часто недоречні аж до комічності. бо він, наприклад, вводить літери, яких у даних абетках взагалі немає: **v** у польську і **k** у французьку та італійську! Це не так комічно, як, на жаль, скандально. Наводити всі приклади годі, хай вистачить кількості помічених помилок: італійських 2, французьких 3, англійських 4, німецьких 13 і польських 23 (деякі з них прямо вифантазовані: *kiercz, mistrowny*). Як галицькі форми подані такі недоречності, як *Пілат, цезорик, королевая, Евген* і цілком неможливе *Єгіпет*. Деякі написання — чи це друкарські чортки? — межують з гумористикою: *кинувся, як кит на мишу* (стор. 228), *каліндар* (207) і *коліндар* (433), *писали гусиними пірами* (449).

Отак у "підручну книжку для вивчення української літературної мови" (!) поручає Інститут дослідів Волині, пояснюючи, що це "дуже цінна праця", що за неї "буде вдячний кожний учень, студент і вчитель української мови..." і що вона "для всіх, хто бажає кращого знання цієї мови, і тим ми цей словник поручаємо". Виникає сумнів, чи це писали притомні люди, чи це якийсь кепський жарт. Але той жарт має 500 сторінок!

І ці два словники, майже тисяча сторінок друку, на які змарновано грубі тисячі, поширювані в тисячах примірників. не викликали ні заперечень, ні обурення, ні відкритих листів, ні закликів писати протести, домагатися відклику або зречення і т. ін. А не треба багато уявлення, щоб усвідомити, скільки баламутства, нісенітниць, безглуздя вони поширюють, як хаотизують писане слово, поглиблюють неписьменність і підкопують не тільки харківський правопис, а й саму літературну мову. Стільки коштів і труду знайшлося,

щоб руйнувати, але не знайшлося ні людей, ні коштів, щоб доповнити правописний словник (текуча потреба!) чи хоч перевидати харківський правопис. А де ж були його вірні оборонці?

7. Харківський правопис

Наведені вгорі приклади і факти виявляють, як від десятиліть різні одиниці, установи і організації — витривало, ніби за пляном — хаотизували правописну практику і підривали нібито загально визнаний харківський правопис. І вражає те, що вони могли це робити цілком безкарно і за стільки років не знайшлося ні людей, ні організацій, які б заперестували, вказали на шкідливість такого хаосу, спробували обороняти громадський правопорядок у мовно-правописній діяльності, беручи до уваги хоч би тільки нестерпні труднощі рідного шкільництва, але й наш національний престиж ув очах чужинців. (Єдиний виняток: Об'єднання українських педагогів Канади, як про це була мова на початку статті). Тому годиться ствердити, що не хто, а ми самі, діаспора сама зробила все від неї залежне, щоб здискредитувати, схаотизувати і врешті зруйнувати харківський правопис, і так довела нашу правописну практику до стану, якому тільки одна назва: *Авгієва стайня*.

Проте в ім'я правди треба признати, що причиною того були не тільки неучтво, недбайливість, нерозуміння, лінєвство, легковаження, байдужість, зарозумілість, отаманія і самсобіпанство, такі характеристичні для деяких прошарків нашого суспільства, що навіть в обличчі тотальної загрози нездатне об'єднати свої сили для самооборони. Поважні причини є і в самому правописі, але також у тій винятковій обставині, що правопис ув оригінальній формі не був доступний — ніхто не догадався перевидати правопис, що мав усіх зобов'язувати! Були тільки короткі, неповні підручники, видані наспіх ще за таборних часів, правописний словник Голоскевича — 8-е видання з 1952 року (його рекомендувала до вжитку УВАН, але не НТШ!) і також недоступний, бо не перевиданий правописний підручник М. Возняка (Львів, 1929). Не було змоги переконатися, чи нема в них відхилень від оригінального правопису, але можна прийняти, що якщо вони й були, то справді цілком незначні — радше недогляди чи помилки. Отож як і знайшлися десь часом добровольці вивчити правопис, то це було нелегке завдання, перешкод не бракувало, бо єдиним авторитетом був Голоскевичів 40-тисячний словник, а в ньому нема багато потрібних слів, зокрема нових: і за чверть століття не було ні одної спроби, ні приватної, ні організованої, доповнити його. Вже це одне вказує на рівень нашого зацікавлення мовою, на рівень нашої мовної культури.

Обороняючись від злобних, недоречних і демагогічних нападів, проф. Пріцак у знаменитій статті¹⁾ "Вільні українці, свобода думки і... пра-

¹⁾ Це про зміст, його знання літературної мови і правопису, на жаль, незадовільне — на рівні пересічного галицького інтелігента.

вописна справа" ясно виклав коротку історію правопису і виявив, скільки клопотів було з харківським правописом, скільки суперечок, спроб його змінити, хитань сюди й туди, але все приховане під лицемірною легендою, що він уповні задовільний і всеукраїнський.

Причина всього заколоту і лиха в тому, що він — вислід невдалого, недодуманого до кінця (Сімович!) компромісу між центральноукраїнськими і західними (галицькими) правописними традиціями і звичаями, а тому в ньому багато непослідовностей (один приклад: Антоніна, але Леонид) і навіть суперечностей. З них виникають часом непоборні труднощі в практичному застосуванні його правил, як наприклад, про літери Г і Г у словах чужомовного походження. Хто мав нещастя в середній школі навчитися трохи латинської і грецької мов, той ніколи не дасть собі ради з такою мішаниною Г і Г: Галлія — Галіція — Рига — Аргентина — Португалія — Гасконія — Ангелія — Багдад — Дагестан — Афганістан; гльоб, гітара — гондоля, газеля — гримаса — генеза, фланг — гвардія, вагон — гараж, фігура — грація, гама — гума, гіпс — граніт, газ — галіон, граф — гриф, гігант — гном, генетика — генерація, багнет — граната, навіть сгер і фельдсгер! А галактика чи галактика? Як угадати? У словнику нема, а слово грецьке — мало б бути Г, але ж і грецькі слова бувають з Г: енергія, гном, гриф, Авгій. Як же вгадати?

Друге джерело труднощів і заколоту — Л і ЛЬ. Ці два звуки здавна-давня помішані у правописі запозичених слів, хоч в основному наша мова уникала м'якого Л і намагалася чуже ЛЬ передавати графічно твердим (у вимові — середнім) Л: ангел, ідеал, апостол, Лазар, Олена, Пилип, алмаз, школа, вулкан, салдат, генерал, ідеал, фєвдал тощо. Однак протягом століть узвичаїлося вже й багато слів з ЛЬ (баль, лямна, лява, крохмаль, Люципер, шляг, співаль, мораль тощо), і тепер уже тяжко було б усунути всі зайві пом'якшення Л. Проте харківський правопис пішов наче у протилежному напрямі і помішав тверде і м'яке Л навіть у словах *одномовного* походження — таке небувало явище, що його неможливо пояснити ніякими речевими чи логічними причинами. Наприклад, німецькі географічні назви: Гайдельберг, Шліссельбург, Гольштайн і Карлсрує, Карлсбад, Бреслав! А ось латинські імена: Поллукс, Лукулл, але Люкрецій! Є ще й таке: лунатик, Лупуцеску — Людвіг, Ляйпціг, люмінатор, люетик, Лузітанія і Люгано.

Мішання не обмежалося до Л—ЛЬ. Ось англійське А: Макдоналд і Меккензі, Онтаріо і Менчестер; англ. th: Smith — Сміс, але Malthus не Малсуз, а Малтєуз. (Це глухе th, але як передавати дзвінке: the, this, there?). Тяжко знайти якість вияснення і взагалі правило, чому і коли подвоювати або ні кінцеві приголосні власних назв осіб: Лукулл, Ахілл, Пірр, Грімм, Скотт, Льюкк, (англ.) Мілл, але (англ.) Біл, Тільман, Гауптман, Ман. Прямо неможливо вгадати, як писати прізвища, що їх нема у словнику, напр. Черчіл (як Біл) чи Черчілл (як Мілл)?

Ще одна заковика через правило, що англ. L у кінці складу чи слова передаємо через Л, але

перед голосними м'якшимо: Лябрадор, Льюкк Льюнгфелло (хоч є винятки: лорд, Лондон і ін.) Тобто родезій відмінок мав би бути Черчіл (-ллі?), але тут Л уже перед голосним, то може Черчіля (-ллія)? Мабуть, так мусило б бути згідно з правилом, однак тут виникає ще одна заковика, бо правопис велить уникати подвоєного м'якого Л (Отелло, Льюнгфелло), хоч і допускає деякі винятки (Голляндія). Але чи і в англійських назвах? Питання залишається відкритим.

Варті уваги критичні зауваження проф. Струмінського про апостроф після губних ("Сучасність", 11/78, стор. 97). Цікаве те, що в правописі взагалі немає правила про великі літери.

Мабуть, вершина всіх труднощів — це транслітерація слов'янських, зокрема російських прізвищ, хоч загал тих труднощів так не відчуває, бо в практиці транслітерації рідко живається. У ній стільки плутанини і непослідовностей, що й навіть не дорівнює київська транслітерація, також нівроку не легка! У подробиці входити тут годі!), тільки кілька прикладів: Ленін — Лєсков, Данилевський — Мєчніков, Голубєв, Глінка — Грибосєдов, Григоровіч. А правило велить рос. Г передувати укр. Г! Вже цілі плутанини е—є, и—і, г—г досить, щоб нікому не було ясно, як власне треба транслітерувати російські прізвища. А треба ще взяти до уваги, що нема пояснень, як пізнати, чи російські приголосні "зливаються" з йотованими, тобто м'які, чи вони тверді (Рєнін — Юр'єв, Лук'янов і ін.), тобто які букви як транслітерувати. Ледве чи хто відгадає, де треба апострофа або коли рос. Е треба транслітерувати раз як Е, а раз як Є) (Лєнін — Лєсков, Мєчніков — Мєзєр), навіть у тому самому слові: Мєндєлєєв! Щоб могли краще стосувати правила українського правопису, добре було б знати російський! Ні, чуднішої транслітерації таки, мабуть, у світі не існує!

Вивчити англійський правопис — дрібничка в порівнянні з вивченням отих правил про Г—І, Л—ЛЬ і транслітерації. Принаймні автор цих рядків — без сорому казка — мусить признатись, йому це не пощастило за 30 років спроб, хоч англійський правопис він сьак-так вивчив за кілька років і рідше мусить заглядати до Вебстера, ніж до Голоскевича. Звичайно, англійські тексти друковані завжди однаковим правописом. Якби серед англословних застосувати наше правило "що часопис, то правопис", то вони швидко стали б безконкурентними анальфабетами у світовому масштабі. Але ми не допустимо до такої конкуренції!

8. Правопис і суспільство

За тридцять і кілька років нова ~~судірація~~ розхитала правопис і засмітила мову до тієї міри, що не виглядає можливим направити зіпсоване і відробити занедбане. Тільки наукові установи, редакція ЕУ і деякі поважніші журнали намагалися зберегти харківський правопис і плекати

²⁾ Про хиби харківського правопису наша стаття "Зауваження до правопису", "Сучасність", 3/67.

літературну мову, але й вони не без різних не-точностей і відхилень. Та вони — крапля в морі. А так наша мова і її правопис стали диким полем для сваволі різних мовних браконьєрів, що знущалися з неї доскоchu і забруднили її до не-пізнання.

Але справжнє диво, що їм було дозволено так безкарно гуляти, що суспільство було таке бай-духе до справ мови і правопису, що критики, якщо й були, то такі м'які й беззубі, що нікого не лякали, що не знайшлося нікого, хто б ударив на сполох і серйозно заатакував винуватців, го-стро засудив безвідповідальне руйнування осно-вного засобу національного взаємлення і збере-ження — мови.

Мало того — за три десятиліття не знайшлося хоч кількох молодих людей, які б присвятилися вивченню мови настільки, щоб могли хоч сак-так правити мову видань, робити друкарську корек-ту тощо. Старші мовні практики відходять, і нема кому їх заступити, видавництва і часописи не мають мовних редакторів, їхню працю викону-ють випадкові люди, часто без потрібного знання і практики. Правда і те, що суспільство тримає нашу пресу на дуже пісній дісті (дві-три тисячі передплатників — вершина мрій), люди працю-ють запівдарма чи й цілком задарма, і звичайно не вистачає фондів, часу і сил на такі витребень-ки, як мовна редакція. Але навіть як є якісь фон-ди і охота дбати про мову, то годі знайти когось, хто міг би виконувати таке важливе завдання і так підтримувати хоч мінімальну культуру мови, як водиться у всіх нормальних суспільствах. Як-би не одиниці-новоприходні з України, то незаба-ром про мовну редакцію треба б забути. А вони виховані на київському правописі і його вжива-ють. Оце так: обороняти харківський правопис є кому, але потрудитися й вивчити його і мову — не було і нема. Щоправда, на багатотисячну дія-спору є горстка одиниць, що закінчили україні-стику, дехто навіть докторатом, але їхні амбіції зависокі, щоб правити мову для видавництв. Во-ни самі пишуть або й пробують викладати по ка-леджах, хоч не всі вміють ставити між реченнями коми, як була не раз змога на власні очі переко-натися.

Лихо не обмежується до правопису. Діаспора зуміла привезти з собою таку забруднену мову чи вже тут так її забруднила, що проф. Одар-ченко міг надрукувати в "Нових днях" тузінь статей тільки про русизми. А ще ж на черзі по-ліонізми, германізми, англіцизми. Отже, емігра-ція вже здавна "саморусифікується" цілком до-бровільно³⁾ і не виявляє ніякої тривоги ані охоти поправитись, зарадити лиху. А люди, що ціка-вляться мовою, знають, що це куди гірше, ніж по-ганий правопис, бо можна писати прекрасним правописом, але поганюючою мовою, і поганим правописом — прекрасною, як колись Шевчен-го і як тепер буває в Україні. Отже, сам правопис нас не зрусифікує, якщо ми самі себе не зруси-фікуємо. Тому недоречно мішати оборону мови і правопис, патріотизм і філологію, як це роблять майже всі критики, персочуючи доцільність того чи іншого правопису і практичні можливості збе-регти бажаний їм правопис. Довгорічна практика

виявляє, що ті можливості дуже обмежені. Куди більш потрібно пожуритися, як очистити — і вза-галі в діаспорі зберегти! — мову, а правопис — менше лиху. Аби люди, а піп буде.

Важливу роль в житті розвитку і поширенні кожної мови, а зокрема у її збереженні, коли вона загрожена, має *престиж*, яким вона втішається серед своїх мовлян. Тому асимілятори і денаціо-налізатори завжди намагалися свою жертву-мову принизити, обмежити до вузького і низького вжитку, до примітивних, щоденних потреб, не дозволити їй виробити власний вищий стиль і на-віть не допустити до упорядкування її граматич-них і стилістичних норм, фразеології і правопису. Така невпорядкована, хаотична, спростачена й засмічена мова, нездатна оформитися як зріла літературна мова, не імponує мовлянам, які став-ляться до неї легковажно, як до чогось, що не ви-магає ніяких зусиль, поважного підходу і взагалі уваги, — не так, як до чужої, "панської" мови, що їй належить пильна увага, респект і пошана. Відомі випадки, що навіть інтелігенти і ніби сві-домі патріоти пильно вивчали державну мову, щоб допомогти своїм дітям її бездоганно опану-вати, бо це ж необхідне для їхніх життєвих успі-хів, для кар'єри. Але їм і на гадку не спало ви-магати такого ж бездоганного знання *рідної* мови — ані від себе самих, ані тимбільше від дітей. Це ж зайве — адже і так можна якось порозу-мітися і щось прочитати... Чого ж більше треба? — Мабуть, зайво писати, яка це знаменита ре-цепта на легковаження власної культури, на аси-міляцію і відчуження.

Один з численних, але дуже яскравий приклад, як безсоромна наша "еліта" зневажає рідну мову і підриває її престиж — це Союзівка: написи і цінники в крамниці й барі навіть не двомовні, на-віть не з українською мовою на другому місці, а виключно панською мовою! Але це окрема тема.

Отак добрих три десятиліття наша діаспора всіляко підкопувала і руйнувала престиж нашої літературної мови, у слові і письмі засмічуючи і хаотизуючи її лексику, фразеологію, стилістику і правопис, чи взагалі ігноруючи її, таким чином підрізуючи культурне життя і пильно плекаючи плідний ґрунт під мовну, культурну і психічну асиміляцію та денаціоналізацію. І це тимбільш несамолюбне й ненормальне, коли зважити, що власне в кількох останніх десятиліттях — усупереч усім тяжким перешкодам, переслідуванням і поголовному винищуванню талантів! — наша мова в творах найкращих письменників і постів досягла небувалих досі вершин краси і сили ви-слову, а зокрема поезія — як твердять деякі літе-ратурознавці — наблизилася до рівня передових літератур світу. Але усвідомивши, що тільки один українець на сто чи двісті купує рідну книжку, а поезію — один на тисячу чи дві, стає ясно, чому є так, як є.

³⁾ Навіть найзавзятіші націоналісти досі здатні писати і говорити "на мові"!

9. Чи саморусифікація і ніж у спину?

Врешті мовознавці вирішили, що треба подумати про упорядкування принаймні правопису, присвятили цьому одну сесію ПКУСу, і там, як уже відомо, проф. Прицак мав відвагу і нещастя запропонувати наближення нашого правопису до київського. Була мова й про те, які громи вда-рили за те на нього і хто були громовержці.

Для самооборони і щоб опам'ятати напасників, професор у вже також згаданій раніше статті звернув увагу, що проблему треба розв'язати не емоційно, а речево і з погляду доцільності, а це повинні і можуть зробити тільки фахівці-мовознавці, до яких він себе, звичайно, не зачис-ляє. Він тільки, як приватний науковець, подає свої сугестії, але нікому нічого не накидає.

Здавалося б, що такий тверезий заклик до речевості і логіки промовить до переконання кож-ній інтелігентній людині. Але, на жаль, ні! Емо-ційні заклики, осуди і протести не припинилися, а Стрілецька Громада в Торонто назвала пропо-зицію прийняти радянський правопис саморуси-фікацією і ножем у спину "всім тим, що борються в Україні проти насильної русифікації" ("Новий шлях", 50, 16. XII. 78).

У своєму гарячому патріотизмі достойні веге-рани переочили одну дрібничку, а саме, що ті борці в Україні *всі* без винятку користуються власне тим київським, радянським, зрусифікова-ним і т. д. правописом і тільки ним борються проти русифікації. Тобто виходить, що вони, не чекаючи на проф. Прицака і його односторон-ність, таки сами собі вбивають той ніж у власну спину.

Для них правопис — маловажна справа, не варта окремої уваги. Щоправда, не для всіх, бо, наприклад, сл. п. Гелій Снегірьов (недавно тра-гічно загинув у в'язниці) застеріг собі, щоб не мі-няти правопису його праці "Набої для розстрілу" (друкується у "Нових днях"). Тому немає сум-ніву, що патріоти назагал погодилися з київським правописом і вважають його своїм. Прикладів ба-гато. Видавництва "Смолоскип" і "Сучасність" передрукували багато самвидавних творів, між ними збірки поезій Ліни Костенко, Бердника, Ру-денка, Калинця, Стуса, Світличного, прозу Мо-роза, Бердника, Шумука і ін. У деяких змінено правопис послідовно, в деяких тільки сьак-так, а деякі друковано в оригіналі.

Ось для прикладу зразки правопису Ліни Ко-стенко: *Ван Гог, гарантований, ґрунт, родові від-міни: чесності, вірності і ін. Ось Руденко: діаде-ма, сонячний, оригінал, совісті, бездушності і ін. У нього, на жаль, часто нема кличної форми, напр. "Йди, маленький Месія..." — "Народне рідний, степова стихія, Безхитрісна, довірлива душа!" — "Чому ж ти не прийшов, Христос?" А це Калинець: *ґротески, легіони, ґвинтівка, тріумф, імені, осені, байдужості та ін. А ось приклади у Бердника: Європа, Гледіс, Гулліверґ, багаж, ґрунт, іґнорує, прогрес, ґрати (у значенні "гра-ти"), ґрандіозний, легенда, фауна, аудиторія, де-міург, сформований, міфічні боги, імперіалізм, пла-нета, лабіринт, косності, творчості, крові і б. ін. Брак кличної форми: "Радуйся, Переможець Ма-ри Смерті;" Листа він адресує "Курту Вальд-**

хайму" і "Комітету по охороні природи" та "...по захисту біосфери".

Таким правописом друкуються в нас теори па-тріотів, але знов же: ніхто не протестує, не обу-рюється, не засуджує шкідників і не закликає до громадської акції на оборону загрожених руси-фікацією правопису і мови. Невже вияснення та-ке, що правописні патріоти тих творів не читали, не бачили і не знають? А така мова поширюється в діаспорі, навіть у текстах наукових установ. Ось, наприклад, Український Вільний Універси-тет надав почесний докторат "Достойному Нор-ману Кафику, міністру..." і т. д. Київським пра-вописом уже друкуються статті ("Журнал" Ед-монтонського інституту, Снегірьов у "Нових днях" і ін.), підручники (проф. Смирнів), ним деякі студенти пишуть праці (проф. Славутич), ним друкуються цінні твори, напр. самвидавні, його часто вживають університетські викладачі (принаймні новоприбулі), він поволі проникає у наукові видання, бо не завжди їхні автори чи ви-давці здатні дотримуватися харківського, хоч, можливо, і мають добру волю. Навіть у "Сучас-ності", що завжди відзначалася коректністю мови і правопису, в останніх роках часто траплялися відхилення від норм. Причина, мабуть, всюди однакова — брак мовного редактора. Про пресу й згадувати не доводиться.

Щоправда, останніми часами (пригадується польська приповідка: мудрий поляк після шкоди) заплановано видати аж два правописні словники, один на 65.000, а другий на 120.000 слів! Але чи не запізно воно? А ще тепер, коли стільки розмов про ревізію правопису... Так, тяжка праця і вели-кі зусилля чекають вірних оборонців харківського правопису і чистої, незрусифікованої мови!

10. Що далі?

Який же вихід? Автор цих рядків був свідомий хиб і непослідовностей харківського правопису, проте намагався, хоч і як воно було нелег-ко, дотримуватися його в ім'я громадського пра-вопорядку і засуджував тих, що той порядок ла-мали. Однак тепер становище таке, що ледве чи можливо і доцільно уникнути компромісу. Теоре-тично найкраще було б прийняти київський пра-вопис і так принаймні в письмі об'єднатися з батьківщиною. Але це дуже нелегко! Наскільки і в чому можливе наближення, з якими змінами міг би погодитися пересічний освічений громадя-нин? Можна б якось погодитися на Г замість І і на тверде Л у словах чужомовного походження, як це пропонувала Академія наук у 20-их рр. (первісний проект харківського правопису), бо це природна тенденція нашої мови, як твердять де-які мовознавці. Можна б і переболіти супереч-ний нашій письмовій традиції двозвук АУ замість АВ — так пишуть усі романські, германські і західнослов'янські мови; також і нейотовані го-лосні після І (*імперіальний, тріумф* тощо) — і це є у світових мовах. Така графіка не мусіла б перешкоджати природній нам вимові: можна б обмежити наші вимоги щодо фонетичності пра-вопису, який і так не є, бо й не може бути вповні фонетичним. Все це були б тяжкі й прикрі зміни, але не такі, що могли б поважно пошкодити наше

“ГРАТОВАНІ СОНЕТИ” І. СВІТЛИЧНОГО

(До 50-ліття видатного критика і поета)

У країні “диктатури пролетаріату” доля людини рішається скоро, без суду і безапеляційно. Конституція і обіцянки ЦК компартії — це для найвищих потіха, а для “капіталістичних акул” — димова заслона. Знали про це В. Стус, І. Світличний, В. Мороз, В. Чорновіл і багато-багато інших, але совість не дозволяла їм дивитись на беззаконні вчинки КГБ та начальників компартії.

Іван Світличний народився 1929 р. на Луганщині; 1962 р. закінчив філологічний факультет Харківського університету. Деякий час працював у словниковому відділі Інституту мовознавства АН УРСР, науковим співробітником Інституту літератури АН УРСР. Керівник Інституту мовознавства, Білодід, увесь час намагається догодити московським начальникам: укладати словники з погляду однакових слів українських і росій-

ських мов. Так Білодід послідовно провадить політику русифікації.

Іван Світличний виступив проти русифікації, яку провадить Інститут мовознавства з кагебістом Білодідом на чолі. Такий поступок вважається в СРСР виявом “буржуазного націоналізму”. Світличний рівнож виступав проти арештів і незаконних судів над діячами української культури. Згідно з політикою поширення “совєтської” імперії, такі потягнення — це зрада супроти режиму. Всіх, що противляться поширенню російської гегемонії у світі, — треба “ізолювати”. І ЦК це робить, а впливи Москви поширюються на всі сторони світу.

12 січня 1972 року Світличного вдруге заарештували, а в березні 1973 р. засудили на 12 років позбавлення волі. Ув'язнення відбував у Перм-

письмо і наш мововжиток. А зате як вони допомогли б підняти рівень письменності громадянства, що від десятиліть безпорадно борюється з мішаниною Г і Г та Л і ЛЬ і практично знизилось до рівня загальної малописьменності.

Але як можливо, маючи і букву, і звук Г, спотворювати нашу мову і писати *ганок, гудзик, гегати*? Як можливо спотворювати чужі власні назви і писати *Гага, Гете, Гюго, Геттінген*? Як можливо, маючи звук і букву Г і вживаючи її навіть замість Г, мавпувати російський правопис, бо ~~це~~ не має букви для звука Г, мо не має й звука, і знов же спотворювати чужі власні назви, пишучи *Вальдхайм* (чи *Вальдхейм*?), *Хельсінкі, Хемінгуей*? (Це замість Гемінгвей). Послідовно мусіло б бути і *херцог, Хітлер, Херодот, Херкулес, Хомер*, але київський правопис намішує справжню саламаху — раз Г як Г, раз Г замість Г, а раз Х замість Г: *хокей, але герцог!* Тяжко не схопити голову в руки і не дивуватися...

Та справа не тільки в чужих власних назвах. Проф. Пріцак пише, що буква Г не є для нього фетишем. Згода, що не повинна бути — ні для кого. Але вона таки потрібна. Деякі українці мають прізвища, що починаються буквою Г, деякі мають її у прізвищах: *Гамота, Гургуча, Габрусевич, Градовський, Гренджа-Донський* і ін. Як же вони мали б писати свої прізвища після ліквідації Г — латинкою?

Замінити харківський правопис київським — все одно, що попасти з дощу під ринву. Але раз ми — через нашу анархічну отаманію — докраю скомпромітували і без того недоречний наш правопис, то доведеться йти навіть і на прикрі компроміси. Виглядає, що максимальним можливим компромісом було б усунути Г і ЛЬ у загальних назвах. — звичайно, крім українських, де є звук

Г: *ганок, гудзик, газда* і ін. — але зберегти їх та Г у власних — своїх і чужих.

Оце ті нелегкі питання, що їх мусять вирішити наші найкращі мовознавці. Їх становище незavidне, навіть якби припинились недоречні і безвідповідальні нападні на них. Вони, наче ті мореплавці між Сциллою (чому не Скіллою?) і Харібдою, мусять якось просмикнутись між двома правописами-каліками і знайти компроміс, що був би до речі і для освічених ляків сприйнятливий. У наших обставинах це майже те саме, що розв'язати Гордіїв (чи Гордіїв?) вузол. Побажаймо ж їм успіхів!

А побажання до громадянства дати їм змогу спокійно працювати, не затикати їм рота, не забороняти їм думати й висловлювати одні одним свої думки, не підкопувати несумлінно їхніх авторитетів, перестати їх ганебно цькувати й відмовляти їм основних громадянських прав вільної думки і вільного слова. А для цього — це зокрема стосується до редакцій і видавництв — треба дозволити на культурну і конструктивну критику, але не дозволити і не дати змоги усяким неухам і безчесним пашквілянтам каламутити воду, обкидувати болотом заслужених діячів і затроювати громадське життя та руйнувати найцінніші культурні досягнення і почини.

(Квітень 1979)

І. Володимир Манастирський

На превеликий жаль, шкода вже, мабуть, зроблена: цього року ПКУС не плянує правописної сесії. Учені не мають охоти чи й відваги наражатися на таке скажене цькування. Хай балаган безперерійно шириться далі. І справді: треба бути не тес, щоб за потрібну і корисну справу наражатися на таку громадську “подяку”.

ських таборах на Уралі. (Тепер він на заслання в Алтайському краю — Ред.). Тут він написав низку сонетів, в яких висловлює свої погляди. Багато з тих сонетів — це ніби світло, яке якоюсь мірою освітлює темноту оточення. Жити серед нього тяжко, а до того воно агресивне, тому виникає потреба активної протидії. У ній поет перемагає морально або, як каже І. К., тріумфує людська правда людини, що "зберегла свою гідність у граничній ситуації насильства". Спостереження влучне, але воно не виявляє повністю душевного образу борця-поета.

Людині притаманні духові злети, а також людські слабості. Світличний у боротьбі за людські права то підноситься над оточення, то хвилезападає в обійми сумніву щодо своєї чинності.

Опинившись в самому пеклі ненависти і знищення, Світличний часто "кличе" на допомогу сатиру. КГБіст робить обшук у голого поета...

Поліз у рот, у аферон.
Пильнує, стерво, щоб бацяля
Антирежимности не звила
Гнізда крамоли. Шмон є шмон.

Сержант шмотує по порядку
І кожну латку, кожну складку,
І кожен рубчик, кожен шов.

Штани, труси, матню, колоші,
Немов — пардон — шукає воші,
Та чорта пухлого, знайшов. (Стор. 17)

За антирежимними бацялями шукають спеціально витресовані носи, і редактори — сановні пси, і цензори — старі шакали. Вони нічого не знаходять, але щоб тюрми не світили пусткою, їх заповнюють невинними "обивателями" і "совість" КГБ перед ЦК КПРС "чиста".

— Ну хто ти проти влади? Гнида, — каже поет. Як я жив у Донбасі, тоді говорили: "гражданін" супроти "носителей диктатури пролетариата" — це "нуль без палочки"!

Для того, щоб написати низку сонетів, треба доброї мистецької вправності та високого культурного рівня. Здається, не потрібно пригадувати, що знання мови мусить бути відмінним, а багатство словника — найбільше. Ці підстаєві вимоги є невід'ємними прикметами творчості Світличного — поета, тому в його особі маємо незвичайного мистця слова. Приходиться лише шкодувати, що нема умов для всецілого виявлення його таланту.

Але повернемося до тематики поета. Очевидно, що для її доброго розуміння потрібно знати дійсність в СРСР, яка існує там нині... В Києзі існує невідрадний стан — заборона говорити. У сонеті "Язик" поет каже, що язик чекає не Київ, а тюрма, і в столиці можуть жити лише без'язикі. Всіх язикатих висилають. Є в поета поезії про "Три свободи". В радянській дійсності вона є лише у сні, але до часу, поки той сон нікому невідомий; а як про нього скажете сусідові — тоді тебе висилають туди, де "макар телят пасе" — в Сибір. Сам поет займає безкомпромісове становище щодо свободи. Він каже, що її

Не промінню на твою.

Ліврейську, жебрацьку, ледачу,
Вертку, залпану, як здачу,
Свободу хама й холоуя. (Стор. 39)

Свободу поет Світличний боронитиме в суді, за ґратами і вмере за неї. В суспільстві, де нема свободи слова й творчості, не було і не буде справедливості, правди, захисту людини та людських прав. Тому превелике значення можуть мати українці у вільному світі, коли всеціло зосередять силу й енергію на боротьбу повернення свободи в Україні і в усіх країнах СРСР.

А як має поступати "посполитий" супроти судді? Пожалій його, "тяжкі гріхи йому прости", бо у "нього дома жінка, діти. Їм треба грошей принести".

...Бо судді люди чемні,
Муштровані, галянтні, вчені.
І ще б: свої ж, хрищений люд.

Тож не підводь їх: сам покайся,
Сам засуди і сам карайся,
Сам доведи, що ти — верблюд. (Ст. 37)

Та якби підсудний не поступив, його чекає тюрма: параша, "вічко", ґрати і короття свого життя серед них... Десь є хорали Баха, Божі партури, а для ув'язненого —

Забутий сферами і Богом
Облуплений тюремний мур.

Сувора дійсність викликає в ув'язненого нотки зневіри:

Параша. Ґрати. Стіни голі
І сам ти — Божий. Сиди
І нічогісінько не жди
Із заґратованої волі. (Стор. 21)

Та навіть у хвилини безнадії і відчаю

...Господи не доведи

— З розпуки, з відчаю, зі страху —
Покласти честь свою на пляжу?
Вже краще голову клади. (Стор. 27)

Згадавши слова "Не нарікаю ні на кого..." Т. Шевченка, Світличний каже —

Я не клену своєї долі,
Хоч кожен день мені взнаки.
І мене: і гне боки
І перемелює поволі... (Ст. 34)

Воля й краще завтра не приходять без жертви, без спротиву лиходійцям. Поет дякує Богові, що вибрав його для шляхетної боротьби — боротися проти носіїв злочинності, щоб перемогло добро.

Поет порушує багато питань. Відзначимо як називаються окремі "цикли" його збірки поезій. Ними є: і. Камерні мотиви, ii. Три свободи, iii. Іменні сонети, iv. Безбожні сонети, V. Музи і грації, Vi. "Арс поетика", Vii. Пленер, Viii. Медісто — Фавст, ix. Поза сонетами*).

В четвертому "циклі" є сонет "Великий піст", останні рядки якого такі:

Із Богом в піжмурки не грай,

За рай життям платити треба
Без здачі. Потім, з ласки неба,
Тебе — можливо — пустять в рай. (Ст. 53)

З цієї теми про рай зустрінемося ще раз...
Ось сонет, назвою якого названо цілий розділ.

Сонет безбожності

Шукаю Бога, а знаходжу
Таке, що цур йому й казати.
Т. Шевченко

Богів нема. Самі ікони.
Сторожа догм, синадріон
Закув святе Письмо в канон.
Самі попи вже б'ють поклони.

Свята вода — як самогон:
Хто хоче та не дурень, гонить
І дудлить бутлями. Закони
Вже не настарчать заборон.

Спустіли храми вселюдні,
І очманілі візці блудні
Їх палять. Сморід — як од книг

На кострищах в середньовіччі.
Палають храми, ніби свічі.
Кому виднішає од них? (Стор. 55)

В сонеті "Месії" поет каже, що "Богів не стало й для розводу", бо "смертні вибились в боги, плюють на землю з небозводу" та заповзялись рятувати світ.

Гоноблять, де й кого зігнути.
Ні писнути, ні дихнути
Від патентованих месій. (Стор. 56)

Сумлінні дослідники української старовини показують і хочуть звернути увагу ширшим колам нашого суспільства, що вже найвища пора покінчити з очорненням наших віковичних культурних здобутків. Якщо кілька поколінь чужинці спритно підсували нам меншвартісні пропагандивні ідейки, то тепер ми маємо так багато справжніх — не вигаданих!! — доказів про те, що ми нічим не гірші за старовинних візантійців, єгиптян чи інших народів. Сьогодні вже й деякі чужинці починають показувати пальцем на Україну, де жили ті, які дали культурну основу панарійським чи індоевропейським народам.

Знають про це передові кола нашої інтелігенції у вільному світі, знають і в Україні. Тому нас зовсім не дивує, що у Світличного є сонет "Видибай, Боже". Присвячений він одному з об'єктивних дослідників української мітології.

При цьому варто згадати, що поет відмічує й те у людському розумінні духовости, що не йде всупереч людському житті принаймні на певному його шаблі. Людина фізично розвивається до певного часу, потім тіло поволі завмирає. Духовий розвиток людини не має кінця. Та людина часто сама цурається збагачуватись духово, і тому часто з "старістю тіла і сама старіється". Та тут вона сама собі ставить рамки, з яких далі не хоче йти. Для неї зовсім вистачає того, що вона пізна-

ла. Не було б це аж дуже трагічне, якби воля іншим не боронила крокувати вперед, збагачуватись духовим пізнанням. Ті, що намагаються зупинити духовий ріст інших, послуговуються "аргументом" — "чого я не бачив, то того нема". Але Гімалайські гори існують, і зовсім немає значення те — що багато з нас їх ніколи не бачили.

СРСР — царство безправ'я і наруги над людиною. В сонеті "Молитва посполитих" поет ніби хоче зобразити душевний стан цих людей.

Не спокушай нас, Боже, раєм,
Вготованим для нас без нас.
І так повсюду, повсякчас
Нас ошасливають...

— — — — —

Та остогидли долі й ролі,
Не нами писані. Доволі
Сценарних щасть, проектних див!

Не май нас, Боже, за худобу,
Якщо Ти на свою подобу
І образ свій людей плодив. (Стор. 94)

Як би там не було, але вірити, що саме так людина сотворена — це означає, як убого розуміє "посполитий" чи той, хто посполитого вчив, духову сутність буття. Всетворець надав буттю сенс і життя всім мешканцям на Землі. Людині дав найбільший дар — думку, думку. За допомогою цього дару людина може відчувати, наближатись або віддаляватись від Нього. На цьому шляху є чимало перепон:

а. Навчання від дитячих років життя людини послуговуватись кальками, вилинялими поняттями, які вже давно не зитримали життєвої проби.

б. Послідовне спонукування зосереджувати увагу на тіло, заглушуючи духовий первень у житті людини.

в. Силою і брехнею гитворювати такі умови життя, які б змушували людину думати лише про те, щоб не вмерти голодовою смертю.

Всі ці і подібні перешкоди щодо глибшого пізнання сутності буття живуть в людині повсякденно. Людина, яка хоче глибше зрозуміти духовий світ і своє місце в ньому, мусить визбутись всіх тих перешкод. Духовістю нині цікавиться мало, дуже мало людей. Решта живе з дня на день, дбає про матеріальні і фізичні вигоди. Вона зовсім не застановляється над тим, якими засобами всі ці вигоди та розкоші здобуде. На такому рівні людина майже нічим не відрізняється від дикої тварини. Таких людей масово продукують тоталітарні режими. Царям, фюрерам чи диктаторам не треба думаючих людей, а послушних рабів сліпих виконавців їхньої волі. В кривазім режимі "диктатури пролетаріату" людина — це звичайнісіньке "коліщатко" у великій "машині" фізичного й духового винищення людей.

Та ми не будемо довше зупинятись над цим питанням.

Скажемо ще про розділ "Мефісто — Фавст". В сонеті "Анти-Сковорода" поет каже, що в часи Сковороди наш філософ (Сковорода) міг ставати на прох з добою і її носіями, і за те Сковороду не вислали в Сибір. Та ті часи минули.

У четверту річницю болючі втрати, хай ця почесна грамота Президії Секретаріату СКВУ буде ще одним доказом того, що минулорічне подвійне число "Нових днів" ми присвятили сл. п. ред. Михайлові Сосновському такі не випадково.

Всім, що спричинилися до його посмертного вшанування, а зокрема Первоісрархові Української Православної Церкви в США, Митрополитові Мстиславові, президентові СКВУ, п. Миколі Плав'юкові, голові Сеньйорату ТУСМ д-рові Петрові Госві, голові і секретареві Управи Спільки Українських Журналістів Америки, паням Ользі Кузьмович і Людмилі Волянській, членам Секретаріату СКВУ д-ра С. Ворохові, М. Кушпеті й іншим — належить за їхні старання й підтримку в цій справі щира подяка від української громади.

Такою ж грамотою було наділено під час II-го СКВУ його почесного президента о. мітрата

Василя Кушніра і (посмертно) голітнього редактора "Україн-Українців Самостійників та дов-ськєго голєсу" сл. п. Івана Сир-нікл.

ГРАМОТА

Президія Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців з нагоди II Конгресу наділяє цією почесною грамотою посмертно

Д-РА МИХАЙЛА СОСНОВСЬКОГО

видатного громадського й політичного діяча, журналіста, кол. ексективного директора СКВУ, в глибокому признанні за віддану працю і заслуги для українського народу і української визвольної справи.

Михайло Сосновський
Президія

Світовий Конгрес Вільних Українців
Нью-Йорк, 23 листопада 1970

Олександр Сосновський
Генеральний Секретар

Тепер в СРСР — де величають нашого "демократичного" і "матеріалістичного" Сковороду — не можна носити Сковородинської "торби", бо "усе, що на тобі й з тобою" треба віддавати. Якщо спробуєш противитись, то підеш в тундру ведмедів пасти або — полетить голова з пліч. Отож "посполиті" в СРСР кістками вимощують гать. Вони рубають ліс — летять тріски, кістки і голови з ними. Витворився гідьомський шабаш! Дикий стрес.

Тріщать хребти і гнуться спини...
Ніхто, ніяк, нічим не спинить
Людьми угноєний прогрес. (Стор. 92)

Не тільки не спинають представники вільного світу, а й допомагають ще більше людськими трупами угноювати всі шляхи, якими крокує червона "русская" імперія. Для цієї цілі використовуються й Фавсти, але їх в тій імперії відповідно інтерпретують, а для світа це використання є привабою, мовляв, дивіться "какой культурний русской народ"? Хіба мало у вільному світі таких, що вірять цій пропаганді?

І це діється тоді, коли так багато сили й енергії витрачено на трубадурення про мир. А ви знаєте скільки від 1945 і до кінця 1978 року було війн? Історики відзначили тридцять шість, тобто більше як одна на один рік! А скільки з них викликали і підтримували московські "прогресивні миротворці"? Засліплені трубадури миру "не бачать"?

Нема різниці — хто робить лихо у світі. Наслідки його для людей чи народів жахливі. Злочинство несли у світ модерні "арійці-готи" й "супермени", які дивились на людей як на "мільйон-

ни свинопасів". Для них люди — це "лайло", за-сіб для здійснення ідеї панування нації над всім людством. Так дивився на людину німецький фюрер, так трактує людину московський диктатор Брежнєв чи будь-який душоубець.

Із зла не зродиться добро. Можна зло прикривати найпривабливішими кличами та обіцянками — як мир — та в людській історії залишиться суть того, що закривалося привабливими кличами чи чарівними обіцянками. Чи так поет Світличний розуміє сутність зла взагалі?

В сонеті "Фавст покаліний..." поет ставить запитання —

Хіба не можна без Вандей?
Щоб трупом слався шлях в Едем?

І відповідає ніби сам собі —

Допоки дарма люд губити?
Себе дурити? Честь ганьбити?
Причетністю до злодіянь.

Усе — в крові. Куди не ступиш,
За смертю смерть і труп за трупом.
Важливо що. А як? А як? (стор. 90)

В історії дуже важливо і ЩО і ЯК. Жадоба російського імперіалізму поневолювання і панування — Що, а винищення сотень мільйонів покорених — ЯК. Отож злочинна ідея панування здійснюється злочинними засобами. Чи знайдеться такий, що протиставиться цьому злу?

Знаємо, що дотепер вільний християнський світ зайняв становище опортуніста щодо того зла.

*) Іван Світличний. "ГРАТОВАНІ СОНЕТИ". Сучасність, 1977. Стор. 116.

ВАСИЛЕВІ МИНКОВІ СПОГАДИ і трохи зіставлень з іншими авторами

Доповідь, виголошена на IV-ій річній сесії Постійної конференції українських студій при Українському науковому інституті Гарвардського університету — 26 травня 1979 р. (Друкється скорочено).

Як, може, декому відомо, після Смоличевих спогадів ("Розповідь про неспокій триває") друком вийшли й Минкові спогади — невеликою книжкою "Червоний Парнас. Сповідь плужанина". Сталося це 1972 року, хоч писалися ці спогади, як є підстави припускати, чи не одночасно з його ж, Минковою, автобіографічною повістю "Моя Минківка", виданою друком ще 1962 р.

Зі зрозумілих причин Минкові спогади виявились набагато ортодоксальніші за Смоличеві, як не трудно й те пояснити, чому спогади Минкові ("Червоний Парнас") значно бідніші на справжні й правдиві факти, скупіші, хоч аж надто щедрі на прояви перестраховки, на страх, як би не потрапити в неласку, не менше впадає в око й не так скромність, щира чи вдавана, як чолобиття старшому братові — Горкому, Шолохову, Фадєєву та ін. А щоб підмалювати себе й під інтернаціоналіста, не поспівався Минко на реверанси — не без холопського самоприниження — перед бразильцем Амаду, Мате Залкою, Гансом Кірком та ще перед деким із поміж своїх, радянських "нацменів".

Але слід пам'ятати й те, що ці спогади були надруковані в 1972 році, коли шаліла розправа над українськими інакодумцями, з Валентином Морозом включно. Не дивуємось й такому примусовому асортиментові в "Червоному Парнасі", як те, що минківці (селяни в Минківці) "дружно звозили" своє майно до колгоспу, про псівмат говорили й подібне. Та не забуваймо й того, що Минко ніколи відважним не був, завжди хотів бути благонадійним. І саме тому бодай дещо сказане в "Червоному Парнасі", цебто від Василя Минка сказане, — заслуговує на увагу й відзначення.

Непрощеним гріхом, як для письменникових спогадів, є такі пропуски: немає згадки про українізацію, літературну дискусію з участю Хвильового й Зерова, про колективізацію з голодом, про т. зв. листопадовий пленум компартії 1933 р., на якому проголошено місцевий націоналізм як найбільшу небезпеку (до пленуму був великодержавний російський шовінізм такою небезпекою), про пленум СРПУ весною 1935 р., на якому промовляв П. Постишев і, боронячи Ів. Кудика, головування СРПУ, закликав письменників здавати свої твори до друку, а не тримати їх десь, про ежовщину на Україні та інші такі й подібні події, не згадав поіменно таких діячів, як С. Єфремова, М. Зерова, В. Винниченка, І. Багряного, Гр. Костюка, Докії Гуменної, Зінаїди Тулуб (немілі й пересліду-

вані); не згадав Іл. Стебуня (Кацнельсона), Петра Колесника, С. Щупака, А. Річицького, Фелікса Якубовського та ін. (роля й доля їх — різна була, а Петро Колесник продовжує виконувати погану роль після заслання); пишучи про 1917 рік, Минко згадує Керенського й керенщину, жовтень, а УНР — як не було, але Нестора Махна згадує! Як типовий тиронець сходу, Минко не висловлюється критично на адресу живих нових царів і царевичів, навіть на адресу спочилого й ніби засудженого свого часу й виклятого Сталіна. Замість обурення й критики царевичів, він воліє викручуватись, наприклад, таким баландрасом: "Спасибі УРЕ (Українська рад. енцикл.), яка нарешті сказала добре слово про кол. "Пресвіту" (це в "Моїй Минківці")".

Але слід віддати належне Минкові за увагу й прояв кұражy там, де мова про патрона письменницької організації "ПЛУГ" — Сергія Вол. Пилипенка та його дружину Тетяну Михайлівну Кардиналовську (вона ж була й учасницею нашої конференції в Гарварді 25-26-27 травня ц.р.), Миколу Кудіша, Леся Курбаса, Аркадія Любченка, Григорія Косинку, Гео-Шкурупія, Дмитра Загула, Дм. Фальківського, Валер'яна Підмогильного, Миколу Скрипника, Вол. Затонського, Гр. Ів. Петровського, Андрія Хвилю, Євгена Плужника, Вол. Коряка, Саву Божка, Миколу Самуся (цей недавно помер у США...), Василя Чаплю (Чаплєнка б то), Андрія Паніва, Майка Йогансена, М. Ялового... Однак, не сказавши ні слова про їхню долю. Зовсім оминувши Ол. Шумського (нарком освіти перед Скрипником), аж за багато уваги й симпатії Минко виявив до Миколи Скрипника. Більш ніж досить, якщо не більш ніж треба, виявив дружні почуття до Петра Панча, свого найближчого земляка, але не сказавши, що той за другого режиму Л. Кагановича на Україні (по війні) просив "права на помилку" для письменника.

Незаслужено звеличений у Минка такий собі, якщо не звичайне ніщо, — Д. Косарик, за літератора вважає і серйозно говорить про Мих. Биковця, якого Анатоль Гак (Антоша Ко) описав свого часу в "Нових днях" — як позалітературну фігуру і майже блазня (підписувався той Биковець під своїми статтями то як Мих Бик, то як Бик Мих...). За що і чому Минко, вслід за Смоличем, фактично охає Антошу Ко, — не каже: мабуть, не дарує такої чи такої його діяльності на еміграції. І це тоді, коли про інших, також, як треба припускати, одіозних літераторів в очах Минка, бачимо такі поблажливі вислови, як "нехай йому Бог простить" (про кого це?).

Минко лише в одному місці і то опосередковано (словами Сави Божка) наважився боронити навіть Аркадія Любченка (стор. 156), щоправда, вже після того, як змалював його, Любченка, чорними фар-

бами, хоч знов-таки не сам від себе, а давши слово тому ж Саві Божкові та Пилипові Загоруйкові:

— Хай заткнуться пролітфронтівці зі своїми "Буремними путями"! (Любченків це твір). Теж мені літературал (С. Божко — хизуючись своїм твором, "товстим романом" — "В степах").

— Байстрюк, недоносок психічної Європи! (Пилип Загоруйко, плужанин). — А як відповідь на це й ніби на оборону Любченка, Минко додає інші слова С. Божка:

— Чия б казала, а чия б мсвчала. А ви, вуспівці, що дали товстіше за "Буремну путь"!

Григорія Косинку називає Минко своїм другом — і не Григорієм, а Грицем, як і декого ще — **Ваня** (Кириленко), **Володя** (Коряк і Сосюра), **Сашко** (Корнійчук і Копиленко). І, розуміється, ні слова не знайшлося в Минка сказати про долю не тільки розстріляного, ніби в справі Кірова, його друга Косинку, а й про Кириленка та Коряка.

Дуже шанобливо пише Минко про Скрипника, раз-у-раз називаючи його Миколою Олексійовичем, так само й Затонського, Чубаря та ін. — розстріляних під час ежовщини.

Добрим словом і досить часто згадує Минко О. Довженка — також як Олександра Петровича, але ніде й разу не наважується співчувати йому, Довженкові, якого Сталін з Москви не випускав, дарма що в Києві таки і то в 1968 р. були надруковані "Довженкові думи", де є й таке:

"Товаришу мій Сталін, коли б ви були навіть Богом, я й тоді не повірив би, що я націоналіст, якого треба плямувати й тримати в чорнім тілі... Нащо обернули ви моє життя на муку? Для чого одняли в мене радість? Розтопали чоботом моє ім'я?..." (Щоденник, 27. VII. 1945).

А вже про фільм "Щорс" — як міг не згадати Минко, так прихильно ставлячись до **Олександра Петровича**, який стільки натерпівся з тим фільмом: то ж було Сталінове замовлення — як наслідок Сталінової репліки: "Товариш Довженко, за вами долг — український Чапаев." А не встиг Довженко той фільм ("Щорс") закінчити, як полетіли голови (ежовщина була) в 1937 р. і Дубового, що був помічником Щорса і на руках якого Щорс умер, бузши смертельно поранений у бою, і Квятека, що був начальником штабу дивізії в Щорса, отже й фігурували в фільмі зі своїми іменами. І багато ще мав Довженко клопоту й біди з тим фільмом, постарівши й посивівши від того всього.

А в лютому 1937 р. Довженко виглядів ще зовсім молодим, як я сам бачив його в Чернігові — під час знімання того злополучного фільму ("Щорс"), бо довелось мені бути аж два тижні при прожекторі й освітлювати нічні кадри фільму, допилюючи Вольтової дуги в військовому прожекторі бригади ПВХО з Києва.

Кілька слів про згаданий у Минковому "Червоному Парнасі" диспут:

"...літературний диспут, що відбувся в тому ж Будинку Блакитного напровесні 1928 р." (стор. 80). "Під час павз ми встигли перекинутися між собою репліками:

— Що скаже Скрипник про "Нову генерацію"?

— А що про ВУСПП і "Плуг"? (стор. 81).

Чому була така цікавість до того, що скаже Скрипник (тоді — нарком освіти України). Адже на тому диспуті говорив і то **багато**, як зазначає сам В. Минко, й Любченко Панас — секретар ЦК КП(б)У? Річ у тому, очевидно, що Минкові мало бути відоме ставлення М. Скрипника до немилої йому "Ншої генерації" і ненависної ВУСПП, хоч цього він не каже (про Скрипникове ставлення). Не почувши від Скрипника того, чого сподівався, Минко розчаровано пише: "Але він, як у тій приказці: Не хвалив Панька і не гудив Оришку". А відомо (Минко не згадує того), що при якійсь іншій нагоді назвав Скрипник членів ВУСПП — "вуспупівцями", чим вельми обурив їх.

У розділі "Чим козиряти?" ясніше пише Минко — наставала тоді мода на те, про що й Панас Любченко в згадуваному диспуті багато говорив, — "давати хороші книжки", отже й "товстіші" за "Буремну путь". З якоїсь трибуни, як пам'ятаю, і Остап Вишня закликав: Томики, товариші, томики! Тоді часто писалося: не тільки віршики та оповідання — одноднівки писати й видавати, а й широкі полотна і т. д. Заклик той не лишився без наслідків: одним із перших наслідків був роман С. Божка "В степах" — дуже товстий, а взагалі посипалися так звані романи — Копиленкові, Микитенкові, ще гірше — п'єси-агітки Ол. Корнійчука, що зайняли місце таких сгіток Ів. Микитенка. Недарма про такого сорту романи пішло — з легкої руки Сави Божка — відоме окреслення (про це Минко не згадує), взяте з Божкового вислову: "Чи ви вже чули, хлопці, — Сашко Копиленко написав і здав до друку нову романовину". (З пам'яті цитую слова Ів. Багряного — Торонто, 1959 рік).

Пізніше, на відомому пленумі СРПУ в Києві (1935 року, весною) закликав і П. П. Постишев — нести до видавництва, щоб вже написали поети й письменники, але тримали, як йому звідкись було відомо, й до друку здавати не важились, когось чи чогось боялись. Ту атмосферу ніби загадкового страху пробував Постишев розрядити, але винуватців страху не шукав, навіть брав під свій захист тодішнього голову правління СРПУ Ів. Кулика, не рекомендував шукати спричинників такої атмосфери й ситуації серед партії та інших серйозних органів. А похопившись, що це маневрування його, Постишева, атмосфери не може розрядити навіть на тому пленумі, він збув свою затію каламбуром: "...Гнат не винуват і Килина не винна, тільки хата винувата що впустила на ніч Гната". — Чи був такий жарт там до речі тоді, це інше питання. І як могли письменники посмілюватися після всіх тих слів Постишева, коли він на тому ж пленумі зачитав листи від Гр. Епіка й Петра Колесника — надіслані на ім'я Коссіора (перший секретар ЦК партії) з сибірського заслання, а в листах Епик і Колесник благали змилюватися над ними, без вини винуватими, але на ті листи Постишев відповів, що нехай, мовляв, мають, щоб заслужили. Коли писав Минко спогади, ті літератори були вже реабілітовані, як невинні — Епик посмертно, а Колесник живим повернувся до Києва, не ставши кращим, хоч до свого заслання мав на совісті долг й таких, як Микола Зеров та інші (громив їх). Минко воліє про все це — не знати...

Забагато виявив Минко уваги й пошани до творчості таких авторів і їх романовини, як Ол. Копи-

ленко, Ів. Микитенко, Дм. Косарик, Ів. Кириленко, Вол. Коряк, Андрій Хвиля... А про визначніших авторів та їх твори сказав непропорційно мало, до того ж — сказав якось опосередковано, ховаючись за чиїсь вислови про них. Це — про Арк. Любченка, Гр. Косинку, М. Рильського, М. Яновського, Ол. Довженка та ін.; і взагалі не згадав, побоювшись, Т. Осьмачку, Ів. Багряного, Ол. Веретенченка та ін. — кого Смолич мав відвагу згадати. Так чи так, Минко виявився тут не тільки перестраховщиком, а й убогішим за інших мемуаристів, а ще — як мемуарист, виявився меншим за Минка-письменника.

І тут сталося щось трохи подібне до того, що з Аркадієм Любченком сталось — у зв'язку з його, Любченковим, "Щоденником". "Даремно було б шукати на сторінках цього щоденника, — пише Юрій Шерех, — письменника Аркадія Любченка. Ні в стилі, ні в змісті цих записів нема нічого лонадпересічного..." ("Не для дітей", стор. 170). Шерех, як знаємо, зовсім з іншого боку заходив, указуючи на Любченкову слабкість у зв'язку з "Щоденником", — він звертав увагу на ту рису, що "найбільше загрожує українській культурі і українському визвольному рухові", а саме — на рису, ім'я якій — **провінціалізм**. Видимі ознаки провінціалізму і в "Щоденнику" А. Любченка (за Шерехом): політична наївність, літературно-словесне, а не реальне державне уявлення про Україну (дослівно — "Літературно-мовний образ України"), аж таке думати, що Гітлер — це визволитель і подібні бzdури. Додам від себе: Іван Рогач із Петром Олійником (редакторами "Українського слова" були в Києві), будучи звільнені з тюрми на кілька днів у Києві, січень 1942 р., благочестиво казали й мені (зустріч була на вулиці — перед університетом), що поїдуть до Берліну, розповідати там кому слід про розгул безвідповідальних гестапівців у Києві — і все буде інакше! До речі тут буде сказати: Володимир Багазій, будучи вже головою міста Києва (зима 1941-1942 р.) після проф. Ол. П. Оглоблина, нарікав дуже, що йому довелося мучитися із історико-літературними мрійниками-роззявами в міській управі, дуже вайлуватими "нашими" і безнадійними провінціалами, хоч і швидкими та слухливими, хлопцями з західних волостей.

Минко у своїх спогадах — ще й яка роззява! Не історико-літературне патакання в багатьох місцях його спогадів бачимо, а минківсько-фолкльорне мимрення хуторянського масштабу (додаймо, за Винниченком, — **хуторянина** перед нами). А що доброго скажеш про тежє спогади Л. Форостівського — "Київ під німецькою окупацією"! Аж страх бере, коли їх читаєш: і оце такого голову міста Києва ми мали (після Багазія)? Іще: так нічого істотного і належно обґрунтованого й не вийшло із потуг — також історика, якому замовляли для одного журналу спогади про Київ під німецькою окупацією. А найпринциповішою "концепцією" цього літописця було "правписне" кредо: не Микола я, а Никола...

Трудно повірити, що можна почути таке, але чув я від одного нашого гумориста тут, який дуже серйозно запевняв: бачив він у Києві Люціану Піонтек (була дружиною Івана Кулика), коли та під час німецької окупації нібито просилася на працю в

редакції якоїсь ("Українського слова"?) газети... (Л. К. Піонтек — жидівка, як і І. Ю. Кулик...).

Якщо б ми лишили по собі тільки такі спогади, то й нашим нащадкам довелося би дошукуватись правди про наш час у свідченнях інших Геродотів, Йорданів та Алепських... Має велику рацію Юрій Лавріненко, коли картає нашу "політичну" еміграцію за лінивість у вивченні нашого минулого, дуже бідного на літописні джерела, і за занедбування літописання телерішнього.

Мало, якщо не найменше, подбав Минко в спогадах, якими вони надруковані, про збереження нашої національної пам'яті. У своєму літописанні сам він оминув чи йому оминули — найвагоміше з національного змістом. Навіть згадки немає в нього про Д. І. Яворницького — бодай у зв'язку з Дніпрельстаном, куди Минко їздив з іншими письменниками, про історію якого (Дніпрельстану) не міг не знати, отже — і про гіркі слюзи Яворницького... А ось Марія Митроф. Шубравська пише в своїй науковій книзі "Д. І. Яворницький", виданій Академією Наук у Києві, 1972 року також:

"...При нашій бідності літератури про Яворницького та відсутності його творів книга "В пошуках скарбів" зробила свою корисну справу в популяризації імені вченого. Однак як через недбале поводження з фактами, так і через неточність у використанні архівного матеріалу про наукову вартість її говорити не доводиться".

Та інженер Шаповал хоч якось спопуляризував ім'я вченого, який дбав про збереження нашої національної пам'яті, а письменник Минко й того не зробив — не тільки про Яворницького. Минко легко списує з українського рахунку — кого завгодно, не заглядаючи в корінь: М. Гоголя, А. Чехова, В. В. Маяковського... А ось росіянка Софія Ол. Пророкова в книзі "Рєпин", виданій у Москві видавництвом "Молодая гвардия" в 1958 р., — досить багато сказала про того "російського" художника, цебто про Іллю Рєпина (нащадка ксзана Рєпи?) — як про українця: про його волику дружбу з Д. І. Яворницьким, а ще раніше — з Миколою Мурашкіним, сказала й про те, як Рєпин відкрив своєю інтуїцією українця в "величайшем поэте нашей эпохи" (Сталінові слова) — в В. В. Маяковському, який, як знаємо, і сам про себе написав: "я дедом — козак, другим — сечевик" (у Пророкової це на стор. 369). Нехай до речі буде сказане: С. О. Пророкова тереконливіше довела, що Ілля Рєпин українець, ніж хтось у нас довів, що й А. П. Чехов українець, бо про наукову вартість **передмови** до книжки "Чехов і Україна" також не доводиться говорити: так неграмотно написана передмова, що ставить під сумнів яку-будь вартість книжки, над якою автор-докторант УВУ, здається, працював сумлінно і старанно.

Щоправда, заслуговують і деякі Минкові вислови того, щоб їх відзначити. До таких його висловів належать, наприклад, слова на оборону Вол. Сосюри, якого немилосердно били за його "Серце". Але боронить він Сосюру тільки від нападів з боку ВУСПП: "один із вуспівських критиків", мовляв, так кривдив мого друга Володьку, пишучи: "Як міг наш улюблений поет, автор славнозвісної "Черво-

ної зими" докотитися до "Серця"! — А що напали й не "вусплівці", того Минко не згадує. Нічого не пише він і про історію з віршем "Любіть Україну", за який хто тільки не розпинав Сосюру: "не знайшлося "вусплівця", якого не страшно покартати.

Сміливіше дає Минко відсіч мертвим уже напасникам на також давно покійного вже Сергія Пилипенка, пишучи: "Пилипенко був охрещений лавним опортуністом", Пилипенкові сміли закидати, що він "пригрів під своїм боком усіх отих... міщан, пристосуванців, меншовиків, куркульських контрабандистів та антимарксистів", не пощадивши "організатора і незмінного керівника старого "Плуга", тієї "першої української рзвсюційної спілки селянських письменників" (існувала з квітня 1922 р.). Але й це вже таки справжня оборона імені Пилипенка "палаші", тут уже колишній плужанин не любився тещі. Але чи стало б Минкові духу так боронити іншого когось?

Трохи і ніби крадькома сказав Минко в спогадах і на мовну тему — через А. Малишка (отже — опосередковано), як і Смолич це зробив — через Ю. Яновського. Чому це (Малишко вголос думав так, не Минко!) так пишуть у нас — **Ромни**, коли правилька, наша назва цього міста — **Ромен**; чому **Лубни**, коли треба казати **Лубні**. Підкажемо Минкові: а чому **Прилуки**, а не **Прилука**, **Псьол**, а не **Псло**, **Ворскла**, а не **Ворскло**, **Ровно**, а не **Рівне** — і

це ще не все. Чому? Або: чому це так пише Минко чи так пишуть у нас — **"По шляху на Парнас"**, а не **"Шляхом на Парнас"**? Чому **"сябри по перу"**, а не **сябри пера**? І що це за новотвір такий у Минка — **"посівмат"**? Одне слово, тут нашим борцям за свій правспис є про що поговорити з Минком...

На закінчення лишається сказати: якщо від Любченкового "Щоденника", як Шерех пише, не виграла література, зате історія виграє, якщо Шаповал своєю книжкою "В пошуках скарбів" не може для науки прислужитися, але таки спопуляризував імя вченого Яворницького, то й Минкові слід віддати належне за те, що він бодай згадав чимало добрих імен у своїх спогадах, а зокрема й особливо належно оцінити заслуги Сергія Пилипенка, тим чимало зробивши, щоб урятувати від забуття великого трударя на літературній, громадській і видавничій ниві, організатора й керівника наших плужан. А міг, якби захотів і посмів, Минко дати для історії й більше.

Сам собою напрошується висновок після роздумів над Минковими спогадами та різними іншими спогадами: на одному джерелі, на спогадах одного автора, навіть на найкращих спогадах одного автора базувати науково-історичні висновки не можна. Треба старанно виправляти спогади, написані там, і доповнювати їх свідченнями мемуаристів тут, поки ще не пізно.

Дмитро ЧУБ

ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

(350 років з часу друку словника Памви Беринди)

Серед словників української мови, що були надруковані понад 300 років тому, "Лексикон словенороський и имен толкованіє" Памви Беринди належить до найцінніших.

З українських авторів лише Лаврентій Зизаній випередив Памву Беринду на 31 рік, випустивши друком свій "Лексис", в якому церковнослов'янські слова подав в українському перекладі тодішньою українською мовою. але в його виданні було лише 1061 слово. Це було 1596-го року. Тоді ж Зизаній видав і граматику церковнослов'янської мови та перший друкований буквар "Наука ку читанню" з додатком церковнослов'янсько-українського словника з поясненнями. Це був початок нашого словникарства з елементами тлумачення.

Хоч "лексис" був невеликий і недосить досконалий, проте став до певної міри поштовхом і взірцем до появи в 1627-му році незрівняно більшого й досконалішого "Лексикона словенороського" Памви Беринди, що в історії української лексикографії та в розвитку української мови став визначною пам'яткою.

Коли й де народився Беринда та якої він був національності за походженням, науковці й досі точно не встановили. Одні припускали, що зін молдавського або румунського походження, інші низкою доказів доводять, що він народився в 50-60 роках 16-го століття на Буковині або на Закарпатті, або на терені бойківського чи покутського діалектів тому, що в його мові, зокрема в його словникові, віршах та статтях, часто зустрічаються відповідні слова.

Мовознавець П. Житецький вважає, що Беринда був вихідцем з Галичини або Волині. Проте, мабуть, найпевніші висновки про його національність можна зробити з кількох його висловів в його писаннях. У присвяті до свого "Лексикона" сам Беринда пише: "Милостью народа моего зневолений... тую працю мою... на світ випущаю". А який саме наріз мав на увазі Беринда, В. Німчук пише в передмові "видно з його післямови в "Рюді" 1627 р., де він говорить, що переклад синаксарів (коротких житій святих) на українську книжну мову "сотворися ревностію і желанієм рода нашего Малой Россіи". Підтверджен-

ням цього є багато слів, властивих для Закарпаття або Галичини чи Покуття: зопхни, струги, воробець, дуда, сурма, начине та інші.

Немає точних відомостей і про його освіту, але відомо, що спершу (прибл. 1597-1607) він працював як друкар і гравер у друкарні братів Балабанів у Стратині (Зах. Україна). Брати Балабани (один з них був єпископом) мали велику книгозбірню. Припускають, що освіту він міг здобути в одній із шкіл Львівського братства, бо він знав кілька інших мов, зокрема церковнослов'янську, старогрецьку, польську, і його вважали людиною високоосвіченою.

Пізніше Беринда переїхав до Львова і працював у друкарні Львівського братства. В архівних книгах згаданого братства знайдено відомості, що в 1614-му році Беринда постригся в ченці, діставши ім'я Памва, замість свого світського імені — Павло. Тут же, у Львові, Беринда написав свої перші вірші з різдвяною тематикою та діалоги для братської школи. Але над словником, як він згадував у своїх писаннях, почав працювати, ще будучи в Балабанів. Не даром і свій "Лексикон" він присвятив Балабанам, які певно й намовили укласти словник. Активність його творчості як у мистецькій літературі, так і над словником пояснюється також боротьбою українців проти польських впливів, — боротьбою за національне визволення.

У той час П. Беринда був уже настільки відомий, що коли в 1616-му році київський архимандрит Є. Плетенецький купив у Львові друкарню Балабана (два інші брати вже на той час померли), то запросив його до Києва, де незабаром Беринда став головним друкарем київської друкарні, перекладачем і редактором. Беринда брав участь у виданні низки капітальних видань. А тодішні книги мали по 500, по 1000 і більше сторінок. Відомий "Требник" митрополита Петра Могили мав 1670 сторінок. За перші 15 років свого існування київська друкарня випустила 40 книжок, а до кінця 18-го століття видано було 250. Але вже від 1720 року книгодрукування українських книжок в Україні було так спаралізоване наказами з Москви, що в деякі роки виходило лише по 1-2 українські книжки. Такі обставини були і в 19-му столітті.

До низки видань, що їх випустила київська друкарня за часів Беринди, він писав передмови та післямови. З них можна було дещо довідатися про його дії й погляди. В одній післямові до перекладу з грецької мови українською мовою він писав, що "коли можна перекладати святе письмо з єврейської мови на грецьку, то можна його перекладати й на українську мову", що в тому, мовляв, немає гріха. Ці рядки наводить автор передмови до "Лексикону" Беринди літературознавець і дослідник В. Німчук.

Помер Памва Беринда 13-го липня (за старим стилем) 1632-го року, але його словник, над яким він працював 30 років, лишився жити далі і став цінним надбанням нашої культури. А в ті далекі часи ним користувалися й сусідні слов'янські народи. Головною причиною його появи було те, що тоді в школах частину предметів викладали церковно-слов'янською мовою, деяких

термінів якої не завжди розуміли досконало не тільки учні, а й вчителі, не кажучи вже про населення. До того ж і книжок чимало друкувалося тоді слов'янською мовою, а тому словник став у великій пригоді.

Готуючи цю важливу працю з лексикографії до друку, Беринда користувався й багатьма закордонними виданнями, беручи до свого словника чимало загальних чужоземних термінів, а в українському тексті використав синонімічне багатство нашої народної мови, а також ввів до свого словника Лазаретія Зизанія, про що з подякою згадав у своїй передмові. Беринда скористувався теж досягненнями білоруського друкаря й культурного діяча Георгія (Франціска) Скорини (1490-1540), який заснував у Празі та в Вільно друкарні й видав білоруською мовою "Псалтир" та 22 книги біблії.

І хоч окремі критики зустріли його "Лексикон" глузуванням, можливо головним чином за його вживання в словникові простої народної мови, бо для того часу в видавничій діяльності було це незвичним, Беринда був переконаний і твердо вірив, що нащадки будуть вдячні за його працю. І не помилюся. Науковці й тепер вважають, що його словник та його етимологічні трактування стояли на висоті етимологічних спроб інших тодішніх європейських учених 16-го та початку 17-го ст.

Дослідник В. Німчук твердить, що "Лексикон" Беринди — це праця оригінальна й самобутня. "Вона є підсумком і разом з тим дальшим кроком у розвитку не тільки української, а й всієї східнослов'янської лексикографії".

Для наочності поглянемо на кілька зразків з "Лексикона" Памви Беринди. Філолог — любо-словець; како — як; кладязь — студня, колодезь; агнец — баранок, баран; алчу — лакну, гладом таю, естем голодний, їсти жадаю; баснь — байка, казка, вимисл; баня — лазня, ванна; кров — дом, стеля, покриття, драгар, дах, наміт; птенець — дитя кожного птаха, потятко; благодатний — ласкавий; благодару — дякую; благополучний — щасливий; болница — шпиталь; воня — запах, вонюсть; враска — зморщка, скоро на старом тілі; умилосерджаю — благаю і т. д. Окремі слов'янські літери подаємо рівнозначними сучасними, як наприклад старе ы, я, ять тощо.

Словник Памви Беринди має два відділи. У першому укладач подає чужі слова, тобто слов'янські, а переклад дає одним чи кількома українськими синонімами, а в другому відділі — пояснює цілими реченнями, як у тлумачних словниках. Серед українських відповідників іноді зустрічаємо й польські слова, які були зрозумілі багатьом читачам чи науковцям. "Лексикон" Беринди має 271 сторінку й нараховує майже 7 тисяч слів.

Тож цією статтею відзначаємо 350 років з часу появи друком у 1627-му році в Києві цієї визначної пам'ятки української та східнослов'янської лексикографії, що є цінним джерелом і сьогодні для вивчення словникового складу української мови 17-го століття.

ЩЕ ПРО "АДИГЕЙСЬКІ ПОТОКИ" *)

У своїй книзі "Підстави адигейської теорії" (Мюнхен, 1971 р.), в її розділі "Світове лексико-семантичне плетиво" я визначив умовний вислів "адигейські потоки" так: "Трудно сказати, що з топо-, гідронімічних та ономастичних явищ залишилось від предків адигейців як згоданих протоіндо-європейців, а що рознесли пізніше властиві індо-європейці як їхні нащадки" (стор. 47). У це "плетиво" я "вплів" відповідні слова та назви Східної та Західної Європи, всієї Азії, з Далеким Сходом, з Японією та Філіппінами включно, а також слова з Індонезії, Цейлону, Мадагаскару, завершивши це етимологіями назв "Аляска", "Мехіко"- "Мексика" в Америці.

"Адигейський потік" у південносхідному напрямі, через Нову Зеландію аж до Мехіко включно я обґрунтував на теорії "понтійської мандрівки народів" Р. Гайне-Гельдерна, викладеної в його праці "Тохарська проблема і понтійська мандрівка" (Мюнхен, 1951 р.), побудованій на археологічних даних. Але цей останній (південносхідний) напрям у мене тоді не був ще достатньо заповнений відповідними етимологіями, через те тепер і виникла потреба в цій додатковій статті. А можливою ця стаття стала внаслідок призирання в моїм "етимологічному господарстві" відповідного мовного матеріалу. Певний поштовх щодо цього дали й дописи в пресі деяких аматорів, що закликали мовознавців з'ясувати походження цього матеріалу.

З українських дописувачів-мандрівників я маю на увазі статтю Ол. Підгородецького "Як далеко сягає пам'ять історії?", що була надрукована в "Свободі" з 23 червня 1971 р. Ол. Підгородецький писав: "Дуже добре, що наші науковці подорожують та роблять із тих подорожей підсумки. На жаль, не всі ці підсумки такі, щоб можна було ними захоплюватись. До них належить стаття проф. Яр. Рудницького, поміщена в "Свободі" під заголовком "На Філіппінах без Влеса". Наприкінці свого допису Ол. Підгородецький висловив побажання щодо справжніх "студій над цими справами". І він проглянувши видання "Тубільні слова Австралії" (Ліверпуль, 1965 р.), подав список слів австралійських тубільців, серед яких (цих слів) є схожі звуковим складом та семантикою з індо-європейськими, в тому числі й з українськими словами.

Один український читач газ. "Новое русское слово" надіслав мені витинок з неї (на жаль, на витинку немає дати) "Тасмніці переселення народів" якогось Вл. Рудницького, виразного аматора, що теж, навівши список слів з малайської мови, висловив побажання щодо з'ясування їхнього походження. Нарешті, я маю цілу книжку аматора Ч. Берліца "Загадки забутих світів" (Нью-Йорк, 1973 р.), видану, як бачимо, на два роки пізніше після видання моєї книжки "Підстави адигейської теорії" (а написав я її ще раніш). Ч.

Берліц, зібравши в цій книжці великий матеріал з археології, геофізики, з історії матеріальної культури, з історичних легенд та світового фолкльору, на сторінках 181-192 подав лексико-семантичні збіжності, а на початку цього тексту (у нього це не розділ) написав так: "Але є інший, сильніший зв'язок у пам'яті рас — пам'ять у мові. Цікаво відзначити, що мовні звуки, найефемерніші, такі, що легко змінюються, засоби взаємлення збереглися на протязі незчисленних поколінь, з багато давніших від наших найдавніших записів епох, а в деяких мовах вони збереглися від передісторичних часів аж до наших днів" (стор. 181).

Ч. Берліц охопив своїм матеріалом той самий ареал, що й у мене. — Японію, Гавайї, Океанію, Америку. Але він, як нелінгвіст, тільки констатував лексико-семантичні збіжності, — не проетимологізував їх. Його книжка, як я сказав уже, взагалі аматорська, хоч він, писавши її, консультувався в багатьох різних фахівців, їм дякує наприкінці своєї книжки, а також подав бібліографію на більше як двох сторінках. У різних, немовних питаннях у нього чимало й непереконливих, ба й фантастичних гіпотез, як про це свідчать і надруковані на обкладинці "рекламні" питання: "Давні астронавти? Наші пращури? Втрачений континент?" Ці питання можуть насторожувати фахівців-науковців, але для мовознавця наведений у нього лексичний матеріал як такий не викликає сумніву, бо кожен може перевірити цей матеріал за відповідними словниками. Не можна також не згоджуватися з ним, що наявність у різних неіндо-європейських мовах згаданого вище ареалу індо-європейств — це "прослідки", що їх залишили міграції народів та завоювання, а не споконвічні явища тих мов. Це узгоджується з теорією полігенези (якої й я дотримуюсь), а не моногенези (якої дотримуються, наприклад, італійський мовознавець Тромбетті, зрештою, теж напіваматор) виникнення людських мов (так само, між іншим, як і людських рас).

Погляд Ч. Берліца так само, як і мої попередні думки, виправдується й теорією понтійської мандрівки народів (хоч Берліц цієї праці й не згадав у бібліографії). Ч. Берліц, як і Гайне-Гельдерн, вважає, що міграція йшла із заходу на схід, хоч у припущенні, що вона могла йти й через Атлантичний океан, тобто із сходу на захід, він спирається на сумнівні гіпотези про затонулу Атлантиду, тим часом як тепер є певніші дані, про які я скажу далі.

У самій назві "понтійська мандрівка" є пряма вказівка на район Чорного моря чи, власне, територію України й Кавказу як місце початку цієї міграції. Це останнє тим імовірніше, що

*) Збережено правопис автора. — Редакція.

багато сучасних антропологів та мовознавців прабатьківщиною індо-європейців вважають саме ці землі — Україну й Кавказ (адже й біла раса в антропології називається "кавказькою"). Я ще в отій своїй книжці "Підстави адигейської теорії" згадував про те, що маорійці Нової Зеландії ще й досі зберігають переказ, що їхні предки прибули з Кавказу. А от у "Післяслові" до фантастичної повісті двох авторів Г. Гаррісона та Л. Стовера "Stonehenge" (Нью-Йорк, 1972 р.), що його, "Післяслово", написав Стовер, який консультувався в керівника Секції мовознавства й антропології Іллінойського інституту технології В. П. Остіна, читаємо таке: "У третьому тисячоріччі (перед нашою ерою — В. Ч.) виникла мандрівка народів з Південної Росії (України — В. Ч.). Ці неолітичні племена привабила цивілізація на півдні, в Месопотамії... Це були воюючі пастуші племена, озброєні кам'яними сокирами, робленими за зразками сумерійських бронзових сокир (стор. 247). Про те, що це були індо-європейці, видно із сказаного на наступній сторінці, де йде мова про рух цих озброєних кам'яними сокирами людей ще й у західному напрямі: "До центральної й північної Європи озброєна бойовими кам'яними сокирами народність примандрувала близько 2500 рр. перед нашою ерою... І ці люди говорили індо-європейською мовою, яка розпалась на грецьку, санскритську (? — санскрит — літературна мова — В. Ч.), кельтську й сотні інших мов після того, як вони (ці люди) розійшлися з України (так ув автора — В. Ч.)". Носії цих мов були білої раси, тим часом як в Азії спотанову були люди жовтої раси, з усіма своїми антропологічними прикметами. Але ще в своїй кн. "Підстави адигейської теорії" я відзначив наявність народності айну на Далекому Сході (в північній Японії, на Сахаліні) з ознаками білої раси. Так само в Полінезії ще й тепер є високі на зріст, білошкірі, з хвилястим волоссям тубільці, які, проте, мають уже й деякі неіндо-європейські риси, наприклад, приплюснутий ніс, а ці риси вони набули внаслідок асиміляції з давнішими тубільцями цих островів.

Якщо мати на увазі *етнічну* приналежність давніх завойовників, що йшли на південь і схід, то це були, за визначенням Р. Гайне-Гельдерна, кіммерійці, тохари, траки, кавказькі племена та іллірійці, а з-між них мілітарно найсильніші були кіммерійці. А що я вважаю кіммерійців предками сучасних адигейців, то для етимологізації тих слів та назов, що їх подали Ол. Підгородецький, В. Рудинський та Ч. Берліц, мій адигейський ключ надається цілком логічно.

Якже мати на увазі можливість "адигейських потоків" із сходу на захід, то можна взяти за підставу оті твердження Л. Стовера про мандрівку індо-європейців з України в Західну Європу і, приєднавши до цього "руху" найновіші відкриття (археологічні, історичні) в Америці, перекинути "мости" через Атлантичний океан. Ці відкриття показали, що люди із Західної Європи та з Середземномор'я ще за 2.500 років перед Колумбом переселялися до Америки і тут помішались з індіанцями, залишивши в їхніх мовах певні "прослідки". В середині 1975 р. в штатах Вер-

монт і Нью-Гемпшир знайдено *кромлехи* (це кельтське слово, американці їх називають "stow-hedge") — круглі або квадратні огорожі із великих кам'яних плит та стовпів, з написами на них, — такі "будівлі", які й досі збереглися з бронзової доби у Франції та Англії. Знайдено також надмогильні плити з написами, викарбуваними на них. Це були кельти, як про це свідчить і мозаїка тих написів. А цю свою колонію новоприбулі називали "Аяргалон", що значило "країна по той бік заходу сонця". У райони Мексиканської затоки переселялися лівійці та єгиптяни, що мали свої колонії над р. Міссісіпі, а також баски, які селилися в теперішній Пенсільванії. Найпізніше перед Колумбом прибули до Північної Америки скандинавці, від яких залишилися в мові алгонкійських індіан морські терміни.

Я взяв ці останні інформації із статті Л. Яцкевича "Америка перед Колумбом", що була надрукована в "Свободі" 11 лютого 1977 р. На жаль, він не подав ні одного джерела, хоч і навів цитату в лапках та прізвище проф. А. Таттена.

У цій своїй статті після вищевикладених інформацій я проетимологізував усі наведені в згаданих авторів слова, але через те, що такої великої статті, з докладними етимологіями вже ніде в нас надрукувати, я також обмежуся в цій заново написаній частині тільки зіставленнями, та ще й переважно лише тих слів, які є і в українській мові. Латинські написання — англійська система.

Із слів, наведених у списку Ол. Підгородецького, це будуть такі: "kia" — дерев'яний спис, укр. "кий"; "keda" — бумеранг, укр. "кид-ати"; "kruwe" — кров, кривавий, укр. "кров", "кривавий"; "maroo" — чорний, укр. "морок", "мара"; "dooliba" — лисий, укр. "дуліб" — назва давнього племені волинян, можливо, й "дуля"; "goobita" — дівчина, укр. правобережне (й польське) "хобіта", жінка.

Із слів, поданих у В. Рудинського як малайські слова, я можу взяти тільки "dua" — "два", бо решта потребувала б складної етимологізації, а самого зіставлення тут не досить. У Ч. Берліца більше цікавих і переконливих зіставлень, але серед них мало таких, що є і в українській мові. Це індіанська назва князя (в тих індіан, що живуть в Андах) "mallku", а ця назва дуже поширена як прізвище в Індонезії (міністер закордонних справ "Малік"), і це прізвище є й в українській мові, як також у росіян — "Маликов". А ось індіанське (з мови кечуа) — "kiri" — шкіра, укр. "шкіра", "скіра". З цими словами споріднене й маорійське "kara" — шкіра, а також укр. "кора"; Гавайське "maao" — думати, укр. "манна" — привид, щось уявне ("ману пускати"), а також "су-м(з)-із" (тут корінь), а також рос. "м(з)-н-еніє, англійські "mean" (чит. "мін") — думати, "mind" — думка. Та чи не найцікавіше таке зіставлення: стародавній вавилонське "laklak" — великий птах, індіанське (мова кечуа) "lleka-lleka" — чапля, укр. "лелека", а М. Фасмер зареєстрував у своїм словникові російське "леклек" (мапля), що майже цілком збігається з вавилонським та індіанським словами. Ці збіжності показалися мені такими цікавими, що я їх докладно проетимологізував.

З ВІДОЗВИ КОМІТЕТУ ДЛЯ БУДОВИ ПАМ'ЯТНИКА МИТРОПОЛИТОВІ ВАСИЛЕВІ ЛИПКІВСЬКОМУ

В 1978 році минає сорок років, коли на советській північноросійській каторзі смертю мученика закінчив своє земне життя перший митрополит відродженої Української Автокефальної Православної Церкви бл. п. ВАСИЛЬ ЛИПКІВСЬКИЙ.

Невимовний біль проймає наше серце, коли згадаєш, що тлінних останків Небіжчика ніхто не знайде, бо не знати, в якій братській могилі вони перемішані з останками інших замучених, та й самі могили ці вже не існують. Кат подбав, щоб майбутня Вільна Україна не змогла знайти тілесні останки свого Митрополита і поховати його з честю і по Закону.

Однак, для нас, християн, нема підстав для відчаю і безнадії: ми віriamo і знаємо, що наш Митрополит, як і кожна людина, крім вмируючого тіла, має невмирущий дух. Той дух Митрополита ВАСИЛЯ не вмер, він живе і вічно буде жити в серцях нашого народу. В тих серцях родилася побожна думка побудувати пам'ятник Митрополитові Василеві Липківському в місці Божому, призначеному пам'яті по жертвах безбожної большевицької влади, яким є Православний Цвинтар у Бавнд Бруку, Нью Джерзі, у Сполучених Штатах Америки.

Щоб вволити волю народу, Дев'ятий Собор Української Православної Церкви в США, який відбувся в Філадельфії 9—12 жовтня 1977 року, під проводом Блаженнішого Владики Митропо-

мологізував у вилученій з цього тексту частині і з'ясував за допомогою адигейських мов, що первісне значення) цього слова було зовсім інше. А що західноукраїнська назва кажана "лилик" своїм звуковим складом дуже близька до цієї групи слів, то я й це слово проетимологізував. Але ця моя етимологія виявила, що семантика (первісне значення) цього слова була зовсім інша: "кровожерний" (адигейське "лы" — кров, західноукраїнське "лик-ати" — ковтати), бо деякі види кажанів живляться кров'ю тварин. Назва р. Потомак у США збігається не тільки з грецьким словом "potomas", а й з українським "потік", рос. "поток".

Примітка. Між іншим, коли ця моя стаття була написана і навіть пролежала у моїй шухляді років зо два, я довідався із репортажу Ганни Черинь про прогулянку на Гаваї, що друкувався в "Свободі" підвалами, здається, цього 1978 р., що в мові гавайців слово "ту-ту" значить "тато", а назву одного напою чи вина "чі-чі", що значить "матірне молоко", Ганна Черинь порівняла з укр. дитячим "циця". Але в таких випадках, як виникнення слів "тато", "мама", а отже й "циця" мовознавці вважають за самостійні виникнення внаслідок перших "стихійних" звуків, що їх видають немовлята в усіх народів, — отже, тут не було запозик. **В. Ч.**

лита МСТИСЛАВА устами своїх представників-делегатів урочисто постановив:

"Покликати до життя Будівельний Комітет під головуванням Владики Митрополита МСТИСЛАВА, до складу якого повинні ввійти представники Церковної Ради Митрополії, Консисторії та по одному від центральних церковних установ, долучивши до цього Комітету ініціаторів із Об'єднання Демократичної Української Молоді...

Собор уповноважує Будівельний Комітет звертатися з відозвами та закликами до Українських Церков в інших країнах та до українських установ і організацій про матеріальну допомогу для здійснення цього почесного задуму".

Будівельний Комітет звертається з благословення Блаженнішого Митрополита МСТИСЛАВА до всіх українців-християн, розселених по цілому світу, з гарячим братерським закликом зложити спроможну для кожного пожертву для увіковічнення пам'яті того, хто віддав душу свою за Україну і її Христову Церкву. Пам'ятаймо: цей пам'ятник буде символічним виявом нашої національної жалоби по замучених у советській неволі наших рідних і по мільйонах мучеників, яких безбожний гнобитель скарав і продовжує карати живих. Не забувайте, що від суми наших жертв залежатиме вартість і мистецьке завершення цього історичного пам'ятника.

Всі пожертви на пам'ятник бл. п. Митрополита Василя Липківського просимо складати на conto Будівельного Комітету:

Metropolitan Lypkivskyj Memorial Fund No. 760

і адресувати:

P. O. Box 375, So. Bound Brook, N. J. 08880
St. Andrew's Federal Credit Union,
So. Bound Brook, N. J. 08880, USA

Все листування в справі побудови пам'ятника просимо надсилати на адресу Консисторії УПЦ в США:

Consistory of UOC,
P. O. Box 495 So. Bound Brook, N. J. 08880, USA

(Для Будівельного Комітету)

Прийміть, Дорогі Брати і Сестри, нашу сердечну подяку за Ваші пожертви на це святе діло.

† Митрополит МСТИСЛАВ,
Голова Будівельного Комітету

Члени Будівельного Комітету:

Протопресвітер А. Селепина
Протопресвітер Т. Форостій
Д-р Ю. Криволап
† Д-р Д. Квітковський
Проф. В. Завітневич
Олександра Селепина
Аліса Сівуліч
Проф. М. Смик
Інж. О. Шевченко
Інж. І. Павленко
Інж. П. Матула

КОНЦЕРТ КАПЕЛІ БАНДУРИСТІВ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА В ТОРОНТО

У суботу, 26 травня 1979 р., в просторій театральній залі Інституту Раєрсон, відбувся концерт нашої славної Української Капелі Бандуристів імени Тараса Шевченка на чолі з її диригентом Григорієм Китасти́м. Концерт влаштований під патронатом місцевого Відділу Комітету України Канади з нагоди 60-ліття Капелі.

На програмці концерту, надрукованій в українській і англійській мовах, фото Капелі з року 1958, коли то вона відбула тріумфальну подорож з концертами по країнах Західної Європи. Даліше на сторінках програмки фото диригента Григорія Китастого, резюме по-англійськи з історії Капелі та список її основоположників і dobroдіїв. Заступники диригента: Євген Цюра, Гаврило Махиця, Петро Китасти́й. Управитель Капелі Петро Гончаренко.

На початку концерту Капелю Бандуристів привітала зала гарячими-продовженими оплесками. Цей вияв любови українського Торонто до Капелі повторювався після виконання кожної пісні, а під кінець концерту, здавалось, оплескам не буде кінця.

Бандуристи, в складі 38 осіб, у сірих і зелених жупанах, ряди поповнені молодшим поколінням, представляли собою на сцені, ще перед виконанням пісень, гарну-захоплюючу картину.

Концерт почався молитвою Христос Воскрес. Другою піснею була "Благослови душе моя Господа", К. Стеценка.

З черги пісня "Нагадай бандуро", муз. Г. Китастого, з заграванням на бандурах та сольоспівом баритона Володимира Кучера, а, далі — "Марш української молоді", муз. Г. Китастого, сольоспів Романа Бесараба. У в'язанці "Ой ходила дівчина", муз. обр. Д. Піки, дуже гарно звучали бандури, що вінком неначе перепліталися з хором, під ніжною, але енергійною, рукою диригента. Виїмково гарно виконали бандуристи власну аранжировку диригента Г. Китастого "Ой там чумаки". Ярема Цісарук виконав сольову частину пісні.

На закінчення першої частини програми, бандуристи виконали історичну пісню "Байда", муз. Г. Хоткевича, сольоспів Яреми Цісарука і Михайла Мінського. Слухачі на залі любовалися тонкістю переходів хору й бандур між тихими й дуже звучними частинами пісні, в якій віддано неначе живу картину віддалених історичних подій з часів війни між Україною і Туреччиною. Інструментальне мистецтво української бандури було виїмково гарно виявлене в загранні до "Байди". В цілості виконання пісні "Байда" було величне.

Перед другою частиною концерту, Капелю привітав від Відділу Комітету Українців Канади пан Остап Сокольський, між іншими й такими

словами "...в 60-ліття існування Капелі і служіння українському народові". Дальші привіти були від хору "Бурлака" при станиці Дивізійників, від осередку СУМ, від ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича, від диригента хорів "Батурин" і "Діброва" В. Кардаша.

У продовженні концертної програми, піснею "Вкраїно мати", муз. К. Стеценка, Капеля присвятила своєму колишньому адміністраторові Миколі Ф. Приходькові й його запрошено на сцену до привіту. Піснею "Гаю, гаю", муз. обр. М. Леонтовича, сольозаспів П. Писаренка, на вимогу одушевленої за бандуристи повторювали уривками. Слухаючи "Гомін степів", муз. Г. Китастого, у виконанні бандур, виникало враження, що мистецьким володінням бандури можна доказати її необмежену інструментально-музичну силу, а природничу й історичну таємничість українського степу може передати тільки БАНДУРА!

"Не шкодую за літами
А шкодую, що не з вами
В Рідній Стороні.
Україно, Ти далека,
Хоч на злість мені;
Материнська ніжна мова
Хай летить на крилах слова
У Самарський Край..."

Такими словами бандуристи передали піснею "Не шкодую за літами", муз. Г. Китастого, сольозаспів нашого славного баритона Михайла Мінського. Поминаючи всю красу лірики, скільки в цій пісні любови до України!

Програмову частину концерту закінчено піснею "Грай бандуро", муз. І. Шамо, в якій відчулося неначе призначення бандури: "Грай, моя бандуро, грай, — Щоб шумів піснями наш Козацький Край!"

Надпрограмово Капеля виконала "Вставай, народе!", слова Івана Багряного, муз. Г. Китастого, сольозаспів Яреми Цісарука з таким присвяченням: "Всім борцям за волю, дисидентам і тим, що вже на волі!"

У відповідь на невгомні оплески залі, бандуристи виконали ще "Пісню про Тютюнника", сольозаспів Вол. Поліщука і Ю. Хомина.

На кінець концерту, бандуристи й ціла зала, на заклик Григорія Китастого, відспівали "Резе та стогне Дніпр широкий", й цим вшановано Великого патрона Капелі Тараса Шевченка.

Капеля виступила на концерті оновленими силами, з оновленим репертуаром, з різноманітністю жанру підібраних українських пісень і з високим музично-мистецьким виконанням. Ці якості виступу вказують на невтомну працю, що вкладають наші улюблені бандуристи для втри-

мання українського хорового й інструментального мистецтва бандури на високому рівні.

Григорій Трохимович Китастих, вже довгі роки ушлявлений диригент Капелі, вічно творчий на полі української музики, нагороджений Богом душевними тонкостями у відчутті української народної пісні всіх жанрів, з природною своєю усмішкою, все молодий — нескорений довголіттям своєї творчої праці, остається гордістю нашої Капелі Бандуристів і всіх нас українців.

Нашій капелі бандуристів усміхається славна майбутність. Запорукою в цьому є її обновлені сили. Щастя їм Боже!

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ХРОНІКА

Конференція УВАН

13 травня ц.р. відбулась у Нью-Йорку пленарна конференція УВАН у США, присвячена сторіччю народження Голови Директорії УНР Симона Петлюри. Програма конференції складалась з відкриття (проф. д-р Яр. Білінський), доповіді "Симон Петлюра як державний муж" (проф. д-р Т. Гунчак) і читання уривків з писаної спадщини Симона Петлюри (п-ні Ольга Кириченко).

Доповідь Л. Майстренка в Л. М. Клюбі в Нью-Йорку

18-го травня ц.р. в Літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку відбулась доповідь Левка Майстренка на тему: "Монументальна архітектура Гетьманщини (XVII і XVIII сторіччя)". Доповідь була ілюстрована прозірками.

Літній семінар УВАН у США

Від 20-го до 24-го серпня у пансіоні "Карпатія" (Гантер, Н.И.) відбудеться Семінар УВАН на теми: "Політична і економічна історія Української РСР" (д-р Борис Левицький) і "Хмельниччина — зразок революції" (д-р Франк Сисин). Інформації про семінар можна одержати від д-ра О. Третьяка — 741 Норт 25-та вулиця, Філадельфія, Па. 19130.

Україніка на нарадах з'їзду Американської Асоціації Народних Культур

25-28 квітня ц.р. в Піттсбурзі відбувся річний з'їзд Американської асоціації народних культур, у дискусіях і доповідях якого взяли участь науковці багатьох американських університетів. Слов'янська секція мала два засідання: одне з загальною тематикою "Фолклор і писемна література в Радянському Союзі", а друге — "Українські великодні звичаї на Україні і в Америці". Голова першого засідання, д-р Василь Ящун, професор

Піттсбурзького університету прочитав доповідь на тему "Билини Київського періоду і їх доля в Радянському Союзі". Він підтримував погляди Лободи, Дашкевича, Міллера, Грушевського та ін. про Київську Русь як первісне місце появи билин, зазначивши, що з кінцем XVI ст. думи на Україні витиснули билини.

Намагання створити радянський героїчний епос виявились безуспішними, бо радянським "співцям" не вдалось втиснути соц-реалістичне оспівування радянської дійсності в стилістично-архаїчні рамки билинних композицій.

Змістом другого засідання під головуванням проф. Богдана Чопика, було демонстрування фільму "Великдень Лучака в Канаді" з коментарями, та багата мистецька виставка писанок і вишивок.

Ювілейні гастролі Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка в США і Канаді

З нагоди свого 60-річчя Капеля бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройту, під мистецьки керівництвом визначеного композитора, диригента і педагога Григорія Китастого відбула турне по Сполучених Штатах і Канаді. З великим успіхом Капеля дала концерт 20-го травня в залі Фешен інституту в Нью-Йорку.

Окремі номери концерту публіка вітала бурхливими оваціями. Концерт приніс Нью-йоркцям багато мистецької насолоди.

Капеля виступала також у Янгставні, Клівленді, Піттсбургу, Філадельфії, Боффало, Рочестері, Сиракузах, Вашингтоні, Ньюарку, Нью-Йорку, Гартфорді, Бостоні, Монреалі і Торонто.

"Крізь смуток, співом соловейко осягає успіхів"

Під таким заголовком в газеті "Провіднес Джорнал", напередодні прем'єри опери Д. Верді "Бал Маскарад" в Провіденс, Род Айленд, була надрукована стаття музичного критика газети Едвіна Саффорда, основана на інтерв'ю з оперною співачкою Ренатою Бабак, яка виконувала контраalto партію Ульріки. Саффорд зазначив, що участь Р. Бабак вплине на піднесення мистецького рівня виставки опери і нагадав читачам, що в лютому ц.р. в концерті з нагоди відкриття нового оперного театру в Провіденс, Р. Бабак продемонструвала надзвичайно високу вокальну якість. Подаючи біографічні дані про нашу співачку, Саффорд пише, що не дивлячись на страх репресій проти її родини в СРСР, вона викриває факти підневільного становища мистців на її батьківщині.

В рецензії на прем'єру вистави, яка була надрукована в недільному числі газети, критик Саффорд пише про Ренату Бабак, що "ролю ворожки звичайно співає контраalto. Але меццо-сопрано Р. Бабак своїм глибоким розкриттям сценічного образу цієї партії, надала їй наелектризованого звучання... Бабак. — продовжує критик, — своїм співом заставляє звертати на себе всю вашу увагу".

БАТЬКИ

**Постарайтеся, щоб ваші діти
були імунізовані
від різних хвороб.**

Це є ваш обов'язок

Такі хвороби, як поліо, дифтерія, стовбник та коклюш так само загрожують тепер здоров'ю вашої дитини, як вони загрожували колись. Ці хвороби є дуже заразливі і можуть викликати серйозне захворювання або навіть смерть. Забезпечення вашої дитини від цих хвороб є ваш обов'язок. Ми можемо вам у цьому допомогти.

Міністерство Здоров'я Онтаріо постачає вакцини для імунізації дітей від поліо, дифтерії, коклюшу, стовбняка, кору, свинки і краснухи (німецького кору).

Ці вакцини даються безкоштовно і ваш Онтаріо Гелс Іншуренс Плян (ОГІП) покриває лікаря, який імунізує ними вашу дитину.

Якщо ви маєте дітей, яким два місяці або більше, то постарайтеся забезпечити їх від цих хвороб. Негайно йдіть до

вашого лікаря або імунізуйте ваших дітей у медичному центрі поблизу вас. І коли ви будете там, то запитайте, чи вам також потрібно підсилюючу дозу вакцини проти цих хвороб.

Потрібно кілька візит до лікаря, щоб цілком імунізувати вашу дитину. Щоб вам у цьому допомогти, ми видали практичну брошуру, яка вам пояснить проти яких хвороб вам треба імунізувати своїх дітей та якого віку мусять бути діти. Пишіть до нас і ми вам вишлемо безплатну брошуру:

"Immunization is Your Responsibility"
to: Health Resource Center
Communications Branch,
Ontario Ministry of Health
Hepburn Block, Queen's Park
Toronto, Ontario M7A 1S2

Ontario

**Dennis Timbrell,
Minister of Health**

William Davis, Premier

"Маестро, туш!" — М. Зарудного

У київському Українському драматичному театрі ім. І. Франка відбулась прем'єра нової комедії М. Зарудного "Маестро, туш!". Автор висміює пристосуванців, демагогів та окомилуваців. Спектакль поставив заслужений діяч мистецтв УРСР І. Гріншпун, художнє оформлення Я. Нірада. У ролях: народні артисти УРСР П. Кумаченко, В. Дальський, Н. Копержинська, С. Станкович, М. Панасєв, заслужені артисти УРСР М. Шутько, Н. Лотоцька, В. Плотнікова, актори Н. Гіляревська, В. Гончаров, В. Дудник, В. Солтовська.

Хочеться вірити, що ця сатирично-викривацька комедія ще довго не сходитиме із сцени.

(За "К. і Ж.")

Борис Тен — лауреат премії ім. М. Рильського

Премію ім. М. Рильського за кращий художній переклад 1979 року було надано відомому українському письменникові Борисові Тену (Миколі Васильовичу Хомичевському) за переклад із старогрецької мови "Одісеї" та "Іліади" Гомера ("Дніпро", 1968 р., 1978 р.).

Багаторічна літературна діяльність Бориса Тена здобула визнання громадськості, широких кіл читачів. У його перекладах побачили світ твори Есхіла, Арістофана, Арістотеля, Шекспіра, А. Міцкевича, Ю. Словацького, О. Пушкіна та ін. З особливою силою талант письменника виявився у високохудожньому відтворенні українською мовою видатних пам'яток античності "Одісеї" та "Іліади".

(К. і Ж.)

Нова секція

При правлінні Українського товариства охорони пам'яток історії та культури створено нову секцію пам'яток музичної культури. До її складу увійшли відомі музикознавці, диригенти, хореографи. Очолює секцію композитор Платон Майборода. Секція братиме безпосередню участь у виявленні, обліку, охороні, реставрації, та дбайливому використанні пам'яток музичної культури України. Свою діяльність вона координуватиме з архівами, музеями, творчими спілками та товариствами.

(Музика)

Володимир Ю. Повстак

Хор ім. Г. Верьовки в Латинській Америці

У багатьох країнах світу аплодували мистецтву Українського заслуженого академічного народного хору ім. Г. Г. Верьовки. Тепер цей хор відбуває двадцять п'яту закордонну подорож. Гастролю, які почались 24-го березня в місті Пуебло (Мексика) будуть тримати майже три місяці. Хор задемонструє своє мистецтво в Мексикі, Гватемалі, Домініканській Республіці, Коста-Ріці, Колумбії, Венесуелі, Сальвадорі і Бразилії.

Хор починає свої виступи "Привітальною піс-

нею", муз. А. Авдієвського (худ. керівника хору), слова А. Лук'яненка. До програми увійшли в основному українські народні пісні, твори А. Філіпенка, І. Шамо, О. Білаша, В. Верменича, Є. Станкевича та інших українських композиторів, хореографічні композиції "Запорожці", "Метелиця", "Голубка" та ін., а також популярні в Латинській Америці народні пісні Г. "вадалагара", "Куку-ку-ку-ку" і "Макнянітас".

З великим успіхом пройшли виступи хору ім. Верьовки в Мексикі і Коста-Ріці. Захоплені відгуки про концерти хору з'явилися в газетах "Ля воз де Пуебла", "Ель Норте" і "Трібуна де Мон Террей". Столична газета "Екселсіор" (місто Мехіко) писала: "Хор ім. Верьовки є синонімом краси, запальності, фантазії, віртуозності. Хто з нас не захоплювався українськими піснями і танцями, які виконував цей колектив?... Шість концертів хор дав у столиці Коста-Ріки — Сан-Хосе. Вони викликали бурхливі овації слухачів.

З великим успіхом проходять гастролі хору у Бразилії. Після двотижневих виступів у палаці спорту "Мараканезінью" в найбільшому місті країни Ріо-де-Жанейро артисти вирушили в поїздку по країні. Вони виступлять в містах Бела-Орізонті, Курітіба, Сан-Пауло, Порто-Алегре і в столиці республіки — Бразилії.

(За "Культурою і Життям")

Республіканський конкурс вокалістів ім. М. Лисенка

Лавреатами республіканського конкурсу вокалістів ім. М. В. Лисенка з Одеси стали студенти Київської консерваторії Л. Забіляста та М. Шоппа. Другі премії надано студентам Одеської консерваторії Л. Шендрикозій та О. Патрику, солістці Харківської опери Ліні Черник, солістові Дніпропетровської опери В. Гаркуші. Треті місця у солістки Одеської опери Н. Шакун і студента консерваторії зі Львова М. Саноцького.

(Вітчизна)

На концертах VII-го з'їзду композиторів України

Газета "Культура і життя" за 17-те травня ц.р. пише: — "Прослухавши ряд концертів VII-го з'їзду Спілки композиторів України, можна вловити кілька тенденцій розвитку сучасної української музики. Насамперед це інтерес авторів до глобальних явищ двадцятого сторіччя, прагнення засвоїти і розвинути кращі надбання вітчизняної і світової композиторської техніки.

Сміливі пошуки формотворчих і виразових засобів поєднано з використанням народних основ. У цьому запорука яскравої самобутності, неповторності, життєвої правди творів...

В одному із симфонічних концертів прозвучала "Карпатська рапсодія" Л. Колодуба. Її музичні образи, чи то динамічно стрімкі, жваві, радісні, чи оповиті серпанком м'якого ліризму, втілено напричуд точно і лаконічно. Розвиток їх природний, невимушений, безпосередній. І разом з тим

твору притаманна драматургічна напруга, внутрішня експресія... Рапсодія має чудовий гуцульський колорит, проте композитор виходить далеко за межі етнографічної картинності. Загальна концепція твору сприймається як апотеоза немирущій народній силі і красі.

Широко розробляє фолклорну основу Д. Клебанов у "Чотирьох прелюдях і фугах для симфонічної оркестри". Прилюді кожного з чотирьох циклів твору засновано на матеріалі західноукраїнського фолклору. Так, друга, приміром, розробляє інтонації відомої народної пісні "Глибока кирниця". Теми фуг оригінальні, проте поєднані з матеріалом прелюдій. Композиція відтворює кілька своєрідних "замальовок" з натури.

Високої оцінки заслуговує гра Заслуженої академічної оркестри УРСР під керівництвом заслуженого діяча мистецтва УРСР Ф. Глуценка. Мажнеру молодого диригента відзначає не лише повна відповідальність авторського задуму, а й активний мистецький пошук, емоційність, темпери-мент".

Літературно-меморіальний Музей М. Гоголя

Уже п'ятдесят років діє в селі Великі Сорочинці, де народився Микола Васильович Гоголь, літературно-меморіальний музей. У п'яти просторих залах — малюнки, які зробив письменник, відвідуючи Академію мистецтв у Петербурзі, особисті речі — портфель, дорожня валізка, одяг, підручники, з яких він навчався в Ніжинській гімназії, всі першовидання його творів. Є тут картини та ілюстрації роботи І. Рєпіна, Є. Кибрика, С. Герасимова, М. Дергуса і вироби місцевих майстрів народної творчості на теми гоголівських оповідань. ("К. і Ж.)

ГОРОДЕНЩИНА

Історично-мемуарний збірник

Наукове Товариство ім. Шевченка випустило вартісну нову регіональну працю п. н. ГОРОДЕНЩИНА в серії "Українського Архіву" т. XXXIII. Цей історично-мемуарний збірник появився 1978 р. Фінансувало цю монументальну працю, яка має 872 стор. великої вісімки, Земляцтво Городенчан.

До загальної частини збірника "Городенщина" входять розвідки з археології, історії, географії, статистики. Окрему велику частину збірника присвячено "Ростові і розквітові Городенщини". Це історичний розділ національного ставання Городенщини. Тут мова про працю читалень, Товариства "Сільський Господар", "Рідної Школи", "Союзу Українок", української кооперації, молодіжних організацій, як "Січі", "Лугу", "Каменярі", політичних партій тощо. У рамках цього розділу віддано належне місце духовенству й учителству.

Обширний розділ становлять "Містечка і села Городенщини" (469-544) стор.). Діячам Городен-

щини присвячено теж значну частину збірника (577-696). Розділ "Поглядом в минуле" охоплює низку спогадів і переказів з різних часів, починаючи "Нападом татар на Городенку", а кінчаючи спогадом найновіших часів "Коли люди зникали без вістей" (стор. 707-869).

Згадано і про родоводи і то такі, які також записані в загальну історію України, як Шухевичі, Мартовичі, Стефанови та інші. Редакція віддала теж належне місце своїм землякам "По цей бік океану" (стор. 796-834). Збірник кінчається розділом "Сучасна Городенщина очима відвідувача".

"Городенщину" прикрашують світлини зі суспільного життя повіту. Вони перетикані знятками передових діячів. Окрему групу становлять знятки Української гімназії "Рідна Школа" ім. Тараса Шевченка.

Книга починається вступним словом головного редактора збірника д-ра Михайла Марунчака, який згадує працю попередніх редакторів Івана Василишина, проф. Михайла Бачинського, д-ра Василя Яшана, як теж працю фінансової комісії та редакційної колегії. Всі вони разом працювали протягом довгих років, щоб врешті ця книга стала власністю всієї спільноти. Збірник замикає довга листа меценатів, добродіїв і жертводавців, які своїми щедрими пожертвами створили матеріальну базу для появи цієї репрезентативної книги Городенщини.

Зовнішню красу збірникові надала мистецька обкладинка Богдана Василишина з певною символікою Городенської Землі.

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКА МИСТЕЦЬКА ФУНДАЦІЯ В ТОРОНТО

Після трирічного успішного існування Канадсько-Української Мистецької Фундації, що її заснували в 1975 р. Михайло і Ярослава Шафранюки, виявилось, що для дальшого її росту треба було знайти простірніше і краще приміщення.

Завдяки панству Шафранюкам, які з посвятою віддають свій час і організують фонди, необхідні для розвитку заснованої ними установи. Фундація набула нове приміщення на розі вулиць Блур Захід і Кеннеді Парк Ровд, коло Гай Парку.

Приміщення Фундації розташоване на другому поверсі будинку з голозним входом з вулиці Блур Захід ч. 2118 А або з вулиці Кеннеді Парк Ровд, де для послуг гостей є вигідний ліфт. Має воно близько 6.000 кв. стіп і поділяється на чотири кімнати: дві великі для загальних виставок, одна менша для спеціальної виставки й одна — для адміністративних потреб Фундації. Сама перерібка другого поверху новонабутого будинку для потреб Фундації коштувала 50.000 доларів.

Завдання Фундації залишаються незмінні: колекціонувати найкращі українські мистецькі твори і влаштовувати виставки, щоб дати змогу українським мистцям розвивати свої таланти. Фундація і надалі залишається чартерованою установою з виборною дирекцією і широким колом членів, зацікавлених розвитком українського образотворчого мистецтва. Членські внески до

Фундації заледве десять доларів річно, щоб уможливити доступ у члени широким колам української громадськості. Членські внески звільняються від оподаткування.

Підтримуйте українське мистецтво в Канаді й ставайте членами Канадсько-Української Мистецької Фундації.

ГАЛЕРІЯ ОБРАЗІВ виставляє твори мистців: Р. Бараника, М. Бідняка, В. Баляса, І. Бельського, М. Глуценка, Я. Гніздовського, О. Гриценка, Л. Гуцалюка, Е. Козака, М. Кричевського, Б. Крюкова, В. Курилика, М. Левицького, Л. Левицького, В. Ласовського, Л. Молоджанина, Г. Мазепи, М. Мороза, Л. Морозової, О. Мазурика, П. Магденка, Г. Новаківської, С. Геруляк, А. О. Петришин, В. Цимбала, А. Сологуба, Ю. Соловія, П. Шостака та інших.

ГАЛЕРІЯ ВІДКРИТА від понеділка до суботи від год. 12-ої до 6-ої вечора. В неділю від год. 1-ої до 5-ої по пол.

Галерія закрита в середу.

Адреса:

2118 A Bloor Street West, Toronto, Ont.
Tel.: 766-6802

Т. ХОХІТВА

НАРОДИВСЯ ВДРУГЕ

(Непояснимо)

В англomовній літературі, а то й у пресі, час від часу появляються розповіді про такі дивні явища, яких немає чим пояснити, хіба лиш тим, чим пояснюють їх ті, хто вірить у перевтілення людини. Вони твердять, що, коли людина вмирає, то дух її, який вічно живе, перевтілюється, тобто вселяється в тіло немовляти, яке десь народжується.

Цікаво, що допоміжною у цих твердженнях виявилась гіпноза, яку сьогодні науковці розглядають як явище психологічне, хоч суті цього явища ніхто не знає. Знавці гіпнози та гіпнотизери твердять, що сила гіпнози полягає в силі психічного впливу одного індивіда на іншого, однак, сила ця залежить від волі того "іншого" індивіда, тобто, особи, яку гіпнотизують. Без бажання бути загіпнотизованим, загіпнотизувати людину неможливо.

Стан гіпнотичного трансу людини не є станом сну, а є серединним між станом бадьорості і станом сну, бо в стані бадьорості людина керується своєю свідомістю, а в стані сну не реагує на чисто фізичні явища, як от звук, світло, дотик, смак тощо. В стані ж гіпнотичного трансу людина відповідає на запитання, реагує емоційно.

Та найдивнішим є те, що людина, перебуваючи в стані гіпнотичного трансу, психічно перебуває

в зовсім іншому світі, відмінному від реального світу, в якому вона перебуває в стані бадьорості. Її психікою ніби керує якась невідома сила, яка підносить її на своїх невидимих крилах і несе в минуле на сотки, а часом і на тисячі років. Це якраз і є загадкою для науковців, які й намагаються пояснити це тим, що ця людина вже колись жила своїм попереднім життям, про яке вона розповідає в стані гіпнотичного трансу, відповідаючи на запитання гіпнотизера чи когось іншого.

Ці розповіді та відповіді загіпнотизованих дуже часто бувають настільки історично правдивими й точними, що в науковців немає іншого вибору, як лише визнати, що ця людина вже жила в тому місці і в тому часі, про які вона розповідає.

Про один з таких фактів розповідає автор замітки в журналі "Інкваєрер" (за квітень 1978 р.), Боб Теммі. Розповідає він про хлопця Джорджа Філда, який немало здивував науковців-психологів своїм твердженням, що він уже жив перед цим своїм життям як фермер на ім'я Джонатан Повелл в часі громадянської війни в Америці.

Коли скептики, які зацікавились дивним твердженням хлопця, повезли його до містечка Джеферсон, Норт Каролайна, де, як він твердить, він жив колись як фермер Джонатан Повелл, 15-літній хлопець розповів про такі таємниці цього містечка з часів початку 19-го століття, які здивували знавців, бо ніколи й ніде не були публіковані.

Він сказав, що назва містечка пов'язана з назвою гори Джеферсон, що тут була копальня міді на початку 19-го століття й назвав ім'я та прізвище її власника, про що майже ніхто з мешканців містечка вже не знав. "Я був тут раніше", сказав він психологам-науковцям, у супроводі яких проходив вулицями містечка Джеферсон під гіпнотичним трансом.

Він дав вичерпні відповіді на 60% запитань знавців історії містечка. Він знає подробиці про деяких людей, які жили в цьому містечку ще на початку 19-го століття.

Джордж Філд сказав науковцям, що довідався він про те, що колись жив як Джонатан Повелл, коли був загіпнотизований у 1965 році Лорінгом Віліямсом, членом Науково-Психологічного Об'єднання при стейтовому каледжі в Кінні.

"Я ходив до школи з його сином" — розповідає Джордж Філд. "І от одного вечора містер Віліямс запросив мене та ще кількох студентів до себе, щоб продемонструвати нам дію гіпнози. І тут я вперше під гіпнозою довідався, що я колись жив як Джонатан Повелл".

Ще тоді, 15-літнім студентом, будучи перший раз під гіпнозою, Джордж Філд розповів пану Віліямсу таке:

"Мій батько зветься Віллард Повелл, а моя бабуся має ім'я Мері Повелл. Мій батько має маленьку ферму й також працює в копальні робітником. Та копальня є тут близько ферми. Наша родина належить до Квакерів, наша хата стоїть під великим схилом гори Джеферсон. Під час громадянської війни я працював для солдатів Янкі, але я не хотів працювати для "демп Янкі", бо вони платили дуже мало, лише пару центів за бушель городини, вирощуючи яку, я тяжко пра-

цював. Одного дня вони прийшли до мене й змагали від мене кілька мішків картоплі, якої я не хотів їм продати. Коли я їм відмовив, вони стрілили мене в живіт".

Після цієї розповіді Дж. Філда, Вільямс рішив перевірити це. Для цього він по'хав до містечка Джеферсон, у Н. Каролайні, запросивши з собою молодого асистента Бойда Джексона та самого Дж. Філда.

Тут Вільямс та його асистент звернулися до місцевої влади, щоб перевірити родовід Джонатана Повелла та його родичів. Але їх чекало розчарування, бо книги запису були лише від 1913 року починаючи. Та їм допоміг реєстр померлих, який ведено від часу заснування містечка.

Реєстр виявив, що в 1803-му році було куплено місце для Мері Повелл, нібито бабці Джонатана Повелла.

"Не думаю", — сказав ресторатор, — щоб той хлопець колись бачив ці записи".

Але цього було не досить для науковців. Тоді реєстратор Дж. Джентрі спрямував їх до знавця історії цього містечка пані Рівс.

Вона почала опитувати хлопця, якого було загипнотизовано. Коли пані Рівс питаннями повернула хлопця до 1860 року й запитала його, чи він, Джонатан Повел, знає Джошуа Бейкера високого шерифа, то він сказав, що той був шерифом близько 10 років перед тим. Пані Рівс була немало здивована, бо Джошуа Бейкер був шерифом у 1850 році.

На всі питання пані Рівс Джордж Філд, як Джонатан Повелл давав точні відповіді. Він називав імена людей того часу, їх заняття, маєтковий стан, місце проживання тощо.

І, нарешті, науковцям вдалося встановити, що Мері Повелл була прабабкою Джонатана Повелла, якого дійсно вбили солдати Янки під час громадянської війни.

Чи цей випадок є ще одним доказом того, що таки існує життя після смерті?

ГУМОР І САТИРА

"ЗБАВЛЕНИЙ ВНУЧОК"

Старші Клименки чекають бузька із більшим нетерпінням, ніж їхні молодята, — говорили втаємнічені.

Може воно й справді так було, а може їх син Ігор і невістка Наталка просто не зраджували власних почувань. У всякому разі, про наближення продовжувача роду світ чув більше від Клименків старших, аніж Клименків молодих.

— Ось скоро стану дідусем, — хвалився Максим Клименко мало не кожному й кожного дня. — Ще двадцять п'ять днів. — Ще двадцять чотири дні — кажуть лікарі. — Ще... І так він з великим нетерпінням рахував.

— Побачили б ви ліжечко, що ми зі старою для онука купили: підноситься, опускається... Або матрацик із зайчиками, на два боки однаковий, або гойдалку-коника... І чого ці американці для дітей не повидумували!...

Охочий слухати захопленого майбутнього дідуса міг би багато цікавих речей довідатись. А головне, каже, американці дітей не повивають, як у нас. І подивисься — нема кривоногих. А то, було, бідну дитину так зцуркують, що воно дихати не може... І колисати лікарі не радять... Не здорово.

— Кімнату оце окрему впорядкували, дитячу бібліотечку спорядив... До юного ОДУМ-у хотів, було, записати, але там порадили почекаати до народження... для додаткових інформацій. Те ж саме із Народнього Союзу — анкети лишень переслали.

— Євгеником буде називатися. А якщо внучку Бог пошле — Євгенією назвемо.

По всьому судячи, Клименки старші воліли б — хлопчика! Козака! — продовжувача їхнього славного роду.

І коли надійшов історичний момент — щасливі дідусь із бабцею усіма засобами розголошували радісну вістку: Внук! Євген! Дев'ять фунтів! Максима Клименка ніхто не пригадував напідпитку, але цього разу, мабуть через товариство, яке зійшлося із вітаннями та тостами за здоров'я і щастя Євгеника — старий Клименко не втримався. Не по силі було через виїнятковість ситуації.

— Тепер, — каже, — і вмирати спокійніше можна: рід наш не переведеться. Чули: дев'ять фунтів! Чемпіоном прозвали! Спортівцем буде!

Нового члена родини зустріли хоч із парадом, але без музики, щоб дитину не налякати. Як і годиться, опіку тут перебрала досвідчена бабця Клименчиха.

— Ой, лишенько, Наталю!... — раптом зойкнула вона. — Це ж чужа дитина!... Воно — обрізане!...

— І справді — обрізане! — підтвердив, не вірячи своїм очам, старий Клименко.

Даремними виявилися доводи Наталки із Ігорем, що обрізання зроблено із погляду гігієни, що тепер така мода зайшла, що від обрізання Євгеник не перестав бути українцем чи православним...

Але старі Клименки про все це й слухати не хотіли. Не попрощавшись, вони, прибиті смутком, пішли додому.

— Нам закидають, що ми — антисеміти, — каже дідусь Клименко. — При чому тут політика! — обурюється він. — У нашому роді обрізаних не було. Оце й все!

Та й справді: при чому тут політика?

**"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ
ВАШИХ ПОРАД І ДОПИСІВ
НА РІЗНІ ТЕМИ НАШОГО ЖИТТЯ.**

СЕРЕД СНІГІВ НАШОГО ПОЛЮСА

Чому так мало пишете про виступи Валентина Мороза? — запитують деякі читачі. Відповісти на це питання можна одним реченням: пишемо мало тому, що про ці справи зараз забагато пише вся українська національна преса, тож не хочемо повторювати кимсь уже сказане.

А крім того, в своєму есеї "Серед снігів" Валентин Мороз ще в 1970 році твердив: *"Не можна без кінця випускати грошові знаки — бо знеціняться. Не можна без кінця напихати в людську голову слова — бо наслідком буде та ж сама девальвація. Девальвація слова — основна моральна проблема, яку залишила по собі сталінська доба. Епітети вищого і найвищого ступенів, знаки оклику, заклики, виклики — усе це досягло такої концентрації, що зникли будь-які реальні критерії. Величезна, до краю надута повітряна куля, описана крикливими лозунгами, відірвалась від землі і попливла. І сам вождь вже не відав, де він опиниться і які вітри керують ним"*.

І що ж до цього ще додати? Хіба те, що на девальвацію слова, епітети найвищого ступеня, знаки оклику, заклики і виклики хворіють не лише "там", але й на нашому полюсі.

В есеї "Серед снігів", що його на еміграції багато разів передруковували, — увесь живий і пристрасний Валентин Мороз. І тому для тих, що його уважно читали, не повинно бути несподіванкою те, до якого середовища він найбільше горнеться, що говорить і як поводить бодай перші місяці, поки наочно переконається, хто тут справді "одержимий" національною ідеєю, хто лиш літеплий "реаліст", хто — "премудре поросся", а до кого доведеться таки застосувати цитований ним вірш:

*"Ви — крикуни пихаті й тлусті,
Хабарники, набиті лосм,
Що кланяєтесь лангуці
І ходите на збори стросм."*

*Ви пухляті, ченці без віри,
Ви спекулянти слизькохвості.
Ви барабани товстошкірі
Напнуті на ідейні кості."*

І якщо Валентин Мороз вирішить залишитись вірний своїм переконанням, то ці епітети доведеться йому розділяти не цілком по партійній лінії.

Нове й несподіване в виступах Валентина Мороза в основному лиш те, що він — член Української Автокефальної Православної Церкви — вважав за доцільне прилюдно *підпорядкуватись* першосередковій Українській Католицькій Церкві, хоч цього не зробила досі навіть більшість українських католицьких єпископів. Тому в червневому

числі "Нових днів" на цю тему була репліка пані Д. Семенюк, хоч ми й досі не знаємо, як таке підпорядкування мало б оформитись і кому та й навщо воно потрібне.

Якщо підпорядкування Валентина Мороза кардиналові Йосифові Сліпому це *свідомий і лиш особистий його жест*, щоб стати лідером найчисленнішої української націоналістичної групи на еміграції, яка складається майже 100-відсотково з українців католиків, — то це його право й особиста його жертва.

Хочеться, однак, вірити, що в заміну за таку особисту жертву ця група бодай у дечому зриває своє дотеперішнє ідеологічне наставлення і признає Валентинові Морозові рацію в тому, що нашій молоді треба якнайчастіше їхати в Україну, щоб дістати безпосередній контакт з землею своїх батьків, що мистців і науковців звідтіля мусимо не бойкотувати, а — *"вітайте їх з квітами і тризубами так, як вітаєте мене"*, що націоналізм — це просто активний і послідовний патріотизм, а не якась людоненависницька система, що нам потрібні там одержимі герої, але ж також — *"Хтось мусить говорити ідіотські офіційні промови, щоб мати можливість зробити добру справу, використовуючи своє (партійне, — М. Д.) становище. Хтось мусить писати нікчемні ювілейні вірші — щоб утриматись на посаді задля цієї ж мети..."*.

Словом, згадана хоч і неназвана група мусить нарешті зрозуміти й навчитись практикувати те, за що нас розпинає ось вже добрих двадцять років. Якщо таке станеться — це й буде найбільше наше свято від дня проголошення незалежності України в 1918 році.

Коли ж мова про виступи Валентина Мороза, то друкуватимемо передусім синтетичні і щирі думки про них, написані нашою молоддю, до почувань якої він апелює в першу чергу. (М. Д.)

Купіть собі цікаву книгу

ПЕТРА ВОЛИНЯКА

ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО

на доброму папері, 25 фот,
у твердій оправі.

**Ціна книги 12.75 дол., включно
з пересилкою.**

Книга має 680 сторінок,

**Поштові перекази або чеки
виписувати на "НОВІ ДНІ".**

ДЕЩО ПРО НАШУ МОВУ В АМЕРИЦІ

Довго вже друкується серія П. Одарченка про мову в Америці. Це добре, що він зібрав так багато прикладів. Щоб-но тільки ще хоч трохи допомоги вибавити з нашої співучої мови той московський намул, що на нього не звертають уваги редактори, найголовніше ті, що живуть із того. Вони лінуються заглядати в словники, так наче вони (словники) видані не для них, а чи не для прибиральників редакційного приміщення. Як приклад, можна подати надруковане в "Свободі" ще за останніх років урядування покійного В. Давиденка: "Совети НЕГОДУЮТЬ на Америку" і то на першій сторінці в великими літерами. Отож праця П. Одарченка заслуговує на увагу. Але, коли він починає давати пояснення, як філолог, то забуває, що в мові не все пояснюється мовними законами. Іноді суне свого носа до мови й політика, та навіть і інше.

Щоб довго не тримати читача в напруженні, про що я хочу говорити, то зразу скажу, що мене спонукала написати кілька слів частина статті П. Одарченка, подана в числі "Н. Д." за березнь. У ній недобре зворушило мене те, де він розводить своє занадто довге філологічне пояснення про "советський" — "радянський" і "на Україні" — "в Україні".

Хто не був у Києві в двадцятих роках, той не знає мовного життя гам, коли наша літературна мова зробила великий стрибок вперед у своєму розвитку. Я зразу повинен сказати, що від того часу за тих 60 років моя рука ніколи й ні разу не написала "радянська Україна", а тільки "советська" в лапках, як чуже слово. Треба знати, що мій земляк і однокашник Г. К. Голоскевич, давши в словнику "радянський", сам писав советський у лапках. Така була неписана умова. Україні совети сидять у печінках, то як можна перетравлювати їх, перевівши на "ради". Політика, нічого не зробиш.

Такої держави нема СРСР — тільки ССРСР, а з любови до України можна писати УССР навіть без лапок. Чи знає Одарченко хоч одного росіянина, щоб написав Центральний Совет замість Центральної Рада?

Врешті, чи ж буде пошкоджена наша слава мова двома чи кількома такими чужими словами. Якби тільки це було, а решта все правильне, то був би ідеал. Неварто багато й говорити про це — багато наговорено в двадцятих роках. Інж. Г. Гавриленко*), добре написав за слово "радянський" у "Народній Волі".

Друге, що звернуло на себе увагу в тому самому розділі статті П. Одарченка, це "на Україні"

— "в Україні". Тут П. Одарченко не тільки перегнув, а й зламав. Мені ніколи й на думку не спадало, що він може наважитися визнати писання проф. І. І. Огієнка абсурдними й безглуздими... Щодо "на Україні" чи "в Україні" в двадцятих роках зовсім не було мови. То "продукт" еміграційний. Я не пригадую, хто перший порушив цю справу тут. Бож справді, чому "в Англії", "в Японії", і так зо всіма державами в світі, а "на Україні". Комусь спало на думку підвести й Україну під один "ранжир". Посилатися, як це робить П. Одарченко, на Шевченка, Коцюбинського, на тутешніх мовознавців та на традицію в цій справі не досить. Зрештою, на яку традицію? Ця традиція вироблялася в 400-річній неволі. То яка ж то традиція? То швидше традиція московська. А знайшлася людина, що зробила логічний новотвір. Тепер тільки треба було б, щоб його затвердила найвища наша наукова установа. А її ми тепер не маємо, бо не маємо вільної України. Коли колись ВУАН ухвалить писати "на Україні", то дисципліновані українці писатимуть так, а поки що на підставі голосів багатьох людей маємо авторитетний голос проф. І. І. Огієнка, то й також повинні бути дисципліновані й писати "в Україні", щоб не було "саламахи", як ЗДА, ЗСА тощо.

Згадаю з цієї ділянки яскраву картину з мовного життя в двадцятих роках. Я був при тому, коли запитали акад. А. Ю. Кримського, як по-українському сказати "общезитие". Старенький подивився догори та й каже: "Бачите, люди живуть гуртом, то можна було б сказати "гуртожиток". Треба було бачити, який гвалт підняли мовознавці. Це, мовляв, ознака романських мов складати з двох слів одне, а українська мова того не знає. Проте за півроку "гуртожиток" облетів всю Україну. Той самий академік А. Ю. Кримський сказав: "Коли комусь не подобається якесь слово, хай повторить його сто разів, і сподобається".

Я вже зазначив, що в мові не все вирішується тільки мовними законами. У Правописній Комісії 1928 року багато чого вирішувалося голосуванням.

Наприкінці зазначу й таку одіозність з московським засиллям в нашій мові. П. Одарченко пише: "дуже мало ознайомленими (підкреслення моє) з нормами української літературної мови"). А куди ділося наше суто українське слово "обізнаватися, обізнатися"? Чи не є слово "ознайомленими" закоренілий русизм? Я такої думки, що знайомитися можна тільки з живими людьми. Тяжкий шлях тягне наша Україна, а з нею й її мова.

К. ТУРКАЛО

*) Автор згаданої статті називається Гаврило, але не Гавриленко, а Гордієнко. Що ж до слів "радянський" і "советський", то нас зобов'язує словник Голоскевича, а не те, як автор писав це слово приватно. — Ред.

ДОПОМОЖІТЬ У СВОЄМУ МІСТІ, В СВОЇЙ ЦЕРКВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ, РОДИНІ ГІДНО ВІДЗНАЧИТИ ЦЕЙ РІК, ЯК МІЖНАРОДНИЙ РІК ДИТИНИ!

КОМЕДІЯ В ТРАГЕДІЇ

Колись у Харкові Олекса Слісаренко в своїй повісті руками бандитів забив в осени бабуну на печі. Редактор мови, редагуючи ту повість, натрапив на дивоглядний факт: через три розділи та баба на весні обгортає в огорсді картоплю.

— Евріка! — вигукнув він до Слісаренка. — Ваші герої безсмертні!

Слісаренко спохватився й чудотворно оживив ту бабуну, лише легенько приглушивши її. І про цей казус читачі нічого й не знають.

Щось подібне сталося і в наш час. Переглядаючи журнал "Молода Україна" за січень цього року, читаю: "У вересні 1941 року, — пише М. Латишев — я з групою харківської молоді рив оборонні траншеї у лісопарку (передмістя Харкова). Вертаючись під вечір до міста, ми натрапили... на кладовище. На одному з мармурових обелісків прочитали: "Микола Олексійович Скрипник. 1872-1932". На могилі жарів віночок живих квітів...".

Прочитав я та й забувся про те. Аж ось за травень в журналі "Нові дні" "Із слова на літературному вечорі, присвяченому Миколі Хвилювому, в Нью-Йорку" Остап Тарнавський пише: "Трагічний 1933 рік". Читаю:

"Постріл, що пролунав 13-го травня 1933 у столиці України, прошив не тільки скроню визначного письменника і діяча, але цей постріл прорізав увесь наш літературний процес і луна цього пострілу не замовкла і не замовкне".

І з того "слова" вичитую і про другий постріл: "...І хоч постріл з револьвера повторився за неповних два місяці й куля повалила другого знатного діяча революції Миколу Скрипника — того, хто з Леніном організовував перший Петроградський революційний комітет..." і т. д.

Виходить, що Микола Хвилювий застрелився в 1933 році, а "за неповних два місяці" (1933 р.) куля повалила й Миколу Скрипника. А в "Молодій Україні" М. Скрипник давно лежить у могилі, вкритий віночком живих квітів.

Кому вірити? "Молодій Україні", чи "Новим дням"? Я не думаю, що наш неосвячений великомученик друкарський "чортик"

не читає Енциклопедії Українознавства" і тому на цей раз не перебере на себе чийсь грішки.

Степан Підкова

Вш. Пане Підково!

"Енциклопедія Українознавства" до Скрипника ще не дійшла. "УРЕС" та й інші джерела подають дату смерті М. Скрипника 7 липня 1933 р. В "М. У." не лише дата смерті написана помилково, але ціле речення про "віночок живих квітів" — це, мабуть, діло якогось "чортика". А листа я Вам таки напишу як тільки знайду згублений час.

М. Дальний

"НОВІ ДНІ" І "РОБІТНИЧИЙ КЛАС"

Надсилаю до видавництва 10.00 дол. на журнал "Нові дні", хоч у журналі я не все поділяю, бо я є з робітничого класу. Те, що журналові подобається, мені не зовсім подобається. Життя зараз складається так, що неможливо ділитися на малі держави, а навпаки, треба об'єднуватися во всевітню організацію...

Чим більше ми будемо ділитися, тим скоріше загинемо в завірюсі великодержав. Шукати виходу треба не в США і не в Радянському Союзі, а там, де держави шукать спокійного життя, без війни, в праці на добро всього робітничого народу в усіх державах планети.

Зараз ми маємо держави, де живуть визискувачі та робітний народ, де один одного визискує і Ви не можете мені сказати, яка держава є вільна від визискувачів. На мою думку, такої держави нема, а тому потрібно таку державу чи всесвіт будувати. А для того, щоб будувати, треба тепер шукати ідеологію, а не плямити один одного, не виставляючи ніякої програми.

Б. Любомирський, США

Шановний Читачу
Любомирський!

Прошу повірити, що й редактор "Нових днів" є з робітничої класи, але переконаний, що сьогодні війни не хочуть навіть найбільші визискувачі, якщо вони не ідіоти. Також пам'ятайте, що Ва-

шу рецепту українці вживали вже 60 років тому й заплатили за свого тодішню наївність дуже дорого.

Я не проти такої держави чи організації, яку Ви пропонуєте, але ж хай змагаються за неї **передусім робітники тих великих народів, які мають сьогодні і силу, і владу.** Наші робітники повинні боротися у першу чергу таки за Україну "без холопа й без пана". Оце Вам і наша ідеологія, і програма.

М. Дальний

НА НІВ'ЯНУЧИЙ ВІНОК БЛ. П. ІВАНА ГР. БЕРЕЖНОГО

26-го травня 1979 р. на могилі бл. п. Івана Гр. Бережного в Галлендейл, Флоріда, о. прот. Мих. Борисенко з парафії Св. Покрови у Філядельфії, де покійний був довгі роки примірним парафіяником, відправив панахиду при чисельній участі знайомих приятелів.

Прот. Михайло Борисенко в своєму слові підкреслив християнські діла покійного та закликав молитися за спокій його душі. Після відспівання "Вічна Пам'ять" дружина покійного Єфросинія Архипівна Бережна запросила всіх присутніх на поминки.

Присутня на поминках п. Марія Євсєвська згадала в своєму слові життєвий шлях покійного. Бл. п. Іван Григорович Бережний написав підручник "Українська Граматика", яким користуються школи при УПЦ в США. П. Марія Євсєвська започаткувала невеличким датком пожертву на нів'янутий вінок бл. п. І. Г. Бережного, на що присутні щиро відгукнулися. Зібрано \$150.00, п. Є. А. Бережна сказала, що бл. п. І. Г. Бережний був співробітником чудового журналу "Нові дні", і тому збірку поділено: \$75.00 на журнал "Нові дні", а \$75.00 на часопис "Українські вісті".

Жертводавці

Бережна Євфросинія	\$50.00
Євсєвські Марія та Сергій	21.00
Кива Василь	20.00
Бурка Тома	10.00
Прот. Михайло Борисенко	5.00
Локаєнко Ніна	5.00
П. Щербак	5.00
Горulyко Марія	5.00

Завікору Стен	5.00
Вітковський Микола	5.00
Завера Федір	5.00
Медвідь Андрій	5.00
Ісерудін Іван	5.00
Яригнія Олександра	2.00
Мельниченко Ольга	2.00
Вічна Пам'ять бл. п. І. Г. Бережному.	

Сергій Євсєвський

ЧИТАЧІ ПРО "НОВІ ДНІ"

Журнал "Нові дні" люблю читати передусім тому, що він подає правдиві та безсторонні інформації

Прикрашування недотягнень, чи навіть прикрих явищ, у нашому суспільному житті, не приносить йому користі.

Пізнаймо правду, а правда хоч часом і гірка, допоможе нам усунути нездорові прояви, з нашого громадського життя. Так як гірка таблетка допомагає поборювати недугу.

Остаюсь з щирою пошаною.

Т. Шембель

"ТІДНІСТЬ ЗБЕРЕГТИ В НЕДОЛІ"

В листопаді 1939 р. директор "Будинку сиріт" при вул. Крохмальній у Варшаві д-р Генрик Гольдшміт (Януш Корчак) звернувся до євреїв допомогти голодуючим дітям. У відозві був клич: "Тідність зберегти в недолі".

В листопаді 1942 р., коли старого доктора і його дітей не було вже поміж живими, один із засновників Боевої організації у Варшавському гетто Юрек Вільнер написав: "Ми не хочемо рятувати життя, ми хочемо зберегти гідність..."

Діти Януша Корчака пішли на смерть, — як кажуть ті, що це бачили, — в чистих святочних одягах, рядочками по-четверо, з прапором. На переді — керівництво "Будинку сиріт". Корчак ніс одну дитину, а другу тримав за ручку. В такому порядку ще ніхто не приходив на "місце заглади". Комендант Умшлягпляцу сказав, що "Корчак може залишитись".

— Ким є цей чоловік? — питали здивовані німці. А служба, що наглядала за порядком, стоя-

ла на струнко і віддавала честь...

Ким був цей чоловік? Він був звичайною людиною. Людиною епохи, що потоптала людську гідність. Корчак не легковажив життя. Був чейже лікарем, був зобов'язаний рятувати життя, а не нищити його. Добровільний марш Корчака до вагону, а відтак до газових печей є символом людського мучеництва. Вчинок Корчака мірою свєї шляхетности справді виходить поза нормальні межі людської можливості, але найголовніше в ньому те, що зберігає найвищий критерій гідності людини.

З одної сторони — жива легенда. З другої — примірне і творче життя. Януш Корчак був лікарем і педагогом. Був також визначним письменником.

"Король Мацюсь Перший" і "Банкрутство малого Дзіка" — це шедеври дитячої літератури. В 1937 р. нагороджено Корчака премією Академії Польської Літератури. Був також великим педагогом. Виховавчі методи Корчака — це особлива і захоплююча тема. Організував він славі дитячі сойми, суди, самоуправні ради, кодекси не для того, щоб ревноувати закостенілих педагогів, а для того, щоб з тих дітей вирости шляхетні, справедливі, вірцеві і корисні люди...

Всю свою енергію, цілу доброту і всі здібності присвятив Корчак дітям. Свої "Будинки сиріт" перетворив у модерні виховавчі інституції. Змагався за права того "малорослого людства". Право до тепла, любові і пошани.

Коли був уже лікарем варшавських міщан, коли ступив на порогу літературних лаврів — нараз усе це залишити, щоб взяти керму над "Будинком сиріт". І своїх сиріт не залишив аж до смерті. До трагічної круціяти в замкнутому кварталі.

А після смерті прийшов тріумф Корчакової думки.

22 липня м.р. минули соті роковини народин Януша Корчака. З цієї нагоди у Польщі і за кордоном відбулися зустрічі, симпозиуми і семінари, присвячені його письменницькій, педагогічній і лікарській праці. На терені колишнього гітлерівського табору заглади в Тремблінці відбулося урочисте відкриття пам'яткового каменя, який увіковічить смерть

Януша Корчака, як також дітей, що з ним загинули.

Алин Едвардс

Скорочено за часописом "Глос Польські", Торонто, подав

А. Л—ський

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

МИХАЙЛО ОСТРОВЕРХА

17-го квітня 1979 р. помер у Нью-Йорку відомий у Західній Україні і на еміграції письменник, редактор і журналіст св. п. Михайло Островерха. Покійний був майстром коротких етюдів, оповідань і співтворцем стрілецької легенди-історії. Народжений в 1897 р. в Бучачі. Похоронений на цвинтарі св. Андрія в Бавид Бруку, Н. Дж.

ЮЛІАН РЕВАЙ

30-го квітня ц.р. помер у Нью-Йорку на 80-му році життя видатний український суспільно-громадський і політичний діяч, колишній посол до парламенту Чехо-Словаччини, пізніше прем'єр уряду незалежної Карпатської України, перший ексекутивний директор УКК, провідний член багатьох українських організацій і установ, сл. п. Юліан Ревай. Похоронений 5-го травня на українському цвинтарі в Гамптон-бурзі.

ІВАН ВОВЧУК

У Піттсбурзі, Пенсільванія, помер 14 травня 1979 р. відомий український суспільно-громадський діяч і журналіст бл. п. проф. Іван Федорович Вовчук. Покійний був довгі роки провідним членом ОУНР і головою Головної Управи ООЧСУ.

МИХАЙЛО ПАНАСЮК

У Чикаго помер 17 травня ц.р. на 58-му році життя бл. п. ред. Михайло Панасюк, член Проводу Українських Націоналістів і довголітній редактор журналу "Самостійна Україна". Покійний був активним членом багатьох українських організацій і секретарем Світової кооперативної ради.

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІВАНА БЕРЕЖНОГО

Іван Бережний. "УКРАЇНСЬКА
МОВА". (Початкова граматика, ч.
1), Торонто-Детройт, 1974, "Нсві
дні", ст. 64.

Книжка Івана Бережного "Українська мова" складається з таких розділів: Повторення вивченого раніше: Звуки і літери, Апостроф. Речення. Підмет. Присудок. Крапка і знак питання в кінці речення. Склад слова. Префікс (приросток). Апостроф після префіксів. Суфікс (наросток). Іменник. Іменники власні. Рід іменників. Число іменників. Змінювання іменників за відмінками. Відмінювання іменників жіночого роду. Відмінювання іменників чоловічого роду. Відмінювання іменників середнього роду. Дієслово. Число дієслова. Часи дієслова. Прикметник.

Як бачимо, підручник охоплює лише окремі розділи з фонетики, морфології, синтакси та деякі правописні правила. До всіх розділів уважно дібрано у певній кількості відповідні приклади, вправи і завдання.

Автор свій підручник призначив для початкової школи, після закінчення букваря. Сама назва "Українська мова" говорить про те, що він ставить собі мету: вивчати, звичайно, не граматику, а саму мову не лише з лексичного, але й граматичного її боку, що цілком можливе і доцільне у даному дитячому віці. Адже саме в цьому віці у дітей відчувається живий інтерес до слова і з боку його значення, і з боку його форми. На перших щаблях навчання рідної мови, звісно, граматика не може бути самодостатнім предметом. Тут на передньому плані практична мета: навчити правильно писати, і навчання провадиться головним чином за збірниками граматичних вправ. Але вже і тут учні роблять певні спостереження щодо граматичної будови мови, вивчають і граматику, значить, прикладна мета мимоволі ускладнюється теоретичним завданням. Саме ці вимоги задовольняє підручник І. Бережного.

Кожен розділ підручника складається з двох частин: практичної і теоретичної. В основу підручника покладено ту ідею, що

треба вивчати живу літературну українську мову. Через це автор і подає відносно широкий матеріал, взятий із творів кращих українських письменників, і ввесь час ставить учнів у становище спостерігачів. Під керівництвом учителя вони аналізують подані мовні факти і за індуктивною методою роблять певні висновки. Це, так би мовити, перша стадія роботи над кожною темою. Далі йдуть вправи, у яких висновки застосовуються практично. Такий загальний характер занять, що охоплюють усі мовні явища за першою частиною граматики. Центр уваги в підручнику — спостереження і вправи. Вправи (частіше письмові, рідше усні) автор намагається зробити і різномірними і цікавими. Частинно їх виконують учні в школі, а частинно вдома. Без застережень треба сказати, що автор знає методу свого предмета і, вже цим одним, його граматика має переваги над іншими.

Ми відзначили, таким чином, позитивні боки рецензованої роботи. Тепер хочемо відзначити й негативні. Насамперед треба вказати на її неповноту щодо охоплення матеріалу. У підручнику зовсім не приділено уваги темам акцентології, зокрема наголосів в слові. А потреба в цьому аж надто велика. Ні один учитель не може заперечити, як часто переплітається наголос зі самим навчанням письма й читання. Відсутня у І. Бережного і клична форма, вивчаючи відмінки, він її зовсім оминув. Подруге, зі спостереження за змінюю іменників (Вправа ч. 68, 69, ст. 44) автор робить такий висновок: "Змінювання закінчень іменників за питаннями називається змінюванням за відмінками, відмінюванням. Усіх відмінків шість." Автор визначає й самі відмінки за відмінюванням слів "хто? і що?" (хто? що — наз. від.; кого? чого? — род. від. і т. д.), а не за зміною закінчень іменників (їх форми), залежно від інших слів у реченні, що лише і вважається за правильне визначення. Традиційне ж підставлення питань треба розуміти як граматичне експериментування, підставлення слів, щоб тим уможливити розрізнення

відмінків і зрозуміти їх синтаксичну природу.

За вправами ч. 68 і 69 краще було б підсумувати ось так: Така зміна іменників зветься змінюю за відмінками, або відмінюванням, а самі припасування іменників закінченнями до інших слів зветься відмінками. Розуміється, учні, вивчивши будову слова, мусіли б мати поняття про закінчення.

Підсумувавши так, цілком дотримаємося педагогічного правила: від часткового до загального, від відомого до невідомого, від конкретного до абстрактного, — і принципу науковості.

Потрете, часом автор під впливом російської газетної мови вживає невластивих (зайвих) українській мові іменникових конструкцій з прийменниками, нпр. — за допомогою, при допомозі (ст. 23, 29, 30, 31), що є дослівною перекладкою рос. при помощи, с помощью. Краще обминати ці зврати і писати так: префіксом утворюємо слова..., замість: "за допомогою префікса...".

Та попри все це граматика І. Бережного є певний здобуток у нашій педагогічній роботі. Вона цінна і цікава для вчителів, учнів і батьків, що самостійно хочуть навчити своїх дітей рідної мови.

І. Без-ний

Шановній Пані Марії Посипайло висловлюємо наше глибоке співчуття з приводу втрати Дорогого мужа, а нашого довголітнього одиодумця, передплатника і співробітника "Нових днів".

За пожертву на невянучий вінок щиро дякуємо, а пам'ять про сл. п. Івана Панасовича хай живе завжди між нами.

Видавництво, Редакція
і Адміністрація "Нових днів"

ОГОЛОШЕННЯ

Вийшла друком нова збірка гумору і сатири Ів. Евентуального (А. Галана) під назвою "Про все потроху". Ціна з пересилкою 3 (три) дол. 50 ц.

Хто хотів би придбати цю збірку, звертатись на адресу:

Mr. A. Kalynowsky
85 Kings Gate South
Rochester, N. Y. 14617, USA

"НОВІ ДНІ", липень-серпень 1979

ПОЖЕРТВІ НА ЮВІЛЕЙНИЙ ФОНД "НОВИХ ДНІВ"

(30 дол. за 30 років появи "Нових днів")

Д-р Г. Лисик, Ошава, Канада	\$60.00
Пані Міра і Роман Василичин, Філадельфія, США	30.00
М. Ковшун, Вітбі, Канада	30.00
П. Свириденко, Порт Джерсі, США	30.00
Разом	\$160.00

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ В-ВА "НОВІ ДНІ"

Ф. Фойко, Пентінктон, Канада (з поминального обіду по сл. п. Климів С. Шевчуків в Торонто)	\$50.00
Олег і Раїса Чумак, Оттава, Канада	20.00
Пані Ігнатенко, Кал. Аргентина	20.00
М. Гром'як, Філадельфія, США	15.00
І. Бережний, Англія	14.72
Я. Волан, Монреаль, Канада	10.00
Пані Зіна Лазуренко, Грос Понт, США	10.00
Пані К. Лаврентій, Оттава, Канада	10.00
В. Сойко, Монреаль, Канада	5.00
Г. Шмигуль, Сіракуз, США	5.00
А. Коваль, Сіракуз, США	5.00
В. Олійник, Сільвер Спрінг, США	5.00
Пані Г. Кузьменко, Лондон, Канада	5.00
І. Гриценко, Брідж Порт, США	5.00
О. Фірішак, Чікаго, США	5.00
І. Дерев'янка, Бельгія	4.00
М. Аксіук, Квебек, Канада	2.00
А. Кобаса, Севель, США	2.00
Разом	\$192.72

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Пані С. Солотвінська, Торонто	1
Г. Мороз, Торонто	1
Ф. Миколаєнко, Австралія	1
П. Свириденко, Тандер Бей	1

Щире спасибі всім за допомогу.

Редакція і Адміністрація "Н. Д."

НЕ ЗАБУДЬТЕ

В І Д Н О В И Т И

ПЕРЕДПЛАТУ

СВОЄЧАСНО!

Вд. Пане Редакторе!

Пожалійте нас старих, надрукуйте наш сумний твір, під заголовком "Старість не радість".

Таке бажання і домагання висловили мені сотні старих, які доживають віку у старечих притулках Франції...

При цім надсилаю п'ятдесят франків як передплату на 1979 рік, а решта на пресовий фонд.

З надією на Вашу ласкаву увагу —

Я. Возняк

СТАРІСТЬ НЕ РАДІСТЬ

*Мабуть немає гірш нікому,
Як жінці старій, чи чоловікові старому,
Які вже непотрібні нікому-нікому!*

*Поморщене чоло,
Як дуга зігнулась спина —
Це вже не поміч, а завада
Для доньки чи сина.*

*Вже слабо вуха наші чують
А ще слабше очі бачуть —
І часто плачуть!*

*Не прикрис тут наші очі,
Дорога рука сестри чи брата...
А заGREBE нас на чужині
Чужая лопата!*

*І так загине по нас слід.
Ніби ми і не жили...
І забудуть приятелі,
Що з нами дружили!*

*Може хтось уронить сльозу,
Звичайно, для ока...
І буде радий, що скінчилась
З старими морока!*

*Старі своє віджили,
Кому вони потрібні?...
Так старих трактують —
І чужі, і рідні!*

*О, смерть! Ти єдина.
Непідкупна і неумолима...
Твоя гостра коса не мине нікого —
Ні вельможного, ні простого!*

*А всіх старих і слабих,
Що вже не живуть, а доживають...
Прийми, Боже, до царства небесного,
Де праведники спочивають!*

*А молоді теж старими будуть
І що посіють, те і пожнуть!*

Старий Я. ВОЗНЯК

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

"Нові дні", ч. 352 за червень 1979, стор. 32, 10-ий рядок знизу по лівій стороні, читайте "розкрива-тись".

Вибачаємося за редакторський недогляд.

*Вибачаємося
28.7.79
А. Д.*

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOWI DNI
Box 126, Postal Station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

УКРАЇНСЬКА КНИГА ТОРОНТО

НОВА ЛІТЕРАТУРА, ЩОЙНО ОДЕРЖАНА З УКРАЇНИ

Васильченко Степан. ЧАЙКА. Вибрані твори. "Веселка", Київ 1979, стор. 250.	\$ 3.95
Гальченко П. Ф. ПЕРНАТІ ДРУЗІ. "Урожай", Київ 1978, стор. 198. Книга дуже гарно ілюстрована кольоровими ілюстраціями.	4.95
Грицай М. С. ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА. За редакцією проф. М. С. Грицяя. "Вища школа", Київ 1978, стор. 416.	4.50
ДЕРЖАВНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА УРСР. АЛЬБОМ. "Мистецтво", Київ 1978.	2.95
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (кінець XIX — початок XX століття). Видання друге доповнене і перероблене. "Вища школа", Київ 1978, стор. 392.	3.95
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. МОРФОЛОГІЯ. "Наукова думка", Київ 1978, стор. 540. У монографії висвітлюється становлення морфологічної системи української мови від найдавніших часів до наших днів, узагальнено головні здобутки історичної україністики, славістики та індоевропеїстики. Досліджено велику кількість писемних пам'яток, широко залучаються свідчення живих народних говорів	10.95
Курчак О. В. НОВОРИЧНІ СВЯТА УКРАЇНЦІВ. Традиції і сучасність. "Наукова думка", Київ 1979, стор. 268.	3.35
Пещак М. М. СТИЛЬ ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТІВ XIV ст. (Структура тексту). "Наукова думка", Київ 1979, стор. 268.	7.25
СЕЛЯНСЬКИЙ РУХ НА УКРАЇНІ, СЕРЕДИНА XVIII — ПЕРША ЧВЕРТЬ XIX СТ. Збірник документів і матеріалів. "Наукова думка", Київ 1978, стор. 536.	5.95
СІМФЕРОПОЛЬСЬКИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ. АЛЬБОМ. "Мистецтво", Київ 1978. До альбому ввійшло 106 ілюстрацій.	11.50
Франко Іван. МАЛИЙ МИРОН. "Каменярь", Львів 1978, стор. 60. Ілюстрації Софії Караффи-Корбут.	3.95

ПИШИТЬ ЗА СПИСКАМИ КНИЖОК!

- УВАГА! Поштові витрати за пересилку книжок оплачує покупець.
- До кожної замовленої книжки треба додати 50¢ на поштову оплату. У замовленні слід подавати ім'я і прізвище автора та назву книжки.

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas Street West, Toronto, Ontario M6J 1X4, Canada

Tel.: 532-8928